

A. V. Frič

INDIÁNI JIŽNÍ AMERIKY

A. V. FRIČ

INDIÁNI JIŽNÍ AMERIKY

1943

NAKLADATELSTVÍ NOVINA, PRAHA

Svým přátelům, kteří vymřeli,
jak čest a zákony kázaly jim.

MÍSTO PŘEDMLUVY AUTOR SÁM O SOBĚ

Pozorovali jste někdy, jak to dopadne, když kvočně někdo podstrčí kachní vejce a místo kuřete se jí vylíhne káče? Ubohá kvočna — jaké s ním má starosti! Ke každé louži, ke každému rybníčku káče utíká, marně je kvočna varuje před zdánlivým nebezpečím utopení, marně je klove a často je raději sama uklove k smrti, než by je pustila do jeho živlu a dovolila mu svobodný život, i když se příčí ustáleným názorům rodného smetiště.

Takovým káčetem jsem byl já. Kde se to ve mně vzalo? Nevím. Pro člověka zabývajícího se vědou je čestnější přiznat se k nevědomosti, než vymýšlet všelijaké nedoložené theorie nebo takové theorie opisovat. Páni mendelisti by to vysvětlili snadno tím, že se ve mně sloučily nějaké divoké dědičné chromosomy, které zdědil po prapředcích můj velký strýc „revolučka", špatný básník, ale nadšený bojovník za práva lidu, nebo ještě divočejší gény, které obíhaly v krvi mého druhého strýce s matčiny strany, velrybáře Švagrovského.

Ale já gény ještě pod mikroskopem neviděl, nepřesvědčily mne o jejich existenci nejsložitější „důkazy" oficielní vědy (jsem už takový heretik) a spíše se mi zdá, že jsem nějaký mutát, vzniklý všelijakými vlivy, náhodně v některých rysech podobný oběma svým příbuzným. Právě takové mutáty se mi daří v mé laboratoři u rostlin a stvořil jsem jich už hezkou řadu. Krátce byl jsem takovým káčetem vylíhlým na měšťácky zbahnělém smetišti našeho rodu. A nejen pečlivá kvočna mne klovala, když se začaly projevovat neobvyklé rysy mé povahy, ale i všechny ostatní slepice a kohouti, ba i strýcové kapouni mi chtěli překážet v cestě k rybníčku, i z jiných stejně zbahnělých smetišť si přivolali pomoc. Ale už na prvé cestě po Brazilii, když jsem se vrátil s malarií a s nohou potrhanou jagu-

árem, jsem si dobře přibrousil zobák, narostly mi ostruhy a z káčete se vyvinul volný pták, který dovedl vracet klofance a jehož životním cílem se stalo jít vlastní cestou za vědeckou pravdou a jehož sportem byl lov na škodnou, ať už v politice nebo ve vědě. Když mne občas omrzelo vracet stále jednotvárně stejné klofance a poslouchat stále stejné štěbetání, mávl jsem rukou a vrátil jsem se ke své divočině, kde jsem mohl bez chomoutích klapek oficielní vědy listovat ve velké knize přírody a hledat v ní skryté Pravdy.

Roku 1909 jsem se vrátil k delšímu pobytu do Prahy. Cestou jsem sebral těžce nemocného indiána, jehož kmen vymíral neznámou nemocí, a když mi ho žádný kapitán nechtěl vzít zpět do jeho kraje, nezbylo, než ho vzít s sebou do Evropy. Chtěl jsem vyhovět naléhání svých přátel a napsat česky svůj cestopis. Laskavostí architekta Součka (myslím, že se tak jmenoval) najal jsem si velice levně rozsáhlé místnosti v nepovolené kavárně v Náplavní ulici, uložil
2* jsem tam více než třicet velikých beden ethnografických sbírek, z beden, dřevité vlny a kožešin svých loveckých trofejí jsem s pomocí přítele herce Kafky udělal nábytek a tak jsme s Čerwuišem rozbili svůj wigwam. Bylo místa dost na spořádání a zkatalogování sbírek, bylo dosti pohodlí i času na sepsání cestopisu. Ale chybělo nejdůležitější: nakladatel.

Neměl jsem ponětí, na jaké potíže narazím. Najednou jsem si uvědomil, že i když mám v cizině dobré jméno jako reportér, jsem doma docela neznámý. Mé přednášky, jimiž jsem si chtěl vydělat na živobytí, narazily na urputný odpor zavedených přednašečů, kteří viděli v mladší konkurenci ohrožení svého chleba — kde jsem byl v cizině v redakcích vítaným spolupracovníkem, narazil jsem doma na chlebařské intriky. To bylo pro mne docela nové loviště s úskočnou škodnou. Každá změna mi byla vždy vítána, každý boj mne bavil, — ale zde bylo něco tak slizkého, zákeřného, že já, člověk zvyklý přímosti divočiny, jsem se musel velice opatrně vyhýbat, abych se nezapletl do pavučiny paragrafů. Blokádu přednašečů —

* Postranní číslice (marginalie) znamenají čísla obrázků.

také cestovatelů — rozbila snadno atrakce mého indiána. Bylo mi lhostejné, že mne za to srovnávali s Barnumem. Ale zdá se, že to dobře nepůsobilo na nakladatele.

Cesta po nakladatelích dopadala velice žalostně. Velcí nabídli podmínky, že by to nezaplatilo ani papír a inkoust; na nějakého písaře, jemuž bych diktoval, a kreslíře nebylo ani pomyšlení. To u nás tehdy nebylo zvykem. Konečně jsem našel jednoho menšího nakladatele, který byl ochoten věc posoudit, až mu předložím hotový ilustrovaný rukopis. Dokonce se mi podařilo zainteresovat pro věc Mistra Olivu. Byl ochoten knihu ilustrovat, dokonce bez „foršusu", ale jako podmínku kladl, abych dal vykopírovat všechny své negativy. A těch už tehdy byla hezká hora, fotograf „zpíval" něco o několika stech korunách.

Nevím, kdo už přišel s nápadem, abych si zažádal o subvenci Svatobora. Měl jsem vždy odpor k „prodávání kůže z medvěda, kterého jsem ještě nezabil" — jediná subvence, kterou jsem dostal, bylo 150 korun od Náprstkova musea — nemohl jsem ji odmítnout staré paní Náprstkové — ale tehdy jsem si přece podal žádost. Profesor Metelka — můj bývalý profesor zeměpisu na reálce — který mi, mimochodem řečeno, v každém semestru vyhrožoval, že mne nechá propadnout — mi přišel vyřídit, jak to dopadlo. Moje žádost byla blahovolně přijata, subvence povolena, ale rozhodnutí bylo na nátlak mého strýce dr. Antonína Friče anulováno. Odůvodnil to svým typickým způsobem: „Tomu klukovi pitomýmu nedávejte nic." Jak se ti kohouti a kapouni z našeho smetiště přičiňovali, abych se stal pořádným člověkem pod pensí. Vždyť to bylo tak snadné při konexích rodiny a při protekci. Právě, když mi to hleděl můj dobrý profesor nějak omluvit a hezkými slovy mne utěšit v domnělém zklamání, přinesl mi listonoš velikou obálku a v ní byl na kartonu tištěný diplom, kterým mne Imperatorskaja Akadémia Nauk jme- *159*
novala dopisujícím členem. Pohled na zdrceného dobrého profesora, když slabikoval azbukový text, byl by mi nahradil roztrpčení, kdybych byl nějaké měl.

Tak se stalo, že jsem nevydal svůj cestopis. Jak jsem si oddechl, když ono rozhodnutí definitivně padlo! Vždyť jsem nevěděl, jak do toho. Měl jsem otiskovat jídelní lístky na lodích a v hotelích, abych si za to vyžebral na lodních společnostech „darmes" lístky na cestu kolem světa a na hotelových správách bezplatné pohostinství? Tak to bylo tehda v módě u našich „cestovatelů". Měl jsem opisovat z jiných cestopisů, příruček, ba i z Baedeckrů? Tak se tehdy také psaly cestopisy. A nevěděl jsem, jak by to šlo jinak. Vždyť i ten nejbystřejší pozorovatel, i když prožil mnoho let mezi volnými lidmi a ve volné přírodě, najde sotva pět procent pozorování, která by nebyl udělal a napsal někdo jiný před ním, a to ostatní nezbývá než plagovat, nebo knihu naplnit citáty. Prvé bylo v oblibě, ale mně se příčilo — s druhým nesouhlasil nakladatel. Pak bylo snad dvacet procent, co sice už viděli jiní, ale popsali to skresleně nebo nepravdivě. Ale každá polemika byla nepřípustná, hlavně s uznanými autoritami. Ty byly neomylné, i když to byli sebevětší šibalové. Jak jsem byl rád, že jsem měl důvod, jak se bránit nátlaku svých přátel, kteří tvrdili, že je mou morální povinností napsat český cestopis.

Tak zůstaly negativy mých fotografií nepoužité. Byly v bednách. Když jsem byl na cestách, stávalo se, že někdo bednu potřeboval a vysypal negativy na hromadu, právě na místo, kde překážely. Přehodily se jinam zahradnickou lopatou. Jistě jim to nesvědčilo, hlavně proto, že tehdy se ještě nepoužívalo filmů, ale vše se dělalo na sklo. Snad byl v tom úmysl, dobrý úmysl v naději, že nechám těch mladických hloupostí a věnuji se nějakému užitečnému zaměstnání pod pensí. Ale to bylo právě tak marné, jako když stará paní Fingerhutová spálila Vojtovi Náprstkovi celou jeho knihovnu a doufala, že se více věnuje své vinopalně a vzdá se takových hloupostí, jako zakládání průmyslového musea. Stejně u mne to bylo marné. Raději jsem převzal nějakou práci, která byla jiným příliš namáhavá nebo obtížná, ale vynesla tolik, že po několika měsících práce jsem se mohl několik roků věnovat svým studiím, raději jsem se vláčel z dalekého vnitrozemí s těžkými náklady ethnografik nebo

2. V letech 1908–09 rozbil jsem svůj wigwam v Náplavní ulici.

3. Odjel jsem raději na velký „wiňetům" s Rankelskými indiány (od argentinského malíře Ed. Holmberga, s kterým jsem cestoval Pampou).

přírodnin, abych je pak rozdal nebo pod cenou prodal různým museím, raději jsem několik měsíců dělal reportéra na pampě, popisoval nově vzrostlá městečka, jedno stejné a stejně fádní jako druhé, popisoval rasové plemenné býky, berany, kance, interviewoval stejně rasové anglické farmáře, abych pak na měsíční dovolené si zajel na veliký „vinětům“, na velikou slavnost Rankelských indi- 3
ánů, kteří odložili civilisované šaty a jako za starých časů pobesedovali u velikých ohňů, na kterých se peklo několik tuctů tučných kobyl. Daleká byla myšlenka na stáří — směšný mi byl pocit, že bych někdy žil jako pensista. Vždyť jsem byl vždy tak jist, že padnu někde v boji s přírodou, že supi uspoří práci pohřebním ústavům. Nu — nestalo se to a zestárnul jsem přece. Snad bych měl závidět svým spolužákům, kteří klidně stravují svůj tuk a pravidelně si vybírají svou pensičku. Snad měl bych jim závidět alespoň chvilku v okamžiku, když mi banka oznámí, že moje konto je vyčerpané a já, odříznut od styků s cizinou, narychlo nevím, jak je naplnit, a když jsem se nenaučil vydělat si doma; snad bych měl závidět alespoň ve chvilce, když člověk začíná pociťovat stáří a ztrácí pracovní schopnosti — ale ani tehdy jim nezávidím, když si vzpomenu, jak úzký mají obzor, jak malicherné jsou jejich radosti, jak je rozteskní nedostatek nebo zhoršená kvalita piva a jakou musí pociťovat prázdnotu, když se podívají zpět na život, který prožili, na živoření u psacích stolů, na „veliké boje“ úřednických intriček, když je někdo nezaslouženě „přeskočil“, pro jaké malichernosti se rozčilují, jak nízké a hrubé jsou jejich radosti a libůstky. Kdo z nich — kdo vůbec z lidí měl krásnější život než já? Kdo dovedl život tak gurmánsky vychutnat? Kdo pochopí radost objevu neznámé končiny, právě tak jako objevu něčeho nového z tajemství přírody na sklíčku svého mikroskopu, aniž se musel starat o malicherné škorpení kariéristických kolegů? Kdo z nich ví, co je radost z dokončené práce, kdo z nich se může vědou obírat sám pro sebe a ne dělat z vědy povolání nebo řemeslo?

A zklamání? Byla, a těžká. Však by ani nebylo hezké žít v stálé

pohodě. Ani by si člověk neuvědomil krásno, kdyby nenarazil na nízkost, která krásno vyzvedne ještě výše. Nevážil by si ho.

A tak, když jsem se vrátil z cest a našel nejvzácnější kusy svých sbírek — kusy, které jsem si schránil pro sebe — poničené, rozežrané od molů, když jsem našel negativy potlučené a poškrábané, přiložil jsem jejich zbytky k novým a dal do úschovy k fotografovi příteli Janzovi. Ale jednou přišel a stěžoval si, že se pod mými negativy prohýbá strop a domácí že mu hrozí výpovědí. Mé negativy se přestěhovaly do sklepa k nejagilnějšímu členu klubu fotoamatérů, k Benešovi, a tam byly pečlivě opatrovány. Ale než jsem se vrátil z jedné cesty, přítel umřel, velká voda zaplavila sklep jeho bytu na nábřeží a negativy se slepily.

Byly doby v mém životě, kdy jsem měl přebytek statků pozemských a kdy náhodou nikdo z mých přátel je nepotřeboval a tak jsem si dal koupit bývalou Boží vinici v Košířích a nakreslil si plány na budovu, vlastně jen proto, abych měl místo na své sbírky, na to nejcennější z nich, co jsem chtěl jednou uložit u Náprstků, a vůbec místo, kam bych hlavu složil. Neschovával jsem potvrzenky na poslané peníze, kupní smlouvy nebyly na mé jméno, mnou vypracované plány byly „nesmyslné“ a nebyly použity a tak jsem po návratu našel nevhodnou budovu a dlouholetými procesy jsem musel uchránit alespoň takový nepodařený majetek. Ale bylo mi to už lhostejné. Náprstkovo museum odmítlo dar mých nejvzácnějších sbírek, protože jsem byl tehdy politickým psancem (zničené a poškozené jsem je pak musel prodat do Museum of American Indians v New Yorku a z jejich výnosu jsem podnikl veliké botanické a sběratelské cesty po Mexiku a postavil svou tehdy nejmoderněji zařízenou aklimatisační a pokusnou zahradu), zabral jsem se do jiných studií a nedostal jsem se k tomu, abych dal všechny své negativy alespoň vykopírovat. To vše bylo pro mne ztraceno, jako tak mnohé, co vypadne z „rychlíku života“ a pro co se člověk nevrací.

Až jednoho dne přivedl ke mně přítel inženýr Koblic redaktora Rýpara a v hovoru přišla řeč na to, že bych v Pestrém týdnu mohl

uveřejňovat alespoň těch pět procent, co jsem viděl nového, alespoň pokud jde o indiány. Po prvém úspěchu článku o „Dýmce míru“ byl ochoten uveřejňovat na pokračování po dvou stránkách tak asi v deseti číslech. Zabořil jsem se tedy do trosek svých negativů, tu vylovil něco, jindy jiné, skládal dohromady mosaiku svých vzpomínek, sám jsem se vesnil do některých krásných, jiných těžkých chvilek svého života, bylo z toho ne deset, ale patnáct čísel, rukopis se hromadil na mnoho čísel dalších, že by to zaplnilo snad celý příští ročník, neomezil jsem se jen na těch pět procent, zabrousil jsem místy do dalších dvaceti, — zatím „Pestráček“ musil omezit rozsah listu, že seriál o indiánech by zabíral místo důležitým aktualitám — co je dnes lidem po indiánech, když se rodí nový svět — se všech stran mne trápí čtenáři, že nemohou dostat chybějící čísla — a tak jsem se rozhodl vydat alespoň prvý díl ve formě knížky.

V dětských dobách, jako každému chlapci, byli indiáni ideálem. Ale proto jsem se nepustil do Jižní Ameriky. Lákaly mne rostliny tropické přírody, jejich kouzelné síly, ať už se jevily jako jedy, nebo jako léky. Myslil jsem tehda bláhově, že tropická příroda mi poví víc o tajemství fermentů, které jsme tehdy spíše tušili, než o nich něco věděli — že poví mi víc než studená příroda našeho podnebí. Tropická příroda mne lákala také proto, že sbíráním vzácných rostlin jsem mohl krýt vydání cest a studií. V tom mne nezklamala. Jak často jsem oloupil přírodu o její rostlinné skvosty, abych se nemusil dožebrávat pomoci od lidí. Kolikrát mi dala možnost podniknout veliké expedice, aniž jsem se musil dožebrávat, pokořovat, nebo zamlčovat poznané pravdy. Ovšem, bránila se matka příroda a také se mstila. Poštvala na mne své komáry a všelijakou jinou havěť, nabodala do mé krve plasmodie malarie a všelijakých jiných nemocí, ukázala se lakomou v době, kdy to bylo nejméně vhodné, a nechala mne o hladu a často bez vody, ale to byla daň, kterou jsem vědomě splácel za to, že jsem ji olupoval o nejkrásnější její výrobky. Skýtala za to krásno a volnost nádavkem. Nemohu si na ni stěžovat.

Ale výsledky mé prvé cesty nebyly valné. Marně jsem analysoval kdejaké bejlí, marně jsem si kazil oči nad mikroskopem v tropickém slunci. Nenašel jsem skoro nic nového, co by už nebyli našli moji předchůdci mnohem důkladněji. Asi jsem neuměl hledat. Dostal jsem se ale do styku s divočinou a zachvátila mne lovecká horečka. Já, který jsem v Evropě střílel jen po veverkách, který zabil jedinou koroptev, a to ještě kamenem, a jednoho zajíce, a toho jsem chytil v pelechu pod klobouk — já jsem se stal lovcem z vášně a později i mnohokrát z povolání. Můj původní cíl se mi rozplýval a po mnohých nezdarech jsem se k němu vracel dost s nechutí. Pak jsem ale hluboko ve vnitrozemí přišel do styku s indiány. Byl to jen náhodný styk, chvilkový, s indiány Šavantes — můj úlovek byl jeden luk a několik šípů (jsou u Náprstků a v několika světových museích — jeden je ještě nad mým stolem) — ale o nichž dodnes nevíme nic. Asi vymřeli dřív než se k nim mohl dostat nějaký školený odborník. Při tom náhodném styku vznikla myšlenka, že by mne indiáni mohli přivést na stopu toho, co jsem hledal. Vždyť od nich máme chinin, kokain a tolik různých jiných léků-jedů, vždyť patagonští indiáni nás upozornili na užitečnost pepsinu, když syrovým pštrosím žaludkem léčili žaludeční nemoci — tak mnohé jejich „pověry" posloužily lidstvu. S indiány Šavantes nebyla dobře řeč možná, měli své „předsudky" o „civilisovaných lidech", měli nepěkné zvyky, že kladli na stezky kousky kůže s jedem napuštěným trnem právě na místa, kam by člověk mohl šlápnout, když přeskočí přes cestu povalený kmen — dva moje psy ten jejich nezvyk stál život — a já marně pronásledoval jejich kanoe až na Rio Verdinho v dalekém Matto Grosso. Nepodařilo se mi přijít s nimi do dalšího styku. Byl jsem nemocen, s pošramocenou nohou, vyčerpán jak fysicky, tak finančně. Musel jsem zpět.

Jako můra lákána ohněm si připálí křídlo a vrací se zpět, jak jen trochu pookřeje, tak mne lákala divočina. „Za vyučenou" jsem zaplatil na prvé cestě. Pokusil jsem se tedy s druhé strany o styk s indiány. Bylo mi lhostejno s jakými, ať již s takovými, kteří znají

šípové jedy, nebo s těmi, kteří nejsou traviči. Vždyť všichni podléhají nemocem a nejsou odkázáni na naše lékaře. A zapadl jsem zrovna mezi takové, kteří měli nejhorší pověst: mezi obyvatele Gran Čaka. Neméně zlou pověst měla tamní příroda, a tak obé, jak oni tak Čako, bylo stranou cest, po kterých chodí cestovatelé.

Stále víc jsem začínal mít rád ty vrahy slavného Creveauxa, ty zabiječe tolika velkých expedic. Imponovali mi, jak až do vymření dovedou hájit svou zem. Ale zároveň jsem pozoroval, jak hustá je spleť všelijakých pověr, jak těžko je v nich najít zrnko vědecké Pravdy. Tak pomalu jsem postupoval k severu a stále hlouběji do vnitrozemí, až jsem přišel k Tumrahům, „Divokým Čamakokům", a ti neužívali vůbec žádných léků, ale jejich kouzelníci léčili fakirismem a hypnosou. A zase vše zapředené do autosugestivních pověr, vtělených do něžných zpěvů a poetických mythologií. Kolik zde bylo krásy, kolik nádherných myšlenek! A to vše vymíralo, mizelo a mělo zmizet nezachyceno, nezapsáno.

Však mi kytičky neutekou. Jak si člověk myslí, že je život dlouhý a jak mnohé bude možno vykonat! Stal jsem se na dlouhou část života ethnologem. Jen chvilkami a teprve po dlouhých letech jsem se vrátil ke svému mikroskopu.

Nové horizonty se mi otvíraly, v nových oborech jsem musel doplňovat své vědomosti. Zatím indiáni vymírali před mýma očima a s nimi se ztrácelo tolik krásných myšlenek zdravého přírodního člověka. Sbíral jsem je, zapisoval — ale zůstaly a zůstanou neuveřejněné. Já, který jsem žil mezi těmi volnými lidmi, že jsem se vžil do jejich mentality, viděl jsem v jejich mythech jen krásno a zapomněl jsem, že se na ně bude Evropan dívat jinak: ani na vědeckých kongresech neprošly mravnostní censurou — nečistá srdce a nečisté mysli viděly v nich něco nečistého. Bylo to několik ztracených let? Pro mne byla dobře využita. Někdo sbírá šperky a má je schované v tresoru — proč bych já nemohl mít jen pro své vlastní potěšení drahokamy myšlenek — jen a jen pro sebe.

Přece bylo tolik jiných pozorování, která by se byla mohla uve-

řejnit. I o to jsem se pokusil jednou, když mne vyzval přítel prof. Nikolau, abych pro jeho zeměpisný list napsal nějaký příspěvek. Napsal jsem mu jedno z nejzajímavějších svých nových pozorování: vysvětlení zvyku „kuvade". Když jsem je kdysi vyprávěl ve společnosti ethnografů, byli nadšeni. Ale Nikolau mi ho vrátil, protože jeho list čtou děti a já píši o porodu. Je tomu jen několik málo let a dnes už by to nebylo nalezeno závadným, dnes už se nemusí dětem říkat, že je na svět přinesla vrána, nebo že je koupili v jednotkovém domě. Mnoho let dříve jsem na pampě provázel prof. Holemberga na inspekci po školách. V jedné škole si učitelka brala dovolenou, protože se blížila doba narození jejího dítěte. Použila přítomnosti inspekční komise, aby se s dětmi rozloučila a vysvětlila jim důvody. Nikdy jsem pak už neslyšel tak čistou, krásnou a vysoce mravnou přednášku o vzniku mladého člověka, jako z úst oné nastávající matky. Byla to jednotřídka, poslouchala docela malá, právě jako dorostlá děvčata v přítomnosti komise, kde byli muži všech věků, i několik cynických mladíků, ale žádné z těch děvčat nemělo důvod se začervenat. Tak jsem byl vžit do způsobu myšlení volných zemí, že jsem považoval za samozřejmé, že tam byla učitelka přeložena na velkou školu do hlavního města, a nedovedl jsem už chápat, že u nás, v „civilisované" Evropě, by na ni byla svolána inkvisice všech instancí a byla by jako nemravná vyloučena ze všech škol. Je tomu snad dvacet, snad třicet let a také u nás se probouzíme z omámení falešné pruderie, snad už ani Nikolau by se nestyděl napsat slovo „porod". Pro mne byl to takový nesplněný morální závazek, napsat alespoň těch pět procent svých pozorování — povinnost k těm divochům, kteří mne tak pohostinně přijali, od kterých tak mnoho jsem se naučil a které tak mnohý nadčlověk-cestovatel nestoudně pomluvil. Nijak jim tím neprospěji — vždyť zatím skoro všichni vymřeli — a proto jim posílám své vzpomínky do jejich lovišť stínů, kde jejich duše jezdí na duších koní, dušemi šípů střílí duše jelenů a u duší ohňů pojídají a popíjejí duše pokrmů a nápojů spotřebovaných na pohřebních hodokvasech.

Skládám tuto mosaiku ze svých vzpomínek a z trosek svých negativů — je neuspořádaná, neúplná. Tak mnohé je třeba ještě doplnit, aby byla alespoň trochu úplná: chci vyprávět o výchově dětí, o „náboženství“, o kouzelnících, o tancích duchů, z nichž vznikl náš karneval, o náboženské hře „osiuta“, z které se vyvinul lawntennis, o lékařství i o fakirech i o smrti, právě jako o životě posmrtném v lovištích stínů.

Člověk stále myslí, že život je tak dlouhý, že bude mít ještě dosti
času tak mnohé vykonat. Snad stačí mi čas, abych dopsal i další díl, 4
než bude zlomen můj luk a tak uvolněna jeho duše, abych mohl nalovit duše pštrosů a pohostit duše mých bývalých hostitelů.

Vila Božínka v říjnu 1942. *A. V. Frič*

4. Teď ke stáří zbývají mi jen zkumavky, mikroskop a — vzpomínky na krásně prožitý život.
(a kaktusy – nedokončené jeho sbírky!)

6. (Pilagá.) Dřevěným uhlím na palmovém kmenu nakreslená klikatá čára je totéž jako u nás inserát v rubrice „Nabídnutí k sňatku". Příznivou odpovědí je podobná čára, vysekaná sekyrou, ovládanou silnou mužskou rukou.
(Nahoře)

7. (Čamakoko.) Indiánský mládenec dovede číst ve stopách lépe, než náš v novinách. Pozná, kdo jej uveřejnil a v jaké byl náladě. (Vpravo)

5. Když kvetou veliké stromy „bílého kebrača" a „paratóda", je v Čaku „první máj a lásky čas". Možná, že také vrkají hrdličky, ale důležitější je noční píseň vlka samotáře „aguará-guasú". (Vlevo)

8. (Pilagá.) Nepříjemné bývá, že někdy i staré vdovy projeví zájem o ženicha a snaží se ho vybojovat pěstním zápasem.

9. (Pilagá.) Vyhlédnutý ženich, nelíbí-li se mu zápasnice, stojí skromně v koutku . . . a někdy se vytratí během zápasu. (Dole)

SVATBA V DIVOČINĚ

„Byl první máj…“ To platí u nás, stejně asi jako v Asii a velice pravděpodobně i v Severní Americe, ale na jižní polokouli dají první znamení rozkvetlé stromy „paratodo“ a „bílé quebračo“. Nepamatuji si přesně datum, ale když vzpomínám, zdá se mi, že je to někdy před vánoci a v některých krajích nějaký měsíc dříve.

Také to tam není hlas hrdliček, ale teskné vytí vlka samotáře „aguará-guasú“, které dá signál, že příroda se probouzí. Sotvaže vlk dozpíval svou hymnu božství měsíce, nastane ruch mezi všemi zvířaty. Nejprve papoušci „amazonky“ začnou mizet z kraje. Všichni letí jedním směrem a ku podivu: nejsou v párech, jak jsme zvyklí je vídat, ale v houfech nebo i jednotlivě, nemají svůj klidný, rozvážný let, ale předhánějí se jak houfy, tak jednotlivci, jen aby dříve doletěli na určité místo. (Ve své knížce „Dlouhý lovec“ jsem to pojmenoval Papouščí svatba, ale správněji by se mělo říci Papouščí sabath.)

Stejně vydry opouštějí své potoky a laguny. V popelu shořelé prérie, v prachu suchem zkamenělé půdy, všude vidíme jejich typické stopy, kde mezi blanatými capkami se vine hluboká rýha těžkého ohonu. Kde se jich pojednou tolik vzalo? Žijete dlouho v krajině a víte o jedné nebo dvou, na něž marně celé dny a noci číháte a pojednou celá krajina je porýsována zdánlivě rovnoběžnými stopami vyder. Nespatříte je, jen jejich stopy a ty vám jasně řeknou, že každá jde sama, nikde se jejich stopy nekříží, všechny směřují jedním směrem: k určitému místu na velké řece, kde už prvé příchozí jsou pilně zaměstnány čištěním velikého prostranství, určeného k velkým náboženským tancům. To se opakuje rok od roku. Ale staří lovci mi vyprávěli, že některé roky jsou zvlášť slavné, kdy čtyřnohé najady opustí svá roční shromaždiště na menších řekách, aby se všecky sešly na velikém „stadioně“ na Rio Paraguay.

Říkali mi, že ona velká shromaždiště nejsou ovlivněna počasím, ale že se opakují v pravidelných několikaletých periodách. Sám jsem to nemohl zjistit, ale když jsme s lovcem Donem Pablem jednoho roku našli obvyklé, každoročně jak vydrami, tak námi navštěvované taneční místo opuštěné, zašli jsme hluboko do vnitrozemí, než jsme našli první vydří stopu. Po té jsme se pustili a našli jsme ohromný, více než sto metrů dlouhý stadion, hladce ušlapaný, vyleštěný. Ale přišli jsme pozdě — už po slavnosti. Jasně nám to řekly už několik dnů před tím vydří stopy, směřující zpět do vnitrozemí. Ty už nebyly jednotlivé: byly v párech a v houfech, všelijak se křižovaly a často byly potřísněny seschlou krví.

Tak dosud neznámé vlivy působí podivně na celou přírodu; nejen na živou, ale i na tu, jíž se říká mrtvá — neorganická. Vždyť i ta zem docela jinak ssaje vláhu, jinak polyká jarní a jinak podzimní deště.

A co člověk? Chef d'oeuvre přírody, král tvorstva, pán ohně, potomek Promethea, který bohům ukradl oheň, potomek světlonoše-Lucifera, který ho naučil myslet a dorozumívat se řečí. Jak na něho působí neznámé paprsky, které nutí zemi, aby ssála jarní deště, které už před nimi ženou mízu, vydobytou kořeny z vyprahlé země, pod kůrou do velké výšky a pokryjí suché bezlisté stromy paratoda miliony zlatých kalichů, které hluboko pod vyprahlou zemí probudí hlízy a cibule, aby se prodraly na kámen ztvrdlou půdou svými květy na povrch. Nemyslím člověka měst, který si říká Homo sapiens, ale volného člověka divočiny — Homo primitivus.

I kdyby se sebe více považoval za pána a krále přírody, stejně na něho příroda působí, jako na každé zvíře, jako na nejmenší řasičku i nejmenší molekulu. Ale je přece rozdíl: Noblesse oblige! Chce-li se zvát pánem, musí být otrokem zákonů a zvyků, které si sám předepsal. Musí sám v sobě potlačit vliv přírody, a čím víc ho potlačí, tím víc se příroda mstí, nejen na něm, ale i na jeho potomstvu. To je daň, kterou musí platit za to, že se sám jmenoval králem.

Jednou formou této daně, těchto omezení, jsou svatební zvyky.

Už u rostlin samčí pylová zrnka létají, plavou nebo se dají převážet aerotaxikáři-hmyzem v pouti za samičími semeníky, zdánlivě odevzdanými v osud a náhodu, které jim přinesou ženicha. Ale už ani u těch rostlin to není docela pravda, protože samy pomáhají osudu a náhodě, lákají k sobě dohazovače-Kecaly křiklavými barvami a leskem květů — vůní, která je oznamovatelem a jídelním lístkem rozhlášeným na veliké vzdálenosti a podle svého slibu bohatě zaplatí „taxikářům" sladkým nektarem (někdy i hodně opojným) za námahu svatebního „rita".

Rostlinný sameček pylový je úplně pasivní, je opravdu odkázán na pouhou náhodu, zda a kam ho zanese vítr nebo hmyz. Proto jich musí zhynout miliony, aby se jeden dostal k cíli. U většiny zvířat se mění číselný poměr, a tu už sameček musí podat průkaz způsobilosti a musí o samičku bojovat, aby dokázal, že je schopný nejen rodinu založit, ale také se o ni starat, ji živit a obhájit. To vše u rostlin obstará sama mateřská část.

Ale jak u rostlin, tak u zvířat reguluje příroda zásnuby tím, že je omezuje jen na určité roční období, nebo nejvýše na několik přesně vymezených cyklů. Teprve Homo sapiens se svými domácími zvířaty se snaží vymknout těmto předpisům (snad vlivem horké potravy) a páří se kdykoli. Ale přece jen: „Byl první máj..." A právě on si namlouvá, že je to muž, který si volí svou družku života, zatím co iniciativa samičky se stává skrytou a neupřímnou.

Ale indián si takové pošetilosti nenamlouvá. Bez mučení přizná pravdu, že je to žena, která si volí muže, že muž často i proti své vůli upadá do osidel stavu manželského.

Ovšem také že musí muž — aby byl o něho projeven zájem — prokázat schopnost uživit a bránit rodinu. Jsou různé formy takového průkazu. Jedním z nich je holohlavost! Ne snad přirozená holohlavost — ta se u primitivů nevyskytuje — ale ztráta vlasů při hledání medu. Jihoamerické včely nejsou vyzbrojeny žahadly. Brání svou nadprodukci a zásobní potravu dalších generací jednak zápachem, ale hlavně tím, že vetřelci zalezou do vlasů a překoušou je

u samých kořínků. Ale dlouhý černý a lesklý vlas je největší chloubou a ozdobou muže. Je to ozdoba potřebná, protože má-li být muž vyvolen, musí se líbit, a aby se líbil, musí se krášlit. Jen proto se muž parádí pérovými ozdobami, náramky, šperky a různými šminky.

Pakli se muž vzdá své nejlepší ozdoby jen proto, aby opatřil co nejvíce a nejlepší potravy, je to jistě výhodná partie indiánské děvušky, která touží po tom, aby i při těžké práci a velkých pochodech zůstala pěkně tlustou a svému muži se líbila.

Ale hlavní zkouškou způsobilosti je zabití jaguára nebo zabití nepřítele ve válce. To má stejný význam jako u nás, když je vyhlédnutý ženich „pod pensí". Podaří-li se mu zabít bělocha tak obratně, aby z toho nevznikly zlé následky pro kmen, pak už je to nadpartie, o niž se zajímají všechny děvušky.

Mladík ve středním Čaku, kterému se to podařilo, nachází na
6 stromech kolem své stezky klikaté čáry, nakreslené dřevěným uhlím.
To je obdoba inserátu „nabídnutí k sňatku". Obdoba trochu jedno-
7 duchá a primitivní, ale nezapomínejme, že indián čte ve stopách
právě tak dobře, ne-li lépe, než my v novinách, že u něho je nemožné, aby takový inserát přehlédl, že ví, kdo a kdy ho uveřejnil se všemi podrobnostmi. Zamlouvají-li se mu ony podrobnosti i osoba pisatelčina, dostaví se v noci pod onu klikatou čáru a vrátí se ráno, aby postavil svůj rodinný domek. Protože také všichni ostatní umějí čísti stopy, není třeba nějakých zvláštních oznámení. Druhého dne pak vyseká sekyrou onu klikatou čáru do stromu, aby tam později zavedl své děti. (I u nás bývalo zvykem poškozovat kůru stromů vyrytými srdci a pod.) Ale vždycky se to neobejde tak hladce. Někdy bývá zájemnic víc a mladík se hned nemůže roz-
8 hodnout. Tím horší je to, že ženy indiánských kmenů středního
Čaka se vyznačují ohyzdností. A ještě horší to bývá, zajímá-li se o mladíka mimo jiné nějaká starší vdova, nebo dokonce několik starších vdov. Tu si vybojují svého budoucího muže zápasem. U vnitrozemních Pilagá je v módě pěstní zápas. Má svá tradiční pravidla, pokud se týče dovolených a nedovolených ran, ale ne

pokud jde o zbraně. Jsou dovolené náramky z jelení kůže stažené i s kopýtky, jichž se používá jako boxeru. Pod náramky bývají připevňovány čelisti ryby pirani s ostrými zuby, které často dají převahu i fysicky slabším. (Jsou v Náprstkově museu.)

Souboje se pořádají uprostřed vesnice k velké radosti všech obyvatel, kteří utvoří veliký kruh. Jen sekundantky smějí být uvnitř kruhu, a pak mladík, který je příčinou zápasu. V některých případech — hlavně nelíbí-li se mu zápasnice, stojí skromně někde stranou. Povzbuzování křikem je dovoleno všem přihlížejícím. Dovedete si tedy asi představit, jak je zápas hlasitý. Padají těžké rány, ostré náramky strhávají celé kusy kůže, ale přece trvá hezky dlouho, než jedna strana se vzdá boje. Potlučená a krví zbrocená nevěsta si odvádí pak svého muže do nově postavené chýše. Ovšem jen tehdy, 9
není-li ženich buď příliš stydlivý, nebo příliš mazaný „Don Juan“ a nevytratí-li se před koncem zápasu. Stává se, že raději opustí svůj kmen a žije samotářsky, nebo se připojí i k nepřátelskému kmeni, jen aby jeho, krvavě vybojovaného, nenašli. Stydlivého, nezkušeného ženicha si moudrá nevěsta zavede domů, až když uhasnou ohně.

10. (Toba.) Děvče, když dospěje, pomaluje svou krví jelení kůži, udělá si z ní suknici-zástěrku a tím oznámí kmeni, že se stala ženou a může se vdávat. Rodina uspořádá slavnost.

Hůř jsou na tom mládenci v severním Čaku. Jaguárů je tam stále méně, války skoro nemožné od dob, kdy velký „Napoleon“ Čaka, náčelník Dahgetot, podnikl velikou válku s vnitrozemním kmenem Moró, kdy přešel obrovské slané pouště a vpadl do jejich území, kdy zvítězil a zahnal je navždy daleko od území svého kmene — ale zároveň zdecimoval svůj lid tak, že nikdy už nebude schopen větších podniků. Na severu žijí běloši a na jihu mezi Čamakoky a jejich sousedy Tumrahá se také běloši vetřeli svými dřevorubnami. A běloši? Těch je dost, ale dávají na sebe dobrý pozor, jsou dobře vyzbrojeni, a i kdyby se neodvážili podniknout trestnou expedici do vnitrozemí Čaka, aby ztrestali nějaký „přestupek“, přece jen by dovedli indiánům zakázat přístup k řece. A jen tam možno nadělat velké zásoby uzených ryb za velkých tahů lososů, jen tam je pitná voda i v době největšího sucha a jen tam možno žít v dobách, kdy je vnitrozemí ovládáno mraky komárů, že ani zvěř tam nemůže žít.

Zlé to má takový Čamakoko — tím horší, že děvčata jeho kmene možno počítat mezi nejkrásnější ženy světa. Snaží se právě tak jako mladíci všech primitivních národů, kde žena volí muže — získat jejich náklonnost tím, že se krášlí. Nechá si růst dlouhý vlas a pečlivě si ho hledí. Provrtá si boltce a dá do nich náušnice, do vlasů zatkne okrasná péra nebo vplete ozdoby z pestrých peříček, navěsí na krk náhrdelníky korálků, mezi něž navléká zuby svých loveckých trofejí. I když to nejsou zuby jaguára, které by mu daly právo na založení rodiny, jsou zuby jelenů, prasat, ba i opiček a mývalů jakýmsi důkazem o schopnosti uživit rodinu. Ba i z nutného lovcova nářadí se stávají během času ozdoby. Vezměme jako příklad náramek. Původně je to provaz nebo kus kůže, ovázaný kolem tepen levé ruky, který chrání lučišníka, aby mu tětiva neprosekla ruku. Je samozřejmé, že lovec jaguára ochrání si ruku kusem kůže uloveného dravce. Je to odznak jisté hodnosti a stává se už tím ozdobou, asi

jako u nás řád — jenže si ho každý udílí sám a jen za opravdové zásluhy. Ale i mladík, který nemá ještě práva takový odznak nosit, hledí si svůj zápěstní provaz vyzdobit, třeba ještě podřadnější kožešinou, jemnými peříčky nebo všemožnými jinými materiály, až stoupnutím kultury nebo stykem s civilisací nastoupí spirála stočeného drátu a konečně více méně umělecky provedený náramek z drahého kovu. Na této úrovni začíná už přecházet právo volby na muže a všemi původně mužskými ozdobami začnou se zdobit ženy — za týmž účelem, aby byly vyvoleny. Dlouhý vlas, všelijak splétaný, náramky, náhrdelníky— ne už z trofejí, ale z dukátů — jimiž dokazuje zdatnost (ne svou, ale rodičů, opatřit věno), pérové ozdoby, šlechtění nehtů (viditelné znamení, že nemá zapotřebí vykonávat práci) a podobně.

Teprve v hypercivilisovaných kruzích nejvyšších několika tisíc zmocňuje se bohatá nevěsta zapomenutých práv svých primitivních družek a volí si svého muže. A tu vidíme, jak mladí chlapci z jejich okolí začnou pěstovat své vlasy a svou pleť, jak se šminkují, voňavkují, nosí zlaté náramky, prstýnky s „emánky“ a podobné ozdoby mladých mužů, kteří nemohou vyniknout svou zdatností, ale přece by rádi byli vyvolenými.

Vraťme se však k Čamakokům do severního Čaka. Jak má takový mládenec získat právo být vyvolen a oženěn? Proto se ho ujme některá opuštěná stařena, vdova, která ho přestěhuje do svého stanu, vaří mu, přenáší na pochodech své i jeho nářadí, aby on — lovec, měl ruce volné a mohl se kdykoli pustit za zvěří nebo po její stopě. Často by mohla být jeho matkou nebo i babičkou, a také nikdo kromě ní nepovažuje takový sňatek za legální. Děvčata se dívají na takového „gigola“ s opovržením a také on resignuje, přestává o sebe dbát, odloží ozdoby i šminky. Pozvolna, ale jistě upadá, začnou se mu vyhýbat i ostatní mladíci, a také on přestane chodit na jejich shromaždiště — staří bojovníci ženáči vidí neradi, přisedne-li k jejich ohňům a indián nepotřebuje, aby se mu něco říkalo přímo. Vyčte nepřízeň i z nehybných tváří. Stává se samotářem, podniká

dlouhé lovecké cesty a stařena je spokojená, chlubí se družkám, jak tloustne, čili jak má zdatného a věrného muže, který ulovenou zvěř donese pouze do vlastního domu.

Ale právě na takových dalekých a osamělých toulkách je možno nejspíše narazit na stopu toulavého samotáře jaguára, dravce mazaného a zkušeného, o němž se marně pokoušeli ostatní lovci. Narazí na stopu a pustí se v prvém nadšení po ní. Pak zaváhá. Ne ze strachu před dravcem — ale budou z toho jen mrzutosti, jen ho to vykolejí z ustálených zvyků, z navyklého klidu. Na dravce a na nebezpečí sotva myslí — spíše ho láká. A pak mu přijde na mysl, jak by bylo krásné, kdyby byl zase uvítán jako čestný lovec mezi mladíky, jak by mu udělali místo u ohňů staří bojovníci, jak by mohl s prvými hrát „osiutu", jak se starými rokovat, není-li třeba uspořádat tajemné tance duchů „digilibit", snad probleskne mu hlavou myšlenka na krásnou, veselou děvušku, na kterou se odvážil podívat jen skrze křoví — ale rychle zahání takovou hříšnou myšlenku, když si představí, s jakým opovržením se na něho podívala, a když při tom vzpomene na svou „stařenku", která se tak pečlivě o něho stará. Vždyť, když přijde z lovu, najde už plné hrnce vody nasbírané z kalichů divokých ananasů a může se dobře omýt a osvěžit — v kraji, kde je vody víc, je už při jeho návratu vyhlouben v zemi dolík, je vystlán srnčími kožemi a naplněn vodou, že se může i vykoupat; má připravené chutné jídlo, nikdy nechybí v jeho stanu zásoba palmových „duší", oddenků canny, ani malých rybiček z bařin. Takové pohodlí má jen muž staré, ošklivé ženy. Není rozumné myslet na veselou, nezbednou mládež. Mladé ženě je třeba sloužit, honí ho do války, aby přivedl otrokyně, posílá ho na práci k dřevorubcům, aby přinesl korálky, plátýnka a kdo ví, co všecko — — a někdy se i stává, že je nevěrná, a pak začnou klepat svaly nad žaludkem, nechutná jídlo, hubne a slábne, špatně spí a stává se stále horším lovcem. Zatím jeho sok tloustne a sílí a s ním on se pak má bít, vyhublý, zesláblý. A což když je těch soků víc, což když je jich mnoho. Jsou i takové mezi mladými a lehkomyslnými děv-

11. (Čamakoko.) . . . ale mladé děvušky přece najdou příležitost, aby po něm hodily očkem . . .

12. (Čamakoko.) Na dobývání palmové dřeni mají indiánky „šavle" z tvrdého dřeva… (Vlevo)

13. (Čamakoko.) …a těmi si vybojují manžela. (Dole)

14. (Čamakoko.) Náčelník sedí s nehybnou tváří a poslouchá nářek stařenky. (Vpravo)

15. (Čamakoko.) Ale už druhý den vyučuje svou vnučku, aby z ní byla dobrá „tugle“ šermířka. (Dole)

16. Při návratu mne doprovázelo několik „divokých" Boróro až do hlavního města Cuiabá, kde z rozkazu policie se museli „obléci", ačkoliv oni sami považovali své „bá" za dostačující oblek.

čaty poslední dobou. Jeho „stařenka“ mu nebude nikdy nevěrnou. I kdyby chtěla, nikdo se po ní neohlédne.

Ale přece! Vrátí se na stopu. Snad v něm zvítězil pud lovce. A pak, když už je blízko, když už ve vzduchu cítí pach dravce, propadne lovecké vášni a zapomene všechny úvahy a dobrá i špatná předsevzetí. Ještě ve spěchu přibrousí své kopí z tvrdého dřeva „chakarandá“, pevněji přitáhne držadlo svého nože, levou ruku si omotá provazy, pletenými z lidských vlasů — snad zděděné po předcích z vlasů nepřátel, snad ze stříhaných vlasů vlastních. Dostane-li se příliš blízko, chybí-li ránu kopím, pak nastaví levačku omotanou provazy, aby se do ní dravec zakousl a pravou mu zarazí nůž do hrdla.

V takovém souboji zvítězí někdy jaguár, někdy člověk. Obyčejně člověk, a nejčastěji mladík, i když je v takovém boji nezkušený. Starý, mazaný „tigre cebado“ spíš zabije starého zkušeného lovce než odvážného nezralého mladíka. Zdá se to být podivné, ale je to tak.

Teprve, když se vrací utrmácený, zakrvácený a někdy i těžce raněný se staženou kůží domů, začnou se probouzet myšlenky na budoucno. Jak bude doma přijat? Několikrát se mi stalo, že do mého stanu přišel tajně v noci zchvácený mladík a prosil mne, abych mu odkoupil kůži jaguára, ale abych nikomu neříkal, že je od něho. Chtěl svůj životní úspěch utajit. Dravce se nebál — ale jeho „stará“, ta bude vyvádět. Obyčejně byly takové kůže bezcenné: rozbodané, posekané a bez ocasu. Té ozdoby se přece jen nechtěl zříci, aby alespoň mezi starci se jí mohl tajně pochlubit.

Ale šídlo v pytli neukryješ. Přece se to jen prozradí. Marné všecko skrývání, je-li celý děj uveřejněn ve stopových novinách. Stačí kapka krve na pěšině, kde by neměla být, aby se zvědavá mládež pustila do čtení. Stačí šňůrka korálků na hrdle šťastné stařeny a již začnou pátrat všechny ženy, již objeví stopu k mému stanu a najdou tam vypnutou čerstvou kůži. Pak nastanou pro celý klán dny rozruchu a všeobecného zájmu. Pro mladíka začnou chvíle nadšení, ale

i domácích hádek a mnohé bolení hlavy. Stařenka nenechá svého mladého „chotě“ ani chvilku o samotě. Ale mladé děvušky přece
11 najdou příležitost, aby po něm hodily koketně očkem, někdy tak, aby to stařenka neviděla, někdy hodně okatě, aby ji dožraly. Někdy dokonce použijí starého mythologického způsobu, jak na sebe nenápadně upozornit. Už dávno, v pradávných dobách čamakokská Venuše Arpelhata si vylezla na strom, a když pod ním kráčel její milý, plivla naň s výše stromu, aby ho upozornila na svou přítomnost a svůj zájem. Podivný způsob vyznání lásky, ale říká se, jiný kraj — jiný zvyk. Zde však toto přísloví neplatí, protože stejným způsobem, plivnutím, vyznává lásku mythologická „Psyche“ ostrovanů polyneských na docela opačné straně jižní polokoule.

Mladík dělá, jako by neviděl, ale i kapka vody provrtá kámen, dopadá-li dlouho, a tak konečně, když všechna mladá děvčata mu nadbíhají (ať už z opravdového zájmu, nebo pro zábavu), vybere si jednu a dá dovolení, aby se o něho ucházela.

Celá nedozírná rovina velkého Čaka, od brazilsko-bolivijských hranic na severu, až k argentinské řece Rio Bermejo, je pokryta hustými lesy palmy Copernicia. Palma ta má nejen krásné, rovné kmeny a vějířovité listy, které obojí v mnohém slouží v životě indiánu, ale tam, kde vyrůstají mladé listy, má měkkou dřeň, někdy až velikosti lidské hlavy. U mladých palem chutná vrcholek dřeně podobně jako naše lískové oříšky, spodní část je sice tvrdší, dřevnatější a poněkud natrpklá, ale na ohni opečená je důležitou potravou. Pro indiány znamená totéž jako pro nás chleba. Je velice dobrá jako zákusek k masu zvěřiny, pečené na rožni — není-li náhodou žádný úlovek, také dostačí k nasycení. Opatřování veškeré vegetální potravy má na starosti žena. Muž opatřuje maso, med, větší ryby a jen zřídka kdy přinese také ovoce, připadne-li náhodou cestou na pěkné. Pouze v místech, kde jsou samé vysoké, staré palmy, které je třeba podrazit sekyrou, obstarává také tuto práci muž. Žena musí rozpoltit korunu a vydobýt jedlou dřeň. K tomu používá
12 „šavle“, podle tvaru bychom spíše mohli říci vesla z tvrdého dřeva.

Taková šavle je nepostradatelnou zbraní čamakokské ženy. Čím je žena starší, tím je zručnější v jejím užívání. Stalo se jednou, že stará babka utloukla svou šavlí dokonce jaguára — vypravuje se, jak ženy zabily jelena a tak se pletly mužům do řemesla. Stará žena, která nemá, kdo by se o ni staral a kdo by jí porazil velké palmové kmeny sekyrou, pořídí si šavli až tři metry dlouhou a ovládá ji mistrně. Vláčí ji s sebou při každém stěhování, ale má také krátkou pro kraje, kde rostou mladé nízké palmy.

Takovou šavlí musí si mladé děvče vybojovat na stařeně právo na 13
mladého muže. Není to snadný boj. Pokusí se sice o to, ale bývá odraženo zručnější šermířkou a hezky dlouho musí léčit modřiny a rány. Ale mládí vždycky drží pospolu a tak všechna mladá děvčata se smluví a přepadnou stařenu se všech stran. Babka se zuřivě brání, ale zároveň začne pronikavě ječet, a to je signál všem stařenám, které dbají na dobré mravy a pořádek, aby přispěchaly na pomoc. Se všech stran přispěchají babice čarodějnice se svými kopisty a rozdávají rány, zatím co mužové přihlížejí a baví se pohledem. Mládí bývá odraženo při prvém pokusu a mladík jde poslušně do stanu stařenky. Babice pak po dlouhou dobu dělají čestnou stráž ohrožené stařeně. Není však možno, aby několik starších žen žilo dlouho v klidu pohromadě: pohádají se a tak jedna odpadá po druhé. Stařena pak, když děvčata dala dlouho pokoj, se stává sebevědomou, myslí si, že sokyně si to už rozmyslely, odvažuje se stále dál od vesnice i bez doprovodu, až se děvčatům naskytne příležitost, že ji přepadnou samotnu a tak daleko, že se nemůže dovolat pomoci a zvítězí. Smutná, potlučená doplazí se stařenka do svého stanu, ale najde ho pustý, opuštěný. Její mužíček se zatím odstěhoval k vítězné soupeřce a čaroděj již poskakuje kolem jejího stanu a zpívá svatební píseň.

Večer pak stařena se doplíží k ohni náčelníka a starých bojovníků. Čekají už na její příchod, vědí, že si bude stěžovat a jsou připraveni vyslechnout její žaloby. Už z daleka je slyšet její příchod, jak zpívá svůj smutek. Lesem se rozléhá její srdcervoucí „Otááaj!“, kterým

vzývá svou dávno mrtvou matičku. Pak usedne na bobek na vykázané místo a mezi odstavci zpívaného smutku si stěžuje na nynější zvrhlou mládež a úpadek mravů, na nevěru mužskou a žádá, aby jí náčelník vrátil jejího muže, pro něhož, dokud byl bezprávný, tolik a tolik toho vykonala, o něhož se starala, když byl nemocen, a kdož ví, co všecko hází na vážku spravedlnosti.

14 Náčelník i bojovníci sedí s nehybnou tváří, jen supím křídlem nebo vějířem z palmového listu odhánějí komáry a poslouchají. Vydrží poslouchat celé hodiny — a nedivím se jim: bývají krásné ty zpěvy smutku a zoufalství, jen kdyby nebyly rušeny v přestávkách nemístnou výmluvností. Když pak stařena příliš doléhá na radu bojovníků, zeptá se jí náčelník nebo některý stařec-kronikář klánu: „Když jsem byl mladší, bylas ty docela mladá a tehdy sis docela sama vybojovala svého prvého muže proti slavné „tugle“-šermířce. Už mne pamět opouští… jakpak se jmenovala… je to už tak dávno?“

Stařena radostně vykřikne jméno své tehdejší — snad už dávno mrtvé soupeřky, změní rytmus svého smutečního zpěvu ve zpěv bojovný, zpívá slávu svých velkých činů a opíjí se vždy větším a větším nadšením. Zatím už všichni obyvatelé vesnice se přiblížili k ohni, povzbuzují stařenu výkřiky obdivu a babka se, resignovaná, ale spokojená vrací do svého opuštěného stanu. Už druhý den za-
15 učuje svou vnučku šermovat malinkou šavličkou, aby až doroste, dovedla si vybojovat svého manžela, aby se stala slavnou „tugle“, dobrou šermířkou.

17. (Čamakoko.) Dětské „šavličky“.

V Jižní Americe žije nebo žilo skoro půl tisíce indiánských národů, z nichž každý měl svou řeč, odlišnou od druhých. Jen já sám jsem udělal 36 slovníků. Právě tak jsou odlišné jejich zvyky, i když často žijí v těsném sousedství. Také svými fysickými vlastnostmi se od sebe tak liší, že mnozí ethnografové se přikláněli k názoru, že původ lidských ras vznikl na různých místech zeměkoule samostatně a považovali některé indiánské kmeny za autochtonní — čili pravé Jihoamerikány, vzniklé tam z nějakého prapředka, odlišného od prapředků bělochů, negrů, mongolů atd.

I mně samému se tato hypothesa zdála pravděpodobnou, když jsem pozoroval nesmírné rozdíly ve vzhledu, postavě, formě lebky, způsobu myšlení a jednání, zvycích, krátce ve všem. Mnohé indiánské kmeny se mi zdály těžko zařaditelné do rodu Homo. (Teprve nedávno jsem pochopil nesmyslnost těchto theorií, když jsem si uvědomil, že všechny řeči na světě jsou sestaveny ze stejné abecedy, s nepatrnými výjimkami: Tak Číňan nedovede vyslovit „r", a mluví-li jinou řečí, nahradí je „l", právě jako indián Sanapaná nedovede říci „l" a nahrazuje je „d". Zato mají mnohé národy hlásky, pro které nemáme písmen a při sepisování slovníku je velká potíž s vynalézáním nových značek. Není však žádná řeč, která by měla méně než 80% písmen společné abecedy. Právě tak jako slepice kvokají a kohouti kokrhají stejně na celém světě — pokud to dovede náš sluch postřehnout — a jsou jistě jednotného původu, tak také lidstvo se z jednoho původu rozlezlo po celém světě. Pakli byly některé rasy jiného původu v dobách, dokud lidstvo neznalo řeč, pak jistě vymřely už před mnoha miliony let.

Mohl bych popisovat svatební zvyky indiánských kmenů do nekonečna a popsat celé knihy, kdybych chtěl — opisovat. Omezuji se však pouze na svá vlastní pozorování a z těch vybírám jen taková, která jsou nová nebo velmi málo známá. (Pithecanthrop atd.)

Prožil jsem sice pár desítiletí v divočině mezi volnými kmeny,

ale ne vždy jsem měl příležitost být přítomen některým ceremoniím — mnohdy nebývají ani cizincům přístupné. O zajímavém způsobu svatby u Kaďuveů jsem se zmínil ve své knížce, zbývá mi tedy už jen národ „divokých" Boróro, Boróro Brabo v hlubokých pralesích kolem Rio San Lourenzo. Dnes už pravděpodobně vymřeli, právě jako jiné indiánské národy, mezi kterými jsem žil, kde jsem byl pohostinně přijat a našel mnoho dobrých přátel. Ale tehdy, skoro před čtyřiceti lety, tam všude byla divočina a v částech obydlených „civilisací" vše kvasilo, vybíjelo se revolucemi, boji mezi sousedy; zákon nosil každý s sebou za pasem nebo na hrušce sedla, nabitý šesti nebo dvanácti paragrafy kalibru 38 nebo 44, takže cesta do Matto Grossa byla tehdy velice dobrodružná.

Proto také o tom, jak jsem se dostal k Borórům, budu raději psát ve formě povídky v příští knize — byla to nejdobrodružnější část mého života.

Zvyky Boróro bychom nejspíše mohli přirovnat k obyčejům starých Řeků z doby Iliady. Je to kmen usedlý, žijící ve vesnicích, obklopených políčky. Ovšem políčka v pralese s primitivními nástroji není možno udělat dostatečně velká, aby uživila svým výnosem obyvatele vesnice. Boj s pralesem je těžký i Evropanu s jeho ocelí, což teprve indiánu, jehož nejtvrdšími surovinami pro výrobu nástrojů jsou kosti, říční škeble a kámen, více méně opracovaný. Proto hlavním zdrojem výživy je lov. A to je také důvodem, proč jsou vesnice od sebe vzdáleny několik dnů cesty. Hustší obydlení by nedovolil stav zvěře v menších loveckých revírech.

Ještě daleko, než se přiblížíme k borórské vesnici, nás uvítá množství ptáků a zvířat, o nichž na prvý pohled pochybujeme, že by to byla divoká zvířata. Jsou sice plachá, objeví se a zmizí, ale hned se zase vrátí. Bylo by neopatrné po nich střelit. Nejprve nás uvítá houf maličkých papoušků „pirikito". Zakrouží nad námi a odletí s velikým hlukem. Slyšíme, že tam někde v pralese krouží a křičí a již se k nám vracejí. Podle nich možno odhadnout, jak je ještě daleko do vesnice. Ovšem jen ve vzdušné linii, zatím co se cesta klikatí lesem

tak, že vidíme jen několik kroků před sebe. Pak se v korunách stromů objeví několik opiček — ne v houfu, ale jednotlivě, pokukují zvědavě za stálého vřískání, někdy zvednou obě přední ručky, jako by prosily, jindy z rozpustilosti po vás hodí ořechem a utekou. V tom hluku ani nepozorujeme na větvích mývala-kvatiho, který se zlobí a hrabe capkama do kůry. Pod nohama nám proběhne akutí, vedle cesty nás provází houštím největší hlodavec kapibara. To už jsme jisti, že tu nejde o volné zvíře, protože kapibara žije ve vodě a mimo ni je velice plachá a tak hbitá, že málokterému lovci se podaří ulovit ji na souši. Ale ta, která nás provází, je zřejmě ochočená a zvyklá na lidi. V jedné vesnici se nám dokonce postavil do cesty dosti vyrostlý tapír.

Všechna ta zvířata jsou výzvědné hlídky. Dávno již ohlásila náš příchod a ve vesnici jsme očekáváni.

Najednou les končí a začínají políčka džapají, banánů a mandioky,
ale přece nemáme rozhled. Zato tušíme, že nás už pozorují lidé. 23
My je ale nevidíme.

Pojednou se v křoví vyjasní a vystoupíme na „náměstí". Možno je tak nazvat. Je to kruhové místo, asi sto metrů v průměru, s hladce vyčištěnou půdou. Uprostřed je veliký „dům mužů", „baito", a kolem dokola jsou přitisknuty k pralesu jednotlivé domky rodinné. Vše je tiché, nehybné, jakoby vymřelé.

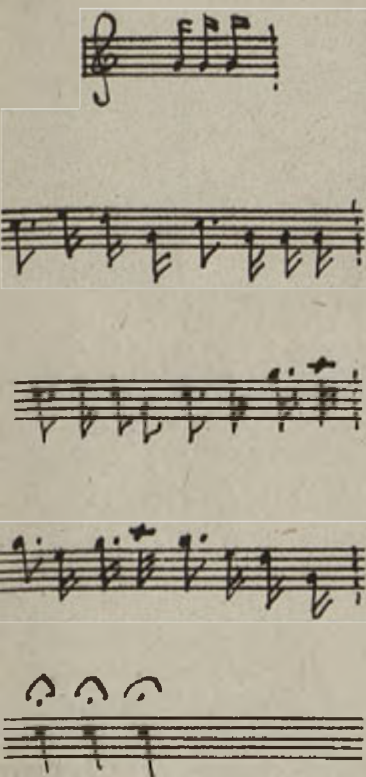
Z Colonha Cristina na Rio Sao Lourenzo, kde jsem se po prvé setkal s t. zv. „krotkými" Boróro a kde jsem dostal průvodčí, bylo do Kadžáry, vesnice Borórů volných, hezky daleko. Vyšli jsme před východem slunce a druhého dne před západem nás pozdravily první zvířecí hlídky. A nebyla to cesta, ale klikatá stezička plná překážek, místy tunel v pralesní vegetaci, jinde bylo nutno přelézt padlý kmen, jinde zas pod ním podlézt po čtyřech, uhýbat se všemi směry kroutícím se lianám a při tom nést kromě zbraní těžce naložený panakú (košík ve formě batohu, zavěšený na ramenou a připevněný na čele) s výměnným zbožím, fotoaparát s posledními (pravděpodobně zmáčenými) třemi deskami a podobnými věcmi, které cestovatel musí

nést a nemůže svěřit průvodcům. Byl jsem tehdy řádně unaven, když jsem stanul před ohromným „baitem“. Ale překvapením, že
24 po dlouhé cestě jsem našel neobydlenou vesnici, spadla se mne veškerá únava. Co je „dům mužů“, jsem už věděl z vypravování svých průvodců — ale že bude tak veliký a tak provedený, mne přece jen překvapilo. Byla to budova asi 30 metrů dlouhá a víc než 10 metrů široká a skoro tak vysoká, celá neprůhledně uzavřená z jemného pletiva palmových listů, tak hustého jako hrubší druh panamských klobouků. Nikde nebylo vidět něco, co by se podobalo oknu nebo nějakému vchodu. Střecha přes pletivo byla kryta trávou.

Přes všechnu únavu a zklamání jsem se musel dát do nehorázného smíchu. Nikdy v životě jsem neviděl něco, co by působilo komičtěji. Po střeše „baita“ šplhali podivní směšní tvorové: Zná čtenář obrovského papouška araru? Jistě že ho někdy viděl. Ale těžko by si dovedl představit toho nádherně zbarveného a opeřeného ptáka do hola oškubaného! Z celé té nádhery zbude tělíčko sotva větší než naše vrána, místo krásných barev jen světle špinavá, vrásčitá kůže — „husí kůže“, a nad tím, na dvakrát přeloženém krku maličká hlavička se zlýma očkama a s třikrát větším zobákem než hlava. Několik takových ubohých tvorů se v tropickém horku třáslo zimou a pomocí karikaturně veliký ch zobanů se obtížně a nemotorně šplhalo po strmých stěnách a střeše „baita“. Moji průvodčí se mi snažili vysvětlit podivný vzhled ararů slovem „maridó“, ale to mi neříkalo nic, spíše mne pletlo, protože jsem je považo-

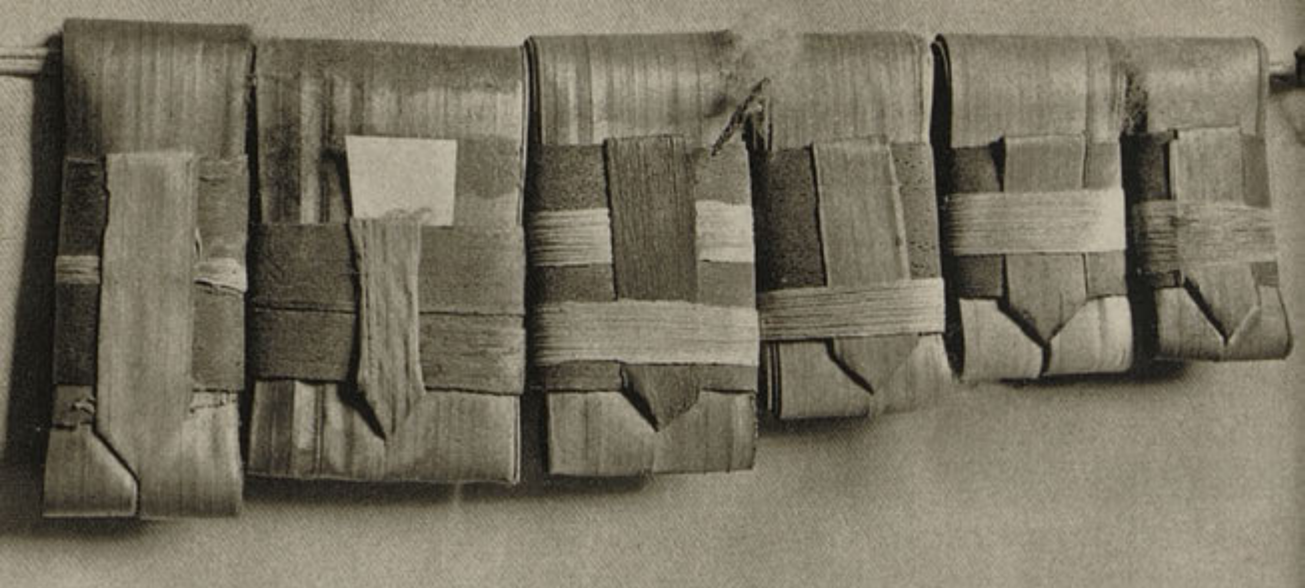
18. (Boróro.) Jak asi vypadají podškubaní papoušci arara dle mého vyprávění načrtl Mistr Židlický.

Můj „bakururú“

19. (Boróro.) „Bári braide bóa“, co by dobrý čaroděj ve vesnici Kedžári. Tehdejší můj oblek je teď v Náprstkově museu.

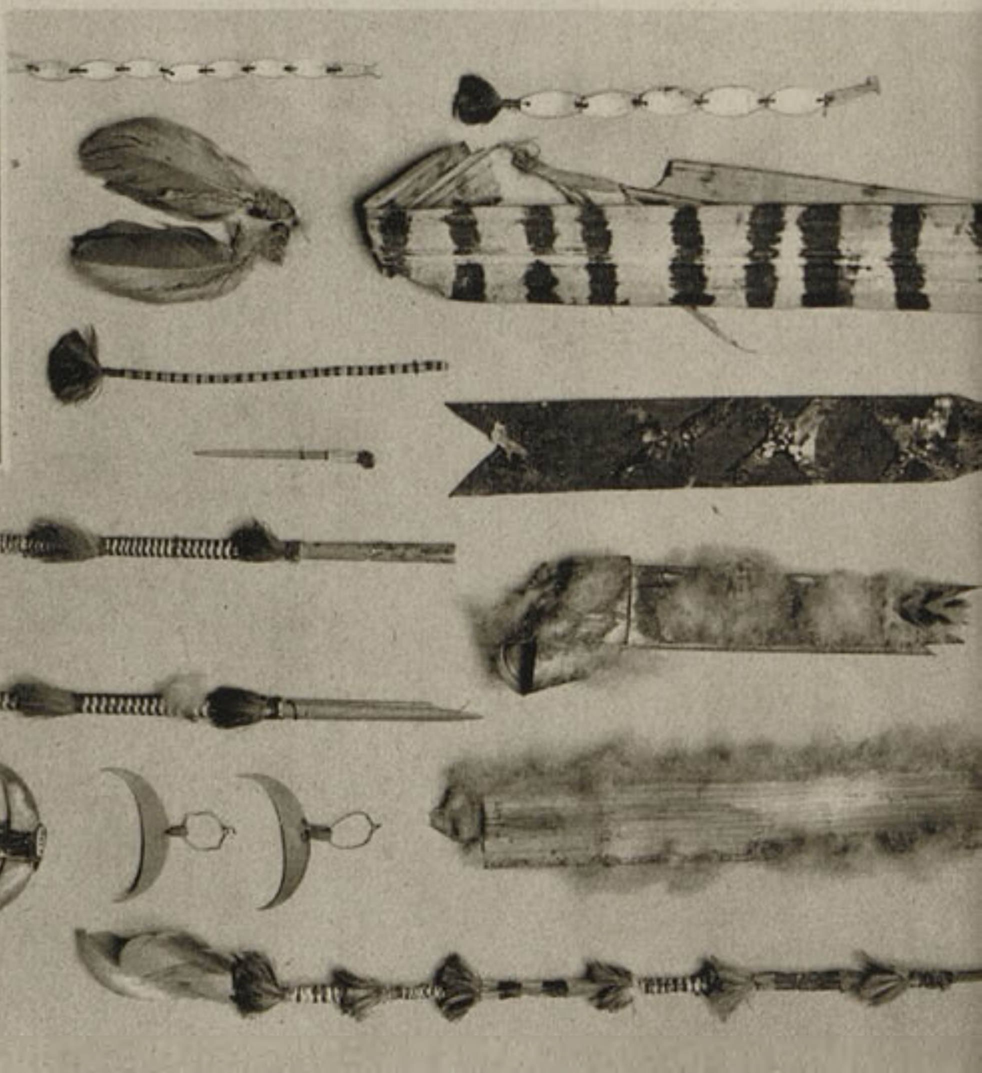

20. (Boróro.) Garderoba borórského šviháka. Šest „obleků“ pro různé příležitosti. Každý se vejde do krabičky od zápalek. (Nahoře)

22.(Boróro.)„Bópe“. Zlý duch nemoci, narychlo znázorněný ze smoly a vosku. Tak si představují bacily. (Vlevo)

21. (Boróro.) Ozdoby pysku a obleky „ba“. Červeně pomalované nosí nevěsta na hlavě pro svého manžela, aby se obléknul po svatební noci. Labutěnkou polepené jsou pro slavnostní den. (Dole)

23. (Boróro.) Otevřela se před námi políčka mandioky a džapají.

24. (Boróro.) Vstoupíme na náměstí. Uprostřed je veliké „baito" — „dům mužů" a kolem jsou k pralesu přitisknuty rodinné domky.

25. (Boróro.) „Parikó", velký diadém arařích per a obrovská trumpeta „ika", korunky z jaguářích drápů a ozdoby ze zubů jsou hlavní součástky slavnostního kroje.

val za zkomoleninu portugalského marido, které znamená manžela.

Teprve při dělání slovníků jsem se dověděl, že „manó“ a „maridó“ jsou názvy velikých slavností, které bývají každý čtvrtý rok a jsou spojeny s volbou náčelníka a jinými důležitými politickými událostmi. Obě slavnosti splývaly tenkrát v jednu a měly být za tři dny. Přálo mi tedy veliké štěstí. K těmto slavnostem je třeba velikého množství pérových ozdob a ornátů, jejichž hlavní součástí jsou péra ararů, ať už na veliký diadém „parikó“ z per ocasních, tak drobná peříčka z těla na polepení náušnic a ozdobu hudebních nástrojů. Za tím účelem chovají Borórové krotké arary a podškubávají je jako u nás husy.

A byl to právě onen výbuch až chorobného smíchu, který působil jako kouzlem na domorodce. Měli dost příležitosti mne pozorovat cestou, ale přece si nějak nevytvořili představu o účelu mé návštěvy. Měli před sebou nadměrně dlouhého cizince, a o cizincích neměli právě nejlepší mínění — dobře vyzbrojeného — i o zbraních se k nim donesly nepříznivé zprávy — provázeného renegáty kmene, t. zv. civilisovanými krajany, k nimž neměli příliš důvěry — dohromady málo důvodů, aby mne přijali s otevřenou náručí. Že mne nepřijali nepřátelsky, mohl jsem děkovat tomu, že i k nim vnikly pověsti o tom, že Brazilci se zase hodlají prát mezi sebou, že zase se chystá nějaká revoluce, a mysleli, že jsem emisarem jedné nebo druhé strany. V tom případě bylo třeba určité opatrnosti. Ale smích, veselý, skoro dětský smích — u nich rozhodl v můj prospěch.

Přední stěna „baita“ se otevřela a z domu se vyhrnulo asi padesát mužů v plné parádě, celá nahá těla pokryta strakatým peřím s roztodivnými nástroji, o kterých se nedalo soudit, k čemu by mohly
sloužit. Mohly to být zbraně, právě tak jako hudební nástroje. (Při 25
pozdějším ohledání jsem zjistil, že to byly hudební nástroje obrovských rozměrů a mně neznámých tvarů.)

Stařík s velikým „parikó“ — z něhož se vyklubal čaroděj, šel 25
přímo ke mně, zatím co ostatní mne obklopili v kruhu. Moji průvodci uznali rozumnějším se odstranit a sešel jsem se s nimi až dru-

hého dne. Stařík se postavil přede mne, bacil se pěstí do prsou a řekl: „Boróro boa.“ Chtěl tím asi říci portugalsky, že je dobrý a porozuměl jsem mu, i když o sobě mluvil v ženském rodě. Přizpůsobil jsem se mu tím, že jsem se stejně mohutně uhodil do prsou a řekl mu: „Braide boa.“ (Běloch dobrá.) Nato on „Boróro bári boa“ (borórský čaroděj dobrá) a já: „Bári braide boa“ (bělošský čaroděj dobrá).

Tím se odbylo naše představení vzájemné i moje celému kmenu. Zůstalo mi u nich jméno „Bári braide“ (bílý kouzelník) a byl jsem uveden do domu mužů, kde mi bylo vykázáno místo k bydlení.

Přijetí bylo srdečné, ale můj oblek se do toho prostředí rozhodně nehodil. Cítil jsem to. Snad moderní čtenářka porozumí mému pocitu, kdybych ji na přirovnání upomenul, jak by jí asi bylo, kdyby se nenalíčená s nenabarvenými ústy a nehty octla v dámské společnosti, kde všechny ostatní by byly se vzorně upravenou fasádou. Vyzvěděl jsem, který z mých hostitelů je náčelník a tomu jsem odevzdal zbraně do ošetřování. Udělalo to dobrý dojem, ale náčelník je přijal velmi rozpačitě. Snad se jich bál, ale hlavní důvod asi byl, že bylo před volbami a v nejbližších dnech také novou volbu prohrál. Nebyly z toho ale komplikace, protože už druhého dne jsem se přestěhoval z „baita“, dal si postavit svůj domek a svůj majetek jsem si vzal s sebou.

Stavba privátního domku přivedla nové komplikace a mnohé šuškání, jak čtenář pochopí z pozdějšího — ale o tom jsem zase tehdy neměl zdání já. Pak jsem odložil šaty a protože moje bílá kůže příliš kontrastovala s jejich bronzovou pletí a protože jsem už tušil, že se chystá nějaká slavnost, požádal jsem o šminku z plodů „urukú“ a natřel jsem se celý rudou červení. Věděl jsem, že tak bílý, jak jsem byl, bych nemohl „na ulici“, protože bych budil přílišnou sensaci. Šminkování udělalo na hostitele výborný dojem, ale mělo za následek, že jsem hned ten večer dal stavět „svůj dům“. Všechny kmeny Jižní Ameriky používají šminku „urukú“, jenže kmeny, u kterých jsem byl doposud, rozpouštějí barevnou pokožku plodů

Bixie orelacea v medu smíšeném s rybím tukem. Borórové mají
jiný způsob přípravy, ti škvaří tuk z kajmanů a jaguárů, notně
zežluklý a přimíchávají pižmové žlázy kajmanů. Uznávám, že to
má velikou výhodu v tom, že se člověku vyhýbají daleko všichni
komáři, ale být v uzavřeném domě v přítomnosti víc než kopy tak
„naparfumovaných" lidí bylo nad mé síly. Protože jsem si hned
při příchodu všiml, že rodinné domky jsou otevřené a přístupné
průvanu, rozhodl jsem se dáti si takový postavit.

Z obávaného hosta jsem se stal hostem vítaným a byl mi přinesen
nejprve veliký „parikó" a pak celá výstroj čaroděje, abych se „slušně 25
oblečen" mohl účastnit příštích slavností. Kromě velikého diadému
z arařích ocasních per, ukončených labutěnkou, sestávala kouzelnická
výzbroj z dvou pod sebou zavěšených párů drápů velice vzácného
a skoro vymřelého pásovce Dasyphus gigas, z páru chřastaček, zho- 27
tovených z tykve, a několika náramků z barevných peříček. Později
dostal jsem k tomu ještě emblémy náčelnické, a to korunku z jagu-
ářích drápů a na prsou zavěšenou ozdobu z tesáků téhož dravce. 25
Dlouho se debatovalo o tom, jak připevnit „tembetá". Přinesli mi 21
jich několik na vybranou, jedno krásnější druhých, z rohových
kroužků, ve formě řetízku z perletě, i peřím zdobených, ale já
neměl proříznutý spodní ret, jehož otvorem se má ozdoba prostrčit, 26
a tak nezbylo, než přilepit ji nahřátou smolou smíchanou s voskem.
Na štěstí jsem se tehdy nepotřeboval holit (bylo to v roce 1905)
a tak odstranění nedělalo po několika dnech velkých potíží. Trochu
obtíží dělalo oblečení „ba", jediného proužku palmového listu, 20
který Borórové považují za oblek (vše ostatní jsou pro ně jen ozdo- 21
by) a který se pohodlně vejde do sirkové krabičky. Nemohu říci,
že by „ba" byl oblek pohodlný, i když chrání, aby klíšťata nevnikla
do nejchoulostivějších míst. Snad nebyl na mne dobře „střižen".

Celá tato moje výzbroj je v museu Náprstkově, kdežto většina ostat-
ní mé ethnografické kořisti je v berlinském Museum für Völkerkunde.

Obětoval jsem jednu z posledních tří fotografických desek, ač
bylo mnoho zajímavějších a důležitějších objektů, a protože foto-

grafie — povede-li se — byla určena pro Evropu, oblékl jsem se
19 znovu do svých šatů. Obětoval jsem desku, protože to byla pro mne osobně přece jen příliš důležitá upomínka na dobu, kdy jsem získal přátelství oněch volných lidí.

A získal jsem nejen přátelství jednotlivců, ale důvěru všech, a ta mi umožnila účastnit se nejen nábožensko-politických slavností, ale i pozorovat mnohé z intimního života Bórórů a vysvětlit do té doby nepochopitelný zvyk: „kuvade". Protože jsou to věci neznámé, zdržím se u Bórórů trochu déle než u jiných indiánských kmenů, abych se později k nim nemusel vracet, až budu psát o jiných úsecích způsobu života různých indiánských kmenů.

Ale vraťme se ke svatebním zvykům, o nichž jsem původně chtěl psát. Každý chlapec, jakmile mu dorostou zuby a není odkázán na mateřskou péči, je odloučen od rodiny, stane se majetkem státu a přestěhuje se do domu mužů. Zde se učí se všemi ostatními dělat luky, šípy a jiné zbraně, s ostatními chlapci chodí na lov a tak se učí mladší od starších. Hlavními předměty vyučování jsou však hudba, zpěv a verše, a to proto, že jen nejlepší zpěvák může být po čtyřleté periodě zvolen náčelníkem. Dokud mluví náčelník v nevázané řeči, mají jeho slova stejnou váhu jako každého jiného. Zpívá-li však svůj rozkaz ve verších — a často bývá třeba verše rychle improvisovat — tu je jeho zpěv náboženským obřadem a jeho slova zákonem, jemuž se musí podrobit i rada starců. Samozřejmě musí být také dokonalým lovcem a bojovníkem. Není myslitelné u Bórórů, aby byl náčelníkem nějaký neduživec, a proto do volby náčelníka se dostane jen ten, kdo při velkých hrách, které se opakují každým čtvrtým rokem, byl jedním z vítězů v běhu rychlém i vytrvalostním, ve skoku do výše i přes příkop, ve střelbě lukem i v házení oštěpem. Být náčelníkem — tudíž jak fysicky, tak duševně nejdokonalejším z nejdokonalejších, je samozřejmě nejvyšším ideálem všech hochů, a proto je učení v domě mužů radostné a čilé. Nebýt neschopnosti ke kreslení a sochaření, myslil by člověk, že se octl ve staré Helladě se všemi jejími přednostmi a defekty. Také zde — ač

by to u volného přírodního národa nikdo nečekal, přináší soužití mladých mužů odděleně od rodin náchylnost k homosexualitě, alespoň v mladých letech. Ale také u Borórů musí mladík, chce-li se oženit, prokázat, že je dobrým lovcem, to jest, že dovede rodinu uživit.

Také zde je ulovení jaguára průkazem způsobilosti.

Kroužek z kůže jaguářího ocasu navlékne na svůj luk a v domě mužů je přivítán s velikou slávou. Již po cestě domů si vymyslí novou melodii a připraví verše, jimiž popisuje svůj velký prvý boj. Kdo má na svém luku pět takových žíhaných prstenců, má právo na dvě ženy, ale právo to je málo používané. Většina dorostlých mužů měla své luky tak ozdobené, ale jen ve dvou případech jsem pozoroval, že toho práva použili. Nevím, zda je to moudrost mužů nebo nedostatek zájemkyň se strany děvčat.

Děvče, kterému se mladík líbí, pošle šťastnému lovci do domu mužů talířek kukuřičné kaše. Také ona musí dokázat, že umí udržovat v pořádku své políčko a že je dobrou kuchařkou. Sní-li mladík nabídnutou kaši, je považován za snoubence. Sní-li polovinu a druhou vrátí, znamená to, že si to ještě chce dobře rozmyslet — ale může také odmítnout. Druhý den začne stavět svůj rodinný domek, a když je hotov, sezve své kamarády a jde navštívit rodinu nevěsty. Tam jsou dobře přivítáni, dobře pohoštěni, ale mluví se o nejobyčejnějších věcech tak dlouho, dokud se v blízkosti domku neobjeví nevěsta. Že je nevěstou, lze poznat z toho, že má na sobě kromě obvyklého ženského šatu, sestávajícího z široké „šněrovačky“ ze 28
stromové kůry a z miniaturních „plavek“ z jemného lýka, také ozdoby kouzelníka a lovce, které jsou jinak pro ženy „tabu“. Snad je to proto, že dobrá žena musí být opravdu někdy kouzelnicí, ale to je jen moje domněnka. Ženich nechá řečí o počasí, chytí nevěstu, hodí si ji přes rameno a utíká ke svému domku. Rodina nevěsty, která je tak laskavě přijala, chopí se zbraní a žene se za nimi, zatím co přátelé ženichovi všem nastavují nohy a různě je zdržují za velikého veselí celé vesnice. Od těch dob žije novomanžel ve svém soukromém domku. Teprve po delší době, když minulo nebezpečí,

že se mu kamarádi budou vysmívat a nejapně vtipkovat, vypraví se do baita (asi jako u nás do mládenecké hospůdky), aby se účastnil kulturního a politického života a vrátil se ke svým aspiracím na náčelnickou funkci.

Ale neodehrává se to vždy podle programu. Přes to, že u volných přírodních národů tropických krajů se žení a vdávají lidé velice mladí, stane se někdy, že ještě mladší je napaden jaguárem a zabije ho v sebeobraně, aniž při tom touží po právech, která mu jeho hrdinný čin dává. Takový mladík bývá velice stydlivý, a vtipy, jimiž je zasypán, nejsou nejjemnější. Ale vrátil se z lovu znavený a hladový — nemluvě ani o rozčilení — a snědl bezmyšlenkovitě podanou mu kaši. Čím více se stydí, tím horší jsou výsměšky a chlapec se nemůže odhodlat ke stavbě svého domku. V takovém případě postaví domek otec nevěsty (tchánové mají u indiánů podobnou pověst jako u nás tchýně) a v noci, když všichni usnou, ho vyvede tajně z „baita". Dlouho trvá, než otrne a ukáže se mezi svými kamarády.

KUVADE

Svému veselému smíchu při pohledu na holé arary, svému přizpůsobení domorodým zvykům a náhodě mohu děkovat, že se mi podařilo rozřešit problém „kuvade". Jako jeden z kouzelníků směl jsem asistovat narození malého Borórka. Na břehu řeky byl postaven nízký domek ze suchého rákosu a do toho domku byla přivedena rodička a ponechána o samotě a o hladu. Jak dlouho hladověla před mým příchodem, nevím, ale nejedla nic celý prvý den po mém příchodu. Moji průvodci a můj tlumočník byli ještě někde zalezlí a já nemohl vyzvědět, co se chystá mezi „mými kolegy kouzelníky" a mezi staršími muži. Šel jsem tedy s nimi k slaměné boudě, z níž se ozýval ženský křik. Umínil jsem si, že budu pozorovat a nebudu se do ničeho plést, ať se děje cokoli, ale musel jsem se přemáhat, když zoufalé výkřiky dostupovaly vrcholu a páni čarodějové zapálili

boudu s několika stran. Pak s velikým řevem se pustili ke vchodu do boudy. Nepopsatelný výkřik bolesti a leknutí přerušil jejich řev a pak vše utichlo, právě když jsem se chystal zakročit. Z kouře a hořící slámy vyběhla malá maminka s nově narozeným děťátkem — úlek byl asi prostředkem, který usnadnil porod — skočila do říčky, přebrodila a přeplavala na druhou stranu, tam se otřepala a přeplavala zpět. Od starších žen přijala bambusový „panakú", dala do něho plováním vykoupané novorozeně, zavěsila si koš na záda, připjala lýkem na čelo, vzala lopatku z tvrdého dřeva a šla do lesa sbírat jedlé kořeny. Jak jí bylo? Ale tvářila se vesele a spokojeně.

Zato uboze vypadal její manžel. Ležel na lůžku a zle naříkal. Všichni obyvatelé „baita" se nahrnuli do jeho domku a smutní mu útrpně domlouvali a tišili ho. Protože se k tomu připletl můj tlumočník, dověděl jsem se, že muž je těžce nemocen. Srdcervoucně plakal a naříkal, že i já sám jsem se dal napálit a šel jsem mu zkoušet puls a prohlížel mu jazyk. Tato moje péče byla všemi přítomnými i samým pacientem velice oceněna, ač to odporovalo všem indiánským zvyklostem. Předně jsem nikdy neslyšel indiána naříkat, ani když šlo o velice bolestné rány — a za druhé nesvěřil by se nemocný indián neznámému kouzelníku, tím méně bělochu. Bylo zřejmé, že celá ta simulace měla za účel někoho napálit. Ale koho? Všichni přítomní — a byli mezi nimi zkušení starci — dělali, jako by tomu podvodu věřili.

Tento zvyk se jmenuje „kuvade". Je obecný u kmenů v poříčí Amazonky a právě tak se vyskytuje u některých černošských kmenů afrických i na jiných místech světa. Obyčejně bývá „kuvade" popisováno pány cestovateli-nadčlověky jako směšný a nesmyslný obřad zaostalých a nevědomých domorodců, hodný nejvýše útrpného povýšeneckého úsměšku. Nikdo se nesnažil pátrat po důvodech a výkladu, alespoň se to nikomu nepodařilo. Ale já žil s volnými indiány už tehdy dosti dlouho, abych znal jejich vyhraněnou logiku, aby mi nebylo směšné vše, čemu já nerozumím, a abych chápal, že každý jejich čin, a tím spíše obřad, je vážným a logickým důsledkem

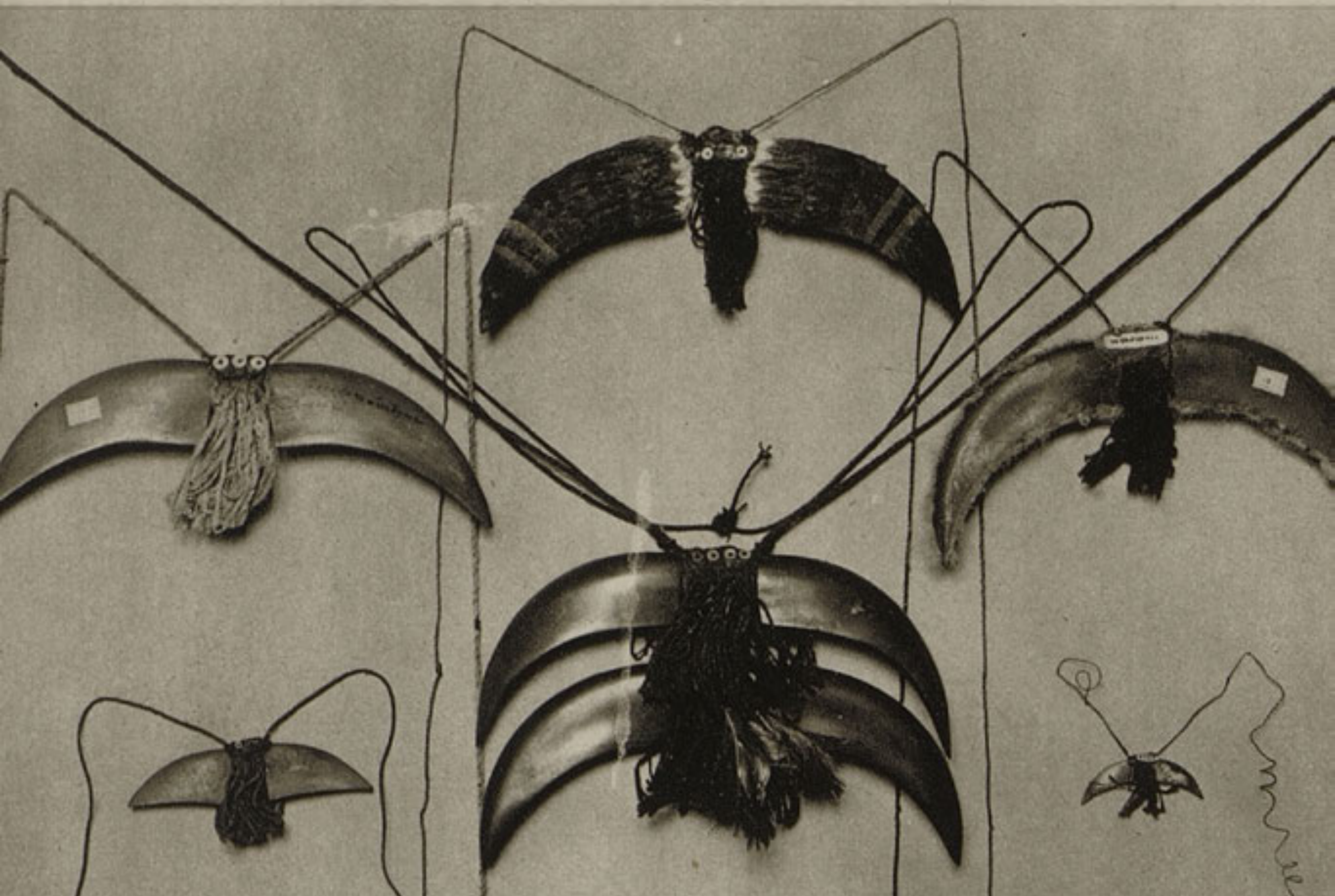
jejich světového názoru. Možná, že ten jejich životní názor neodpo-
vídá pravdě — ale můžeme si být tak jisti, že je ten náš pravdivý?
Že nezdál by se jim nebo snad našim potomkům právě tak směšný,
jako pánům cestovatelům divošská „kuvade“? Hledal jsem logický
důvod. Jeden starý čaroděj, jehož jsem se ptal, koho chtějí všichni
napálit, mne zavedl daleko od vesnice, rozdělal v kruhu kol nás
oheň a pak mi šeptal: „bópe.“ Když viděl, že nechápu, co tím slo-
vem myslí, a když ani můj tlumočník mi nedovedl jeho smysl pře-
22 tlumočit, uhnětl z vosku a smoly figurku — jedinou skulpturu,
kterou jsem našel u těchto bronzových Helénů. Teprve při dělání
slovníku jsem zjistil, že „bópe“ je zlý duch nebo duše zemřelého
anebo něco takového z podsvětí.

Tu jsem naráz pochopil význam „kuvade“. Většina primitivních národů je přesvědčena, že původ všech nemocí jsou duchové, kteří vniknou do lidského těla. Nejsnadněji mohou vniknout do otevřené rány. Jak je směšný tento názor primitivů nám civilisovaným nadčlověkům! Je asi stejně směšný, jako byl Kochův objev bacilů nejslavnějším učencům předešlého století. Jak se mu smáli a jak dr. Kocha zesměšňovali. Jenže indián jde ještě dál než Koch a připisuje těm duchům-bacilům, kteří vnikají do otevřených ran a hlavně napadají zesláblé jedince, schopnost myšlení a vůle a myslí, že je možno ty neviditelné tvorečky napálit.

Vloni jsem měl na zahradě mezi malinami maličkého ptáčíčka, myslím, že to byl střízlíček, který se točil v prachu, vyskakoval a padal, pípal zděšeně a hrál si na raněného, jen aby mne odlákal od svého hnízďátka. Kdykoli jsem šel sbírat maliny, udělal jsem mu tu radost a dal jsem se odlákat tak daleko, až své simulování uznal za zbytečné, vyletěl svižně na větvičku a veselým cvrlikáním oznamoval všem obyvatelům zahrady, jak napálil hloupého člověka. Prý to dělá také vrána, že si hraje na raněnou, vleče za sebou křídlo jako by bylo zlomené, aby odlákala lišku od svých mláďat. Nic jiného nedělá mladý indiánský manžel, který si rozškrábe kůži, až z něho se všech stran teče krev a pláče a naříká, jen aby na sebe

26. (Boróro.) Takovými kostěnými a peřím vyzdobenými operačními nástroji chtěli mi čarodějové velice ochotně provrtat pysk, abych mohl nosit ozdobu. Raději jsem ji přilepil.

27. (Boróro.) Drápy skoro vymřelého obrovského pasovce jsou odznakem čaroděje. Někdy jsou polepeny barevným peřím.

28. (Boróro.) Nevěsta má mimo šněrovačky a „plavek" také ozdoby odvážných lovců a kouzelníků, které jsou jinak pro ženy „tabu". Snad proto, že dobrá manželka musí být odvážná a někdy i kouzelnicí. (Vlevo)

29. (Čamakoko.) Čerwuiš Piošád Mendoza se vypravil se mnou, aby objevil Evropu. (Vpravo)

31. (Kaingan.) Vdova se důkladně — ale naposled — nají na pohřební slavnosti za svého zemřelého muže. Pak se dobrovolně odsoudí k smrti hladem. Déle než měsíc jsem pozoroval stařenu, která se před mým zrakem zvolna měnila v mumii.

30. (Boróro.) Můj zbrojnoš Kudi a jeho otec mne provázeli při návratu. (Vlevo)

nalákal všechny nemoci, všechny zlé duchy-bacily a odlákal je od milované matky-rodičky, která se udatně tváří veselá a spokojená a jde po své denní práci.

STAROPANENSTVÍ

V jedné vesnici divokých Boróro — už jsem zapomněl, jak se jmenovala — našel jsem u indiánů nemyslitelný případ — „starou" pannu. Nebyla ani tak stará — podle našich odhadů mohlo jí být tak 18 až 20 let. Ale byla o padesát procent větší, mohutnější a vyvinutější než kterákoli žena borórská.

Z toho soudím, že drobnost borórských žen zaviňuje hlavně předčasné manželství. Neměla jména a ze zkomoleného portugalského pojmenování jsem rozluštil, že jí říkají „nevěsta doktora Rondona". Byla to nejkrásnější indiánská žena, kterou jsem kdy viděl — a jsou mezi nimi krásky i podle našeho názoru. Její historie a osud je podivný. Dr. Rondon je jedním z nejgeniálnějších inženýrů Brazilie. Provedl nejodvážnější silnice divočinou. O jím provedeném telegrafickém spojení z Matto Grosso na Amazonas se říká, že každá telegrafní tyč stála život jednoho vojáka nebo trestance, s nimiž tyto práce prováděl. Jeho práce byly tak obdivovány, že se stal miláčkem svého národa a měl být kandidován i na stolec presidentský. Také silnice a telegrafické spojení mezi Cuiabá a Rio Sao Lourenzo byla jeho práce. On založil mezi Boróry Colonhu Thereza Cristina, která byla mým východiskem mezi divoké Boróry a dal počátek k pacifikaci Borórů manzos (krotkých). Jen kdo prošel Serinhou a viděl skoro přímou, málo kde stoupající cestu, dovede ocenit jeho genialitu, hlavně uvědomí-li si, že tehdy bylo všechno zarostlé neprůhledným pralesem. Vyprávělo se o něm tehdy v Cuiabá, že on sám je indiánského, dokonce borórského původu (nevím, co je na tom pravdy, ale poznal jsem několik geniálních vědátorů jihoamerických, kteří byli jako děti odvlečeni z indiánských vesnic). Zdá se být ale pravdivá pověst, že dříve než začal trasovat silnici, pustil se

sám do lesů pouze se svou winchestrovkou (říkají, že odložil i šaty), zmizel na několik měsíců v lesích a teprve pak přivedl vojáky a dělníky na provedení silnice. Obyvatelé Kažáry a ostatních divokých Boróro měli tehdy své hlavní sídlo na místě, kde je teď Colonha. Některé rodiny tam zůstaly, protože v těch místech byl výhodný rybolov, za vedení civilních directores založily dosti velká políčka a staly se usedlými, ale hlavně vlivem obchodníků se přece jen zkorumpovaly, a proto byly od ostatních kmenů vyloučeny. Většina, mezi nimi i rodina „nevěsty", odtáhla dál do lesů, pravděpodobně do původních vesnic. Inženýr Rondon byl mezi nimi právě tak oblíben, jako mezi Brazilci. Slyšel jsem u ohňů o něm mnoho chvály, mnohé slavné „bakururú" bylo o něm zpíváno a ve verších líčeny jeho hrdinné činy. Tehdy bylo mu zaslíbeno malé děvče, které doroste na jeho ženu, než se zase k nim vrátí. Slíbil prý, že se vrátí, nevrátil se a asi nevrátí. Snad si ani nevzpomněl, že tam pro něho dorůstala nejkrásnější z žen, vědomá svého ženství, a proto snad tak plachá a stydlivá. Snad čeká dodnes — dnes už asi stařena, ale jistě stále krásná, jediná „stará panna" mezi indiány.

NEVĚRA A POČÁTKY HETERISMU

I když jsem byl jen krátkou dobu v „baitu" a byl jsem zaměstnán svou investiturou na čaroděje a přípravami na důležité politické události, nemohl jsem si nevšimnout, že v „domě mužů" bylo několik prazvláštních děvčat.

Jejich těla byla pokryta rudým šminkem a nesčíslnými ozdobami, ale jejich pohyby byly velice odlišné od pohybů všech borórských žen a spíše připomínaly pohyby žen jiných indiánských kmenů. Teprve později jsem si všiml, že nenosí předepsanou dřevěnou šněrovačku a jsou tedy podle borórských názorů nahé, i když podle našich názorů byly mnohem oblečenější.

Nejen v jejich pohybech, ale i v pohledech a v tónu řeči bylo něco drzého a vyzývavého, co jsem nikdy u indiánek nepozoroval,

něco co připomínalo profesionální kurtisány, které najdeme na všech velkých transoceánských parnících. Mnoho mládenců se kolem nich zamilovaně točilo, šminkovali je a ověšovali jako vánoční stromeček a v pravém slova smyslu „tokali".

Na otázku, co dělají ženy v domě mužů, dostal jsem odpověď, že to jsou „areda baito" (děvčata domu mužů).

I mezi indiány, kde vše, co se děje, děje se veřejně, protože každý dovede číst ve stopách, dochází k manželské nevěře. Nechápal jsem nikdy proč, když u všech kmenů, které jsem navštívil, byla velice snadná možnost rozvodu z vůle kterékoli strany. Také vzhledem k veřejnosti všeho konání nemohla mít dlouhého trvání. Snad jen chvilková vášeň, okamžité poblouznění. U Borórů byly ovšem poměry odlišné než u jiných kmenů, protože už z toho, že mladý muž uvede svou ženu do svého rodinného domu — a nenastěhuje se do domu nebo vesnice své ženy — možno usoudit, že u Borórů začíná mužské právo nastupovat na místo práva ženského. Podobný přechod, ovšem v počátcích, jsem našel u Čamakoků, kde, jak uvidíme, jsou jakési náznaky — snad počátky nebo zbytky — domu mužů, který při nomádním jejich životě není dobře možný.

U Borórů taková nevěrná manželka je trestána tím, že se z ní stane „areda baito" a stane se manželkou všech mužů „baito" obývajících. Hlavním trestem je, že od toho okamžiku nesmí nosit „šněrovačku" (široký pás z tvrdé kůry), že se nesmí stýkat s žádnou ženou, ani vycházet z „baita", ale jinak se mi jejich osud nezdál být příliš krutý. Jsou přítomny tajným přípravám k náboženským slavnostem, před nimi nejsou náboženská tajemství (ovšem nemohou je jiným ženám prozradit a to je snad nejkrutější část trestu) — ale jsou zato hýčkány a obletovány množstvím mladých mužů. Obávám se, že v civilisovaném světě, kde si ženy více než u indiánů potrpí na zbožňování, bylo by zavedení takového trestu za nevěru na pováženou a snad by dokonce k nevěře i svádělo.

Všechny „areda baito", které jsem poznal v několika vesnicích, byla mladá děvčata. Co se s nimi stane později, nepodařilo se mi

zjistit. Také jsem neměl čas vypátrat, co se stane s cizoložným mužem. U jiných kmenů bývá vyhnán a stává se na kratší nebo delší dobu samotářským lovcem.

30 Zato mnohem častěji jsem se potkal s přemrštěnou i posmrtnou věrností. Tak u jihobrazilských mongolských Kainganů jsem našel vdovu, která po smrti svého druha se dobrovolně odsoudila k smrti hladem. Nebylo to považováno za něco zvláštního.

JEŠTĚ NĚCO O MANŽELSKÉ NEVĚŘE — KDE SÍDLÍ LÁSKA U INDIÁNA

Mnoho cestovatelů a misionářů píše povýšeně o volnosti pohlavního života přírodních národů, a dokonce ji řadí když ne k prostituci, tedy velice blízko. Tu můžeme s jistotou předpokládat, že buď volného indiána vůbec nikdy neviděli, že slyšeli jen něco povídat o tak zvaných „indio cristiano" nebo „civilisovaných indiánech", nebo že vůbec nerozumí tomu, o čem píší.

Je samozřejmé, že u indiánů, kteří přišli do styku s bělochy — a hlavně u těch, kteří mají krásné ženy — mravy poklesly, a to nejen s hlediska sexuálního, ač i tu jde povětšině o válečné zajatkyně, které kmen adoptoval a které žijí beze všech styků rodinných. A to ještě jen u svobodných děvčat, která mají, v porovnání k našim zvykům minulého století — velikou volnost. Tak tomu bylo u Čamakoků, hlavně u klánu „Išira", který žil blízko pevnosti Bahia Negra a pracoval občas — když množství komárů ve vnitrozemí je odtamtud vyhnalo nebo tahy ryb je přilákaly ke břehu řeky — pro okolní dřevorubce. V roce 1906 vypukla u tohoto klánu zlá epidemie —
31 neznámá nemoc — která je decimovala. Vzal jsem jednoho hocha z náčelnické krve s sebou nejprve k lékaři na Baranco Branco, pak do Asuncionu k slavnému lékaři dr. Gasparinimu, pak na kliniku do Buenos Aires, ale nikdo si s ním a s jeho nemocí nevěděl rady. Já jel do Evropy na kongres amerikanistů ve Wien a najednou jsem

se octl před dilemmatem, protože žádný kapitán mi „divocha“ nechtěl vzít s sebou zpět — žádný nechtěl převzít odpovědnost. Rozřešil jsem to tak, že jsem ho, skoro umírajícího, vzal s sebou do Evropy a on mne sledoval jako stín skoro po celý rok všude, kudy jsem jezdil. Mnoho Pražanů i posluchačů mých přednášek se pamatuje na Čerwuiše Piošád Mendozu — kterého moji přátelé Mošna a Kavka překřtili na Červíčka. Snad někdy napíši více o zážitcích 29 a 32
tohoto indiánského Gullivera, který šel odkrýt Evropu, a o tom, co všechno vyprávěl o podivných zvycích a nezvycích civilisovaných národů, které poznal. Marně si na jeho nemoci brousily rozum jak kliniky wienské, tak pražské, až ke mně přišel jeden student, který chtěl dělat doktorskou práci o příživnících lidských vnitřností a požádal mne, abych mu daroval tropické parasity, kteří se pravděpodobně nastěhovali do mého těla, v naději, že najde něco kuriosnějšího. Jsem ochoten být nápomocen každému bádání a vyhověl jsem mu nejen já, ale i můj průvodce. Po několika dnech přišel mladík s vítězoslávou, že objevil nový druh škrkavky a z vděčnosti ho chtěl po mně pojmenovat. Pokud se pamatuji, odmítl jsem jeho poctu dosti hrubým způsobem a víc jsem o něm neslyšel, ale Čerwuiš se úplně pozdravil po té trošce kalomelu a santoninu. Rozhodl jsem se, že se pokusím vyléčit celý klan Iširů. Kromě svého velkého stanu (dík atrakci „živého indiána“ prorazil jsem tehdy bojkot přednášek, které měli monopolisovány tři oficielní „cestovatelé“ a vypřednášel jsem si dosti peněz), mohl jsem si tedy dovolit luxus vzíti s sebou menší stan nemocniční a dobře vybavenou lékárnu, v níž bylo po půl kile shora jmenovaných léků. Utábořil jsem se asi pět kilometrů 33
jižně od „pevnosti“ Bahia Negra, abych měl možnost kdykoli dostat potraviny pro více lidí, ale uprostřed močálu na břehu řeky, abych byl chráněn před zvědavými návštěvníky. (Druhým cílem mé cesty, kterým jsem doufal krýt výdaje, byly dvojdyšné ryby Lepidosiren paradoxa a na jejich konservování jsem vezl 300 litrů čistého lihu, což byl v divočině a hlavně blízko pevnosti nebezpečný náklad.) V hustém křoví a kolem bařiny se utábořili moji pacienti

a jejich rodiny a tak za dobu asi tří měsíců prošli mým lazaretem nejen všichni nemocní, ale i zdraví, ba i všichni jejich psi, kteří roznášeli nemoci — a všechny jsem desinfikoval uvnitř. Pokud jsem doslechl, zmizela epidemie, ale indiánům to asi mnoho nepomohlo. Pravděpodobně jim bolivijsko-paraguayská válka dodala poslední ránu a asi za ní vymřeli.

Jednoho večera se od „tolda" (tábořiště) rozlehl smuteční zpěv. Nejprve ojediněle, pak se připojovaly všechny ženy jedna po druhé, až se lesem rozlehlo srdcervoucí vytí. Kdo něco takového neslyšel, nedovede pochopit — kdo to slyšel, nedovede to popsat. Právě jsem chtěl poslat Čerwuiše, aby se podíval, co se stalo, když se bařinou přibrodil Kepia (ptáček hrnčíř), můj nejlepší přítel mezi Čamakoky, se zprávou, že Zapato zabil svou ženu.

On se vlastně nejmenoval Zapato, nýbrž „Mokasín", ale říkali jsme mu Zapato (střevíc) nebo dokonce Alpargata (bačkora). Znal jsem ho mnoho let, již od jeho dětství. Byl to klidný, hodný hoch. Co ho asi pohnulo k takové zběsilosti? Dověděl jsem se, že jí rozsekl hlavu sekyrou a že zmizel. Žena prý dýchá, ale asi dlouho již nevydrží. Rozhodl jsem se porušit zase jednou zvyky a šel jsem se podívat. Žena — bylo to vlastně ještě mladé děvče — novomanželka byla bez vědomí, rána byla ošklivá, léčení beznadějné.

Manžel u Čamakoků bydlí u rodiny své ženy, byli tedy přítomni její příbuzní. Přijali mou nabídku, že ji přenesou do nemocničního stanu. Ani já, ani oni nevěřili v možnost záchrany — vždyť i čaroděj Wedwé (Morče) se vzdal léčení. Zajímavé bylo vyjednávání, které jsme vedli cestou bařinou. Nemohou prý platit léčení, ale vyléčím-li ji, stane se mou dcerou-otrokyní, jako bych ji byl ukořistil ve válce, a bude-li ji chtít Zapato zpátky, musí ji ode mne koupit a přiženit se znovu do mého stanu. Rodina se zříkala na ni veškerého práva. Nechal jsem je mluvit, protože při takové příležitosti se nejlépe objeví to, co oni považují za zákon, i když to rádi tají před zvědavým cizincem. Nejvíce mne zajímalo, že nikdo neprojevoval nenávist k Zapatovi, že se nejevil žádný náznak krevní msty, jediný

nepřestupitelný zákon divočiny v případě vraždy nebo jen i krveprolití. Bylo tedy zřejmé, že manželka je absolutní majetek manžela a že nikomu nic není po tom, co s ní udělá. Utekl, ne před pomstou kmene, ale před nebezpečím, že by se do toho mohla plést civilisovaná justice.

Byla to opravdu těžká válka — boj se smrtí, v němž jsem si vybojoval adoptivní dceru.

S rozštěpenou lebkou se nedalo mnoho dělat. Bylo možno jen ránu vyčistit, vydesinfikovat a sešít. O ostatní se už musela postarat sama příroda. A příroda si pomohla.

Teprve, když po několika dnech začala moje adoptivní dcera
a „válečná otrokyně“ přicházet k vědomí, jsem si jí podrobněji
všiml. Byl to drzý spratek a tím, že jsem jí ostříhal vlasy a dohola
oholil hlavu, vynikl ještě víc impertinentní výraz její tváře. Ani
stopy po něžném, skoro bolestivém výrazu tváře krásných čama-
kokských žen. Kde jsem už něco podobného viděl? Ano, to byla
„areda baito“, to byla lodní kurtisána, to byla civilisovaná, obleto- 33
vaná dědička zbohatlíků v čamakokském vydání. Prohnanost a vě-
domí mládí.

Když bylo jisto, že se z toho vykřeše a že nic nevešlo ve známost příliš blízkým úřadům, vzkázal mi Zapato, smí-li přijít na námluvy své bývalé ženy, na kterou ztratil pokusem o zabití právo. Ani netušil, jak rád se jí zbavím. Byl to rušivý element v mém stanu hned, jakmile přicházela k vědomí, a nevěděl jsem, co si s ní počnu, až se docela uzdraví. Sešel jsem se tedy se Zapatem v jeho lesní skrýši. Měl mnoho nalovených zásob a dobře vyuzeného masa. Skvěle mne pohostil a chtěl začít s vyjednáváním. Ale já jsem dříve chtěl, aby se vyzpovídal — ač jsem to tušil — proč udeřil svou bývalou ženu sekyrou. Necítil se nijak vinen — to jen běloši, kteří neznají zvyky jeho lidu, by ho mohli trestat. „Vidíš přece, že nikdo z jejích příbuzných nevyžaduje proti mně krevní mstu. Ty nemůžeš mít proti mně krevní mstu, protože se stala tvou dcerou až po činu.“

„Krevní mstu nemám. Ale chci vědět, proč jsi to udělal.“

„Musel jsem. Byla mi nevěrná s jiným. Když jsem se to dověděl, začalo mi tlouci tady nad žaludkem, poskakovala tam kostička, a já byl smutný, nemohl jsem jíst, hubnul jsem, a čím víc jsem hubnul, tím méně jsem mohl lovit — také jsem nemohl pracovat dobře u dřevorubců, a kdybych nedonesl domů dost potravy, kdybych nevydělal dost plátna na moskytí sítě, dost korálků a všechny ty věci, co potřebuje mladá žena, mohli by její rodiče vrátit, co jsem za ni zaplatil, a já bych neměl ženu."

„A proč jsi nevypověděl boj tomu, s kterým ti byla nevěrná?"

„To bych musel zabít všechny mladé Čamakoky a také několik starých. Tak to bylo přece jednodušší."

„A proč, když je taková, ji chceš zpátky?"

Podíval se na mne překvapeně, snad měl strach, že mu ji nebudu chtít „prodat" za ženu. Zamyslil se a dlouho jsme seděli mlčky u ohně. Pak přišel na nápad: „Nevím, proč ji chci. Ale co ji nemám, tepe mi to tady nad žaludkem a nechutná mi jídlo. Musím ji mít, protože bych jinak zhubnul."

Tak tedy láska leží u čamakokských indiánů nikoli v srdečním svalu, jak si namlouváme my Evropané, ale nad žaludkem v solar plexu. Nešťastná láska a žárlivost má asi všude podobné příznaky: nechuť k jídlu, nespavost, hubnutí a podobné nepříjemnosti. A všude se najdou bláhoví mužové, kteří se nedají vyléčit z naděje, že se vše obrátí k lepšímu.

Vyjednal jsem si s ním, že podnikne cestu do vnitrozemí, podívá se, zda už možno lovit „ponce" (Lepidosireny), a na důkaz, že tam byl, přinese mi pět největších, jaké chytí. Byla to podle jeho názoru velice nízká cena za novou nevěstu a ještě víc jsem ho překvapil, když jsem mu dal další podmínku, a to, že se za ženou nepřistěhuje do mého stanu a nebude lovit pro moji komunu, nýbrž že si vyjedná s jejími příbuznými, aby se mohl přiženit zase k nim. Toto porušení zvyklostí asi zviklalo můj právní nárok na mou „dceru", jaký jsem měl podle indiánských názorů. Proto také asi již druhého dne si svou ženu tajně ukradl, aniž zaplatil věno. Zmizela z „tolda"

32. (Čamakoka.) V plném úboru náčelníka měl „přednášku" na Žofíně pro Spolek žurnalistů o válce s kmenem Tumrahá.

33. (Čamakoko.) Návštěva Kazika Lary v mém velkém stanu jižně od pevnosti Bahia Negra. 'Za mnou Tesiga, Červuišova válečná otrokyně, vpravo Zapatova žena.

34. (Čamakoko.) Přál bych mu, aby viděl manželský párek mnohá léta po svatbě, kdy manžel se vyparádí, naolejuje si vlasy a ozdobí se šperky, aby se zalíbil své manželce.

35. (Toba guasů.) Také Toba staví svá „tolda" vedle sebe tak, že mají společnou střechu a není tajemství, co se děje u souseda.

36. (Střední i severní Čako.) ... nemají ostych a nedovedou chápat, že by nějaký ostych mohl být ...

také celá její rodina. Vrátili se asi za dva týdny s velkým nákladem dvojdyšných ryb. Zapato jich přinesl deset — a to byl veliký výkon, jak jsem se později na jejich lovu sám přesvědčil. Byla to cesta víc než devět legua (45 km) přes solnou poušť, kde nebylo živého tvora, nic k pití, ani k jídlu a většina lovců snědla svůj úlovek cestou.

Zapato si však dal zaplatit jen čtyři. Pět mi jich byl dlužen a jedna byla „regalante“ darem, abych ztratil proti němu právní nárok za to, že ukradl svou ženu.

LÁSKA A HLAD

Většina vědeckých autorit se dojemně shoduje v tvrzení, že v divošské a barbarské době lidstva láska v našem smyslu neexistuje. Mně se toto tvrzení zdá být tak nesmyslné, ba protismyslné, že mám obavu, že pánům autorům nerozumím nebo že oni mluví o něčem jiném než já a že jenom náhodou předmět, o němž píšeme, dostal stejné jméno. Prý tito autoři myslí lásku romantickou a tak podobně mi bylo vykládáno. Ale právě tu jsem našel u všech volných národů, s kterými jsem se sešel — a to vyvinutou v nejvyšším stupni.

Aby nebylo nedorozumění, je třeba si definovat slovo láska. Podle mé definice je to jakýsi přirozený, částečně chorobný stav, kdy pohlavní touha je u jedince omezena pouze na jednoho representanta pohlaví druhého. Stav někdy chvilkový, pomíjející, někdy trvalý, ba dokonce v některých případech doživotní. Rozumíme-li tak slovu „láska“, pak je u volných národů Jižní Ameriky zjevem pravidelným a mám takový dojem, že byl u všech volných národů před zavedením kapitalismu. Pravý opak najdeme u národů kulturních, kde ženich před svatbou nevěstu vůbec nezná, kde svatbu sjednávají rodiče, dohazovači nebo inserát, kde manželství je více méně spekulace obchodní, nebo při nejmenším praktická. Dostaví-li se při takovém sňatku vůbec u jednoho nebo obou manželů potlačení pohlavní vášně k jiným mimo jich dvou, bývá opravdu jen chvilkové nebo omezené na měsíc líbánek, načež se vrátí povětšině

oba k nejnižší společenské formě, kterou vědátoři nazývají doba zvířecí: k polygamii u většiny mužů a polyandrii u velké části žen.

Kdežto monogamní manželství je u t. zv. kulturních národů často jen pokryteckou formalitou, je u volných indiánů pravidlem. A to nikoli pravidlem zákonným — také u nich jsou výjimky, které možno přirovnat k poměrům hypercivilisovaným, také u nich najdeme typy jako Don Juan Tenorio nebo Boccaccio, i u nich najdeme Messaliny, ale nikdo jim to nemá za zlé, jen nad nimi pokrčí rameny a dívají se na ně jako na chorobné zjevy. Jejich název u Čamakoků je „totitha“; obdobný se najde ve všech jihoamerických řečích a má podobný význam jako u nás „blázen“, jen s náznakem útrpnosti. Ostatně je všude považován za stav vyléčitelný.

Přál bych takovému vědátoru, který popírá existenci lásky u barbarů, aby viděl takového tokajícího mladíka v divočině, aby slyšel jeho smutné a zas veselé zpěvy, aby pozoroval, jak se postí a pak opět jak se vydá na dlouhé lovecké pouti, jak hledá příležitost k hrdinství, — ale nikdo — kromě několika mladíků stejného věku, které to ještě „nechytlo“ — se mu nevysmívá, naopak, všichni ho vážně pozorují. Nezapomeňme, že u indiánů není soukromí, že vše je „uveřejněno“ ve stopách.

34 Přál bych mu, aby viděl manželský párek mnohá léta po svatbě, kdy manžel se vyparádí, naolejuje si vlasy, ozdobí se šperky, aby se zalíbil své manželce.

To vše je u indiánů veřejné, přirozené a tak čisté, že by to civilisovaný puritán považoval za nemravné, protože ve svém nitru nemravný je. Snad jen u Borórů je jakés takés soukromí. Jinak u většiny volných indiánů není. Jejich „tolda“ z větví jsou průhledná a mnohé kmeny mají společné otevřené domy, v nichž bydlí rodiny vedle sebe, ničím neoddělené. Je proto u nich projev lásky a manželství něčím tak veřejně přirozeným, jako u nás společné jídlo. U kmenů rodu Mačikuí žijí v dlouhém domě z palmových kmenů a krytém palmovými prejzy, ale také u kmene Toba ve středním
35 Čaku staví „tolda“ vedle sebe tak, že mají společnou střechu. Ani

před cizincem, který s nimi nějaký čas žije, neznají ostychu ve věcech manželského styku a nedovedou chápat, že by v přirozeném soužití nějaký ostych nebo stud mohl být. Když jsem po prvé přišel 36
mezi Sanapaná, přijel jsem do jejich hlavního „města“ na koni. Pro děti rodin, které žily daleko ve vnitrozemí, to byla novinka a získal jsem si naráz přátelství celé vesnice tím, že jsem jednoho chlapce posadil na koně. Tak jsem si to já původně představoval, ale dopadlo to tak, že jsem musel všechny děti povozit, bez zřetele na to, že jsem sám byl unaven a že se blížil polední žár. A i když se všechny povozily, stále mne zlobily svým „ještě, ještě“, utýraly mne důkladně, ale mám děti rád a nedovedl bych vzbudit v některém lítost tím, že by se mu nedostalo téže radosti jako ostatním. Konečně jsem se dostal k obědu a k zasloužanému odpočinku v době siesty. Je to hlavní část spánku v tropech, kdežto naopak probesedujeme celé chladné noci kolem ohňů. Ale tenkrát jsem neusnul, i když mi připravili nejlepší místo uprostřed společného domu a rodiny se uložily na svá trochu stlačená místa. Právě, když jsem byl v nejkrásnějším usínání, probudil mne smích celé vesnice. Jeden chlapec, který neměl dost vození na koníčku, sedl si obkročmo na ležícího tatíka a patičkama mu dával šporny, aby ho přiměl k rychlejší jízdě. Mamince se to asi líbilo a zalíbilo se to také ostatním, i pobízely za všeobecné veselosti své děti, aby podnikavého klučinu napodobovaly. Tak neúmyslně jsem zavedl k Sanapanáům nový sport a všeobecné obveselení v době siesty. Myslím, že to bylo vlivem žen, že se ten sport udržel po celou dobu mého pobytu, a pakli Sanapanáové nevymřeli, udržuje se asi podnes.

Oproti tomu mistrně popisuje Karl von den Steinen stud při jídle u divokých Bakairí na řece Xingú, stud, z kterého jsem já u jiných indiánských kmenů našel jen stopy.

Stydí se veřejně jíst. Když vezme své jídlo, zaleze do křoví a tam je sní. Jak poznamenává von den Steinen, považovali by divocí indiáni evropskou hostinu za přítomnosti dam za velice pohoršlivou neslušnost, ne-li za zvrhlost mravů. Poznal jsem tento druh studu

a pochopil jsem ho v době velké povodně v Čaku a z toho vzniklého hladu nejen u bělochů, ale i u indiánů, ke kterým jsem daleko do vnitrozemí před hladem utekl. U bělochů byla velká nouze, ve vnitrozemí se střídal přebytek s hladem. Rostlinná potrava byla nedostupná hluboko pod vodou — brodili jsme se vodou, jež mi při nejlepším sahala po pás, kdežto nižším indiánům až ke krku, většinou jsme plavali s plováky z rákosu pod pažím, a na stejných plovácích jsme postrkovali zavazadla a děti, které ještě nevydržely plavat; také můj kůň byl opatřen takovými plováky. Nízké mladé palmy měly jedlou část pod vodou, a když se nám podařilo podseknout velkou palmu, padla její koruna do vody a nebylo možné vydobýt dřeň. Také zvěře nebylo. Jen někdy byl přebytek, a to tehdy, když jsme přišli na nějaké vyvýšené místo, kam se zvěř před vodou utekla. Tu byli jelínci, pekari, pštrosi, a vše se šplhalo na větve — ve větvích seděli králíci a morčata svorně s velkými šelmami kočkovitými — ale taková místa jsme si museli pracně vydobýt, protože se na ně uchýlili všichni hadi, kousaví mravenci a podobná havěť. Tu bývalo jídla dost, i když jsme museli oheň rozdělávat na roštech ve větvích. Ale sotva jsme si takové místo vydobyli, stoupla zase voda a my museli táhnout dál. Za takových pochodů byl veliký hlad. Když se někomu podařilo chytit v rozvodněné vodě nějakou rybu nebo velikou Ampularii — vodního šneka, nebylo toho dost, aby se najedli všichni, sotva sám člověk se na chvilku zasytil, a tehdy jsem pochopil stud jídla před jinými. Každý se se svým úlovkem tajil, schoval se před ostatními a potravu snědl za syrova. Já sám bych byl považoval za surovost, kdyby byl někdo jedl svůj úlovek veřejně. Poznal jsem hrůzu „hladových očí“ a chápu indiána, který má častěji příležitost je poznat, že by nedovedl jíst, když by neměl tolik, aby se podělil se všemi přítomnými. Nechutnalo by mu jídlo, nemohl by spolknout sousto. Takový je indián. Ale i na nejhorší druh bělocha — na lichváře-spekulanta dovedou působit „hladové oči“. V pevnosti Bahia Negra byl v těch dobách jeden obchodník, který měl veliké zásoby potravin a těšil se na hlášenou povodeň, že

hodně vydělá a vytahá všem obyvatelům poschovávané zlaťáčky, volavčí egrety, šperky a podobně. I na ty se těšil, o nichž myslel, že jsou v mém opasku. „Jen počkejte," říkával, když jsem ho vyzýval, aby otevřel svou zásobárnu, „jen až řeka ještě více stoupne, pak otevřete svůj opasek, parníky nepojedou, zásoby nepřijdou, brzy přijde i na vás. Slyšel jsem, že jste koupil suchary za zlaťák. (Za poslední libru šterlinků jsem koupil šest sucharů pro děti svého přítele, a když jsem jich pět rozdal a do šestého se zakousl, dostal prodávající takový vztek, že hodil zlaťák do rozvodněné řeky. V den, kdy jsem před hladem utíkal do vnitrozemí, stoupla voda tak, že zaplavila spekulantovo skladiště. Už jsme byli hluboko ve vnitrozemí, když nás dohonil jeden indián a vyprávěl, že se lichvář zastřelil — nemohl prý snést pláč hladových dětí. Později jsem se dozvěděl, že namočená mouka, naklíčená kukuřice, fazole a rozbředlé suchary zachránily obyvatele, než přijel pomocný parník a odvezl je na nezatopená místa.)

Hlad a láska jsou dvě hybné síly, které udržují lidskou společnost, lhostejno, na jaké úrovni. Sotva kdy pochopím, jak mohli vážní vědátoři existenci kterékoli z těchto hybných sil popírat. Snažím si to vysvětlit tím, že každý volný obyvatel divočiny ovládá výraz své tváře dokonale, že si musí všímat nejjemnějších změn, aby věděl, co druhý myslí. Naopak, přijde-li k němu běloch, čte v jeho tváři jeho myšlenky a nedbá jeho slov. Ale běloch v jeho tváři nevidí nic a on necítí potřebu se s cizincem o své myšlenky dělit. A z toho vznikla asi většina mylných názorů o indiánech, které tomu, kdo mezi nimi žil, jsou nepochopitelné.

O PŮVODU RODINY, MAJETKU A MONOGAMIE U INDIÁNŮ A JINDE

Dlouho, a u některých autorit ještě stále, se považuje za dokázáno, že vše to bylo a je od prvopočátku tak, jak to zařídil Pán Bůh s Adamem, a byly vedeny těžké vědecké boje o to, že právě tak rodina, jako majetek, se vyvinovala ze zvířecího prastavu. Proto byly umlčovány objevy a theorie Lewise A. Morgana, 1877, „Praspolečnost" a „Systém pokrevní příbuznosti lidské rodiny", že se věda nemohla vymanit z vlivu knih Mojžíšových. Jsou ještě dnes university, které je staví jako veškeren podklad pro vědecké bádání.

Škoda, že byly Morganovy objevy tak dlouho utajovány — ač vyšší kouzelníci vědy z nich pečlivě plagovali — byly nám mladým „tabu". Tak se stalo, že mně přišly do rukou teprve, když jsem už neměl příležitost podle nich pátrat dál nebo je překontrolovat, jak dalece se hodí na obyvatele Jižní Ameriky. Musím jen v paměti hledat chvilkové vzpomínky, náhodná pozorování, abych zjistil, kde se shodují nebo kde jim odporují. Škoda. Možná, že má pozorování byla mylná nebo ovlivněná tehdejšími vládnoucími názory.

Abych čtenáři usnadnil přehled vývoje, jak se asi udál, sestavil jsem podle systému Morganova tabulku, trochu zkorigovanou a doplněnou vlastními pozorováními.

Doporučuji, aby ji pozorně prostudoval. Pochopí mnohé nejen ze zvyků indiánů, ale i z našich. Morgan žil dlouhá léta mezi severoamerickými Semeky (Irokézy), byl přijat do kmene a svými pozorováními udělal úplný převrat v panujících názorech. Vychází však z mylného předpokladu tehdejších dob, že dětský věk lidstva byl prožit na stromech, jinými slovy, že předkové člověka byly opice. Dnes mělo by být každému zřejmé, že tento původní názor prvotních darwinistů není správný, že na stromech žijící tvor by nikdy neměl důvodu, aby se naučil chodit zpříma, kdežto takový křeček (Microbiotheria), žijící v Cretaceu na argentinských pampách, musil, když byl jen asi 28 cm vysoký, stavět se mezi hustou trávou na

VÝVOJ RODINY (dle Morgana s použitím modernějších objevů)

	STUPEŇ	objevy (výroba)	potrava	rodina
HOMO animalis	doba zvířecí	skřeky pískání	hmyz, červi, žížaly tráva přízemní ovoce kořeny, vejce syrové mušle	hypothetický prastav bezzákonného páření
Divošství	nejnižší	článkovaná řeč provaz	(jablko v ráji) stromové ovoce	Skupinové manželství Mateřské právo po přeslici
	střední	OHEŇ (Prometheus a Lucifer) kyj, kopí oko, past, vrš nehlazené kamenné nástroje	ryby a kořeny **pečené**	
	vrchní	luk a šíp	zvěř maso v hojnosti	
Barbarství	nejnižší	hrnčířství tkalcovský stav	**potrava vařená**	Párové manželství Přechod k právu oteckému po meči
		krocení zvířat:		
		AMERIKA (pro potěšení) papoušek krocan kutia etc.	EUROASIE (pro užitek) kůň kráva ovce	
		lama	z toho vznik dědictví a kapitálu (proto potřebný:) pes **potrava mléčná**	
	střední	agrarismus		
		(pro lidi:) kukuřice batata brambor meloun Carica mandioka	nejprve co zimní píce pro dobytek, později se vyvinulo obilí, také pro lidi	
	vrchní	tavení kovů		
		měď -	bronz	
		zlato, stříbro, umělecký průmysl, obchod, otroctví, obrázkové písmo, astronomie privátní majetek peněz a půdy, z toho dluh, lichva, chudoba mas		
CIVILISACE	nejnižší	v Americe není	tkalcovský stav železo písmo	monoandrie prostituce

zadní nožky, aby vyhlížel nebezpečí. Proto také potravou prapředků lidí byla asi tráva a travnatá semena a vůbec všechno, co našel na zemi nebo při zemi. Teprve mnohem později, po mnoha milionech let, když už prapředkové člověka měli přímý chod — i když snad měli opěrný ocas (jako klokan), byli někteří z nich zahnáni do lesů a tam se museli přizpůsobit novému způsobu života. Stálým narážením hlavou do větví srostly lebeční kosti v lebeční hřeben. Už to je důkazem, že opice jsou zdivočilí lidé (vývin směrem k bestialisaci podle Ameghina) a ne naopak, protože jedna kost se vývojem nedělí na tři, oddělené švy, ale takové kosti mohou srůst v jednu. Jiné druhy pak přešly do nevhodných klimat nebo nabyly takových rozměrů, že nenašly dostatek potravy i úkrytu a vymřely. Možná, že to byli jen zbloudilí jedinci, odštěpení nebo vyhnaní od stáda. (Homo alalus, Pithecantropus erectus etc.).

Takový byl asi stav pralidí ve stavu zvířecím. Dorozumívali se
47 nějakými skřeky a pískotem (jako jsem našel u indiánů Ššetá), ale
163 už tehdy se začali shlukovat ve stáda. A tu bylo nutno se lépe dorozumívat a vynajít řeč. (Podle mého názoru stalo se to až po znalosti ohně a vlivem avitaminosní stravy.) Tu již pračlověk dovedl vylézt na strom a utrhnout „zakázané“ jablko. Začal se ze zvířete stávat člověkem. Ale s ohněm a vařenou potravou ztrácel stejně hbitost v lovu pomocí zubů a drápů, ale stejnoměrně se zvětšovala jeho vynalézavost, jíž ztracené schopnosti nahrazoval. Luk a šíp opatřily mu hojnost masité potravy, proto přestala častá dlouhá hladovění, mnohdy i vymírání celých skupin hlady — a tím se stal mezníkem. Jeho vynálezem končí doba divošství a začíná doba barbarství.

Když si zajistil poměrně dosti pravidelnou potravu v dostatečném množství, byly dány možnosti, aby se více množil. Smečky nebo stáda lidí se zvětšovaly a tím se vyvinulo t. zv. skupinové manželství. Ženy z počátku patřily všem mužům. Otec byl tedy neznámý nebo nezjistitelný a hlavou rodiny se stala matka, která byla vždycky jistá. Matka stala se tudíž hlavou rodiny, žena nebo ženy vládly smečkou. Bezzákonné páření začalo být omezováno nejprve jed-

37. (Pilagá.) Tkalcovský stav mohl se vyvinouti pouze u národů alespoň částečně usedlých. Nepřímo nutí k chovu ovcí.

38. (Toba.) Vynález hrnčířství pozvedl lidstvo z divošství k nejnižší formě barbarství. Nejrudimentárnější hrnčířství jsem našel u nomádních národů Čaka. Se snadno rozbitelnými hrnci je těžké stěhování. Ale vařená potrava změnila mentalitu lidstva.

39. (Rankelčé.) Na střední Pampě se vyvinulo tkalcovství na vysokou úroveň. Za krásné ornamentové přikrývky se platí velké peníze, nevyrábí se však řemeslně. (Vlevo)

40. (Pilagá.) Na ručním stavu tkaná košile, s ornamenty kulturních indiánských národů, vyrobená indiány středního Čaka, kteří žijí na stupni tvrdého dřeva, a nemají ani kamenných nástrojů. (Vpravo)

41. (Šštá.) Celý majetek rodiny „opičích" indiánů. Mimo luky a šípy měli jen čtyři tykve, dlátka z dásní a zubů hlodavců, provaz, pletenou ošatku a nůši z palmových listů, šňůrky z navrtaných semen a zubů, vrtací zapalovač ohně, dýmčičku — ale tři „ozdoby" z hlazeného těžkého dřeva, jež muži prostrčí dírou proříznutou ve spodním pysku a zajistí kolíčkem. (Dole)

42. (Ššetá.) Veliký a pohyblivý palec u nohy, dlouhé ruce a silná hřebenovitá lebeční kost jsou znaky přechodu zdivočelého člověka k opicím. A přece mají názvy kulturních rostlin a vysoce vyvinutou

notlivým generacím, takže se stávalo nemravným páření rodičů s dětmi, později mrav začal zakazovat manželský styk mezi sourozenci. Kmeny, u kterých se tak stalo, byly stále dokonalejší jak fysicky, tak tělesně a vynikaly nad jiné.

Ovšem pokrevní příbuzenství bylo zjistitelné jen podle mateřského práva (jelikož otec byl neznám ve skupinovém manželství) a tak se vyvinuly klány (gens), tedy jakési rody po matce pokrevně příbuzných, jichž členové se nesměli ženit mezi sebou. Toto období můžeme sledovat už historicky u všech národů, kdežto vývin v době divošství je zčásti hypothetický, zčásti omezen na různá — ne vždy přesná pozorování cestovatelů a misionářů (kteří odsuzovali každý jiný mrav než jejich) u isolovaných kmenů.

Mezi tímto stavem a počátkem párového manželství byla doba, kdy žena musela vykoupit právo náležet jen jednomu muži a bezuzdné páření bylo omezeno pouze na dobu před svatbou, podobně jako jsem pozoroval u papoušků amazonek a jak jsem to vylíčil v kapitole „Papouščí svatba“ v knize „Dlouhý lovec“. Je tak zakořeněn v lidské povaze, že časem prorazí i silným krunýřem strachu před pomluvou a na nějakou dobu se stane všeobecným. Byl všeobecný v době barbarství v Euroasii: v Babyloně obětovali dívky v chrámu Militty, z Přední Asie posílali je do chrámu Amoity, kde žily volnou láskou a mohly si vybírat milence, římské saturnalie a podobné stopy najdeme častěji.

Do doby barbarství vstupuje lidstvo vynálezem tkalcovského stavu a hrnčířství. Už dávno před tím byly známy nádoby, schopné udržovat vodu, ať už to byly košíky nebo též sítěné brašny, vymazané voskem nebo hlinou, nebo tykve, skořápky kokosových ořechů nebo lastury, které dala příroda sama. Proděravěná tykev se zamazala blátem a sloužila dál. Odhozena do ohniště, shořela, ale ukázala, že možno dát blátu formu a pálením soudržnost. S hrncem začala vařená potrava. Zatím co dříve byla polosyrová, často jen zvnějšku na ohni opálená, stala se dlouhým vařením skoro úplně avitaminosní, člověk ještě více zpohodlněl a začal myslit na umož- *37 a 38*

nění většího pohodlí. Nadešel nový mezník ve vývoji lidstva: Krocení a chov zvířat.

Zde můžeme pozorovat základní rozdíl v mentalitě indiánů a obyvatel Euroasie. Stejně by indiáni byli dovedli chytit buvolí samici jako v Asii domestikovali předka hovězího dobytka, jistě že se o to pokusili — vždyť mnohé indiánské vesnice jsou hotovými zoologickými zahradami všech možných zvířat divočiny. Chyběl jim však spekulativní talent. Vybrali mláďata různých ptáků a ssavců, ochočili je, ale jen pro své potěšení. V žádné indiánské vesnici nechybí papoušek, ale není k žádnému užitku, leda jako dobrý hlídač, který už z veliké dálky upozorní, že se někdo blíží. Mexikáni a Peruánci ochočili krocana, ale ještě nyní je v Mexiku ke krocaním vejcím odpor, a podivil jsem se, když na železničních stanicích je prodávali za poloviční cenu než mnohem menší vejce slepičí. Ještě tak negři a Američané je kupovali, za posměchu Mexikánů. U všech usedlých kmenů, které jsou v sebemenším styku s bělochy, najdeme slepice, ale nejedí jejich vejce. U Kaďuveů jsem se ptal, proč je tedy pěstují: „Je to hezké, když kvočna vodí kuřata a má k lidem důvěru, a kohout krásně zpívá." Pěstují tedy slepice jako u nás kanára — jen pro potěšení, nic víc a nic méně. (Z téhož důvodu nenajdeme nikdy slepice u kmenů potulných, přesto, že je provází mnoho jiných zvířat domorodých: kohout by svým zpěvem prozradil jejich dočasné bydliště.)

Stejný osud mělo asi — došlo-li k němu — domestikování bisona. Indiáni nepijí mléka, ani ti, kteří mají veliká stáda. „Mléko není potravou dorostlých lidí, je to jen pro kojence, a hovězí mléko jen z nouze, když by dítěti umřela matka a nebylo nikoho, kdo by je kojil", řekl mi náčelník Baidžokigi. Jen z koketerie, protože se považoval za civilisovaného, ostentativně pil maté, zalévané slazeným mlékem.

Naproti tomu se v Euroasii zvířata stala nejen platidlem, znamenala jmění, bohatství, ale i mléčná potrava jistě přispěla k změně mentality. Vznik bohatství znamenal zánik mateřského práva. Kro-

cení dobytka, jeho chov, právě jako později agrarismus, tavení kovů, průmysl a obchod byla zaměstnání mužská, a mužové tudíž bohatli. Podle mateřského práva nedědily děti po otci, nýbrž po něm dědil jeho klán nebo v dobách zavedeného privátního majetku dědili jeho bratří a vzdálenější příbuzní, ale ne jeho děti.

Majetkem se tudíž vytvořila rodina v našem slova smyslu s otcovským právem, rozbila se zařízení klánů (gens), pomísily se mezi sebou a začal nový názor na pokrevní příbuzenství, také „po meči". Nutně muselo to přivést k formální monogamii, aby byl otec zjistitelnější, ač v praxi byla pouze pro ženy zavedena přísná monoandrie, kdežto pro muže zůstala z dřívějších dob větší volnost ve formě heterismu, nebo dokonce placené prostituce.

Zbývá ještě zmínit se o vývinu agrarismu. V Euroasii, když se pastevci stále více vzdalovali od tropických pralesů do pastvišť na stepích, museli se začít starat o zásobu píce na zimu. Tím vzniklo lukařství pro dobytek. Pravděpodobně bylo to náhodou, že pícní traviny nesly semena jedlá pro lidi a tak stálým přeséváním do jiných krajin a jiných klimatů vzniklo samo o sobě nynější obilí, které se stalo potravou také pro lidi. V Americe se vyvinulo spíše zahrádkářství a pěstování ovoce v malém a pro vlastní potřebu v tak nepatrných rozměrech, že indiánům nemohlo přinést bohatství, které by změnilo jejich zvyky a zřízení.

Jen v Peru byla domestikována lama také pro užitek a také tam znamenala jmění, které s sebou přineslo vykořisťování a otroctví. Všechna tato zaměstnání, přinášející majetek, potřebovala mnoho pracovních sil a k jejich opatření se vyvinulo válečné loupení, zotročování poražených národů a vykořisťování nejen otroků, ale i chudších členů vlastního klánu. Také dříve všem členům klánu společné vlastnictví se pomalu rozpadalo na osobní a dědičné.

Takový by byl asi průměr vývinu lidstva. Ale příroda se nedá tak snadno zaškatulkovat do theoretických přihrádek. Považoval jsem potřebným čtenáři připomenout tyto theorie, abychom si mohli uvědomit, jak odlišné poměry najdeme u indiánů jihoamerických.

Nejen že se neshodují s vývojovými poměry jiných národů a nehodí se pro nadhozenou šablonu, dokonce jí úplně odporují, protože vývoj šel mnohdy směrem opačným. Tak u indiánů středního a severního Čaka jsem našel skoro bez výjimek (náčelníků a čarodějů) rodiny přísně monogamické s obapolnou věrností, někdy až za hrob, otecké právo s nepatrným zbytkem práva mateřského, pozůstávající v tom, že ženich se přestěhuje k rodině nevěsty — společný majetek kmene je omezen pouze na společná loviště, vše ostatní je osobním majetkem soukromým toho, kdo jej vydobyl — všechno, co by odpovídalo theoreticky ideálním poměrům stupně civilisace, mimo písma, kovů a strojní výroby. Ale přitom jsou na stupni nižším, než je doba nehlazených kamenných předmětů — na stupni tvrdého dřeva, mušle a kosti, z nichž dělají své zbraně. Velice kontrastuje, když jsem u jedněch z nejprimitivnějších našel tkanou
40 vlněnou košili s ornamenty, které se mohly vyvinout jen u národů stavitelských, jež opracovávaly tesaný kámen, tedy znak vysoké kultury. Vysvětlení je snadné: Nynější obyvatelé Čaka přišli z peruánských hor, kde měli asi vysokou kulturu a přišli do naplavenin Čaka, kde je slaná půda, nevhodná pro zemědělství, kde není ani ve velikých hloubkách žádný kámen ani nic jemu podobného. Chybí jim tudíž všechny suroviny, podmiňující jejich bývalou kulturu a museli se přizpůsobit surovinám v nové zemi, oplývající lovnou zvěří.

Je sice pravda, že severní Čamakokové používají kamenné sekyry
7 z hlazeného kamene, ale neumějí je vyrábět (právě jako pravěcí Evropané užívali bronzu, aniž ho uměli vyrábět), nýbrž je našli už hotové, jak je tam zanesli nějací praobyvatelé dávno před nimi. Tvrdí o těchto kamenech, že spadly s nebe při blesku a používají jich jen k votivním účelům při tanci duchů nebo k zabití jaguára, o němž myslí, že je v něm zakletá duše nějakého zlého čaroděje.

47 Podobně je tomu s opičími indiány Ššetá, na které pořádali lov jejich sousedé Kaingan. Tito indiáni byli se všech stran zatlačeni částečně bělochy, částečně indiánskými sousedy do pralesů kol Rio Ivahy ve státě Paraná v Brazilii. Stále pronásledováni, museli se

usídlit na stromech a během staletí se stali typickým příkladem theorie argentinského učence Ameghina o vývinu směrem k bestialisaci. Jsou jich nepatrné hloučky a to je asi donutilo ke křížení mezi příbuzenstvem do původního prastavu. Zdálo se, že ztratili řeč a dorozumívali se mezi sebou skřeky. Síla lebeční kosti (našel jsem 42
v lese fragmenty spálených pohřebišť) je až 3 cm a začíná se vyvinovat hřeben. U některých byl palec na nohou veliký a skoro tak pohyblivý jako u rukou a tvoří přechod k čtyřručcům. Přivezli jsme několik čerstvě „ulovených" do kainganské vesnice na vodopádu Ubá. Cestou jsme se-s nimi dorozumívali jen posuňky, oni mezi sebou jen skřeky a pískáním. Ve vesnici byl už od dřívějších dob jeden chlapec jejich kmene, který mluvil plynně kaingansky, ale nehlásil se k nim.

Náčelník Arikišó se mi vysmál, když jsem ho žádal, aby mi byl nápomocen v sepsání slovníku jejich řeči. „Compádre, vždyť to jsou zvířata a nemají řeč. Dával jsem dobře pozor, když jsi psal naši řeč (náčelník mne donutil, abych ho naučil psát) a dobře jsem si všímal, že každý zvuk má jiné znaménko, ale jaké znaménko můžeš dát tomuhle?" — a zapískl. Zapísknutí mělo účinek na naše zajatce a všichni hned přiběhli. Snad se mu dříve Arikišó naučil nebo se oni už naučili rozumět jeho písknutím.

Pak ale jednoho dne, když byl úplněk, ozvaly se z domku, kde 43
byli ubytováni naši „zajatci" (nikdo je nehlídal a ani jim nenapadlo utéci z míst, kde měli dostatek dobré, pro ně neobvyklé potravy), zpěvy a zvuk chřastačky. Zašel jsem tam s náčelníkem a k mému překvapení jsem rozuměl některým slovům, i když byla zpívána. Dříve zajatý mladík, který se stranil svých krajanů, byl mezi nimi a tančil stejně vášnivě jako ostatní. Zavolali jsme ho a přišel s velikou nechutí. Bylo znát, že je nerad rušen. Ptal jsem se ho, jakou řečí zpívají a proč tou řečí nemluví. „To je řeč duchů." Přeloženo do našeho způsobu myšlení by to znamenalo: řeč dávno zemřelých, řeč vyhynulých předků — tedy asi jako naše votivní kostelní latina, jíž zpívají věřící, i když nerozumějí ani slovu. Jeden stařík prý té řeči ještě rozumí.

43 Fotografie bleskovým světlem polekala tančící a ukončila slavnost. Sepsání slovníku jsem musel odložit na příští den. Arikišó mi pilně napomáhal a já využil příležitosti, abych zapisoval jak řeč Ššetá, tak zkorigoval svůj slovník Kainganů.

Vše šlo hladce, dokud jsem zapisoval jména částí lidského těla, slunce, měsíce, hvězd, ohně, vody a zvířat divočiny. Když jsem ale začal s kulturními rostlinami, vysmál se mi Arikišó svým stereotyp-
41 ním: „Ale compádre, vždyť jsou to zvířata, jak by mohli znát . . ." Ale já už věděl, že zapisuji nějakou starou formu tupijské řeči, příbuzné Guaraní, kterou jsem tehdy dost ovládal. Mne docela nepřekvapilo, že znal názvy kukuřice, fazolí, všech odrůd dýní, ale i tabák, kanoi, veslo atd., zatím co poslední tři byly Kainganům — neznámé a převzali je i s názvy od Brazilců.

Kolik milionů let uběhlo, než se zapomnělo na důsledky skupinového manželství i tam, kde jsou ještě dnes zbytky mateřského práva. Myslím — dnes — že je stále ještě v platnosti u Kainganů, i když jsem to nemohl pochopit a tak mnohé jsem nemohl si vysvětlit, když jsem žil mezi nimi a když jsem se jich na všechno mohl dopodrobna vyptat. Nechápal jsem dobře, proč, když přišel některý návštěvník z jiné vzdálené vsi — jednou byl z velmi daleka, takže ho nikdo neznal — a přece nejen dostal pohostinství, ale i ženami v některých domech byl přijat, jako by se vrátil z cesty manžel několika děvčat. Tatáž děvčata byla však velice zdrženlivá vůči mladíkům z vlastní vesnice i z vesnic okolních. A přece na něm nic nebylo. Nebyl hezký, byl chudý, špinavý a líný.

Tehdy jsem byl ochoten věřit zlým hubám o lehkosti mravů, i když v návštěvníku nebylo nic uchvacujícího (mohl jsem nejvýše předpokládat špatný vkus kaingánských dam) a vzhledem k jeho chudobě nemohlo jít o prostituci. Krátce, tato fakta jsem uložil do svých vzpomínek jako nevysvětlitelná. Dnes ze střepin svých pozorování lepím mosaiku na kostru Morganových objevů.

Aby čtenář pochopil, jak obtížná jsou taková pozorování, nemáme-li pevný podklad a nejdeme-li už po známé stopě, musím se

zmínit o Kainganech trochu více. Už při sestavování slovníku řekl
mi Arikišó, že oni sami se jmenují Kaďurukré. Když jsem kontro- 46
loval svůj slovník v sousední vesnici s náčelníkem Čiko Komprído
(to bylo jméno, jež mu dali Brazilci; musel bych hledat ve svých 45
poznámkách, jak se sám jmenoval ten dobrý stařík), tu mi řekl, že
si říkají Kamé. Žádal jsem Arikišóa o vysvětlení, ale odpověděl mi
jen: „Nevšiml sis, jaké má veliké nohy? On je Kamé a já jsem
Kaďurukré. Jednou ti to povím, až pojedeme na lov."

A pověděl. Ale když jsme se chystali na několikadenní cestu
kanoemi k vodopádům Raňraňa, objevila se u přístaviště velice
ošklivá stará indiánka Kane-tók a že pojede s námi. Vyšlo najevo,
že je to náčelníkova první žena, sestra jeho mladé a hezké ženy
nynější. Byla hrozně ošklivá stará Kane-tók-Vitalina, ale dobračka 44
od kosti. Dobíral jsem si ho, ale upozornil mne, že veze s sebou
velkou nůši fazolí, které nám přijdou vhod. Hrál si na smutného:
„Když to řekneš své kmotře, mé poslední ženě, tak mne nechá."
„Ale co tomu řekne tvá nynější žena, až se vrátíme?" Zasmál se a
odpověděl na otázku: „Co by říkala, vždyť všechny tři sestry jsou
mé ženy." Zřejmě o této „nevěře" věděly obě, právě jako všichni
ostatní.

V skupinovém manželství byly všechny ženy manželkami všech mužů. Když se vyvinovalo párové manželství, ale udržovala se ještě původní polygamie, byl manžel nejstarší sestry automaticky manželem všech sester mladších, jak dorůstaly. V peruánské říši musel se vládce Inka oženit se svou nejstarší sestrou a tím se všemi svými sestrami, aby byl zachován čistý původ od prapředka Boha Slunce.

Opět něco, co jsem nechápal svou evropskou mentalitou, co jsem nemohl rozpoznat, maje oči zastíněny brýlemi naší morálky. Když jsem na něho dlouho doléhal, aby mi vysvětlil, proč on i jeho sousední kolega jmenují svůj lid rozdílně, začal jednou, když jsme zaběhli daleko lesem od našich kanoí a bylo třeba si před návratem odpočinout, vyprávět. Vyprávěl dlouho, protože do toho míchal všelijaké lokální historky. Nás zajímá jen stručný obsah: „Můj

‚gofá‘, praděd, mi vyprávěl, že jednou přišel veliký déšť. Pršelo a pršelo — snad čtyřicet dnů. (Dvacet je počet prstů jednoho člověka na rukou a nohou. Staročeské mecítma. Pro indiány, nezvyklé počítat, je to nejvyšší číslo. Čtyřicet je veliké, imaginární číslo a znamená hrozně mnoho.) Pršelo, až se zatopila celá země. Jen hora Krindžidžimbé vyčnívala z vody. Kainganové: jak Kaďurukré, tak Kamé i Kurutoni (název pro indiány Ššetá a značí: kurů — oblek, ton — nemá, tedy naháč) plavali k hoře a nesli v zubech zapálené větve, aby měli oheň. Ale bylo mnoho vody, hora byla daleko a nedoplavali. Utopili se. Ale někteří přece doplavali, zachytili se na skalách Krindžidžimbé, a když voda stoupala, vylezli na stromy. Tam žili bez ohně, navykli si jíst ovoce a už se nevrátili dolů.
44 Z Kainganů se staly opičky, Kurutoni se přeměnili ve vřešťany. (Je opravdu zajímavé, že indiánská legenda o původu opic je blíže pravdě, než prvotní darwinisté.)

Jiná verse vypráví, že když plavali, přiletěli ibisi a kachny. Plovoucí na ně volali: „Kmotry kachny, kmotři ibisi, pomozte nám!“ „Jen vydržte ještě chvilku, my vám pomůžeme.“ A všichni přiletěli znovu s nůšemi země a házeli ji do vody. Kam hodila kachna širokým zobákem, vznikla rovina, kam ibis, povstal horský hřeben.

Duše utopených zalezly do hory a žily v jejím nitru.

Když voda opadla, začaly se vykopávat ven. Kaingan našly pěknou cestu, která vedla potůčkem s písčitým dnem a pěknou vodou. Kamé našly cestu kamenitou, a proto mají dodnes veliké nohy.

„Tak to já jsem asi Kamé,“ nadhodil jsem mu a Arikišó začal o tom přemýšlet. Ten den už nebylo nic z vyprávění — ale mělo to později jiné následky. Až při jiné příležitosti začal celou legendu vyprávět znovu, aby ji mohl dokončit (protože se nedovedl upamatovat, kde jsme přestali); vyprávěl o tom, jak duše předků stvořily z popela a uhlí různá zvířata sobě navzdory: Kaingan udělal jaguára, tak Kamé udělal hady — když došly uhlíky, udělali tapíra jen z popela a řekli mu: Běž a žer zvěř. Ale udělali mu špatný sluch a on špatně rozuměl a šel žrát trávu, a je proto tak lekavý, že se bojí,

43. (Ššetá.) Magnesiový snímek vylekal k smrti tanečníky a ukončil jejich náboženský tanec k oslavě úplňku.

44. (Kaingan.) Tak byla podobná dobrá babka Kanetók-Vitalina, první žena náčelníka Arikišó, zastřelenému vřešťanovi, že jsem neodolal, abych si neudělal snímek. (Vpravo.)

45. (Kaingan.) Náčelník klánu Kamé Čiko Komprido (uprostřed) a Kaďurukré, otec náčelníka Arikišó. (Se šňůrkou korálků z vrtaných semen, kterou ukořistil na lovu Kurutónů.)

46. (Kaingan.) Po evropsku vyparáděný náčelník Arikišó s třetí svou manželkou s mým „kmotřencem" v náručí. V pozadí „gurí", můj malý sluha Brazilec. Fotografováno na témže místě a v téže posici, jako příští obrázek Šetá ku porovnání velikosti s mou abnormální délkou jako měřítkem.

47. (Ššetá.) Pygmejští indiáni Ššetá-Kurutón, jichž předkové měli vysokou kulturu, byli zatlačeni mnohými nepřáteli do piniových pralesů a žijíce tam isolovaně po staletí ztratili svou kulturu, po-

48. (Kaingan.) Na rozdíl od jiných indiánských kmenů našel jsem u Kaingangů mnoho jedinců, kterým nejen rostly vousy, ale byli zarostlí vousáči, jako asijští Ainúové, s nimiž mají příbuznou mythologii.

49. (Kaingan.) Kolem mého stanu bylo čistě umeteno a shromáždili se Kadurukré, oblečeni po bělošsku v plné parádě. Jen klobouky pletené z palmových listů ve formě pagod byly jejich výrobky.

aby zase špatně neslyšel. Mnoho jejich činů ještě vyprávěl. Jen o jednom se chci zde zmínit: „Když duše předků vyšly z hory, poslaly Kurutony zpět, aby přinesli koše, které tam nechali. Kurutoni byli líní, nešli nikam a utekli do lesů. Proto my je teď chytáme, protože to jsou zběhlí otroci našich předků. Pak se sešli Kaďurukré a Kamé 47
s Kaingany na veliké prérii a spolčili se. Usnesli se, že ožení své mladé lidi. Oženili chlapce Kaďurukré s děvčaty Kamé a naopak, a protože ještě zbylo mnoho mužů, oženili je s děvčaty Kainganů. Z toho vidíš, že Kaďurukré a Kaingan jsou příbuzní a přátelé.“

Z této pověsti nejlépe vidíme, jak si indián dovede vymyslit vysvětlení pro zřízení, jichž smysl a původ už sám nechápe, právě tak, jako já nikdy nepochopil, kdo vlastně jsou Kaingan, jichž jméno celý kmen užívá navenek. Udělá si klidně náboženské vysvětlení. Ale je to typický příklad dvou klánů, jak se vyvinuly ze skupinového manželství, když podle mateřského práva začalo být omezováno křížení mezi pokrevními příbuznými.

V původním skupinovém manželství doby divošské byly všechny ženy manželkami všech mužů. Omezováním pohlavního styku nejprve mezi generacemi, později také nejen mezi bratry a sestrami, ale i vzdálenějšími příbuznými po přeslici vyvinuly se klány (gens), mezi jejichž členy je považováno manželství sebe vzdálenějších příbuzných za krvesmilství. Ale ještě dlouhou dobu byly považovány všechny ženy jednoho klánu za manželky všech mužů klánu druhého. Tím si dnes dovedu vysvětlit, proč ubohý návštěvník z „vesnice tanců“ našel všude ochotné manželky. Ovšem misionář nebo našimi zvyky ovlivněný cestovatel by viděl hroznou nemorálnost v tom, v čem indián vidí přirozenou povinnost, právě jako by se indián zhrozil nad nemorálností evropských sňatků mezi vzdáleným bratrancem a sestřenicí z desátého kolena (ovšem jen se strany matčiny).

Při té příležitosti chci vzpomenout na jinou příhodu. Jednou v nedostatku jiné možnosti výdělku převzal jsem stavbu železnice. Bylo mi přiděleno 88 žlutých kuliů, z toho sedmdesát dělníků, sedm

dohližitelů a jedenáct žen. Všichni měli stejný plat a stejnou dávku potravin. Dohližitelé spíše překáželi a zdržovali i bez nich darebnou práci. Abych určenou práci mohl včas provést, žádal jsem výměnou za všechny kulie deset negrů. Měli trojnásobný příděl i plat, ale práci jsem provedl a vydělal na té výměně. Sám jsem s sebou přivedl několik indiánů, protože byli vhodnější — ne na práci s lopatou, ale na čištění lesa před dělníky. Hned v prvých dnech se indiáni začali stranit žlutých a dávali najevo své nejhlubší opovržení. „Je to hrozně nemorální lid“ — vysvětlovali mi — „vždy sedm má dohromady jednu ženu.“

Z toho pozná čtenář, jak labilní je pojem: morálka. Co jeden stupeň vývinu rodiny považuje za posvátné a mravné, nad tím druhý stupeň ohrnuje nos. Co v mládí někdo sám prováděl jako docela přirozené, v stáří kritisuje jako sviňáctví.

Mentalita Jihoameričana je v názorech na morálnost pohlavní tak odlišná od Euroasiata, že se odráží nejlépe v jejich mythologiích. V Genesi pochází lidstvo od jednoho párku, Adama a Evy. Logicky z toho vyplývá, že muselo být přípustné manželství mezi bratry a sestrami a že nebudilo žádný mravní odpor. Také potopu světa — kterou ještě mnozí z moderních vědátorů považují za historickou skutečnost — přežila pouze jedna rodina, z níž se zase lidstvo obnovilo. Zase manželský styk mezi bratry a sestrami. Takového něco by indián považoval za nemožné, i kdyby se to vyskytlo, bylo by stíháno stejně jako krevní msta. U všech národů se sice najde mythus o potopě světa, u některých indiánských sice také zbude pouze jeden pár, ale ten, aby se vyhnul možnosti křížení mezi příbuzenstvem, pomůže si čarodějnickým kouskem. Muž a žena za sebe házejí plody palmy „moriše“ a z těch, jež hodila žena, vzniknou ženy, z těch, jež hodil muž, vzniknou muži a tak je možné znovuobydlení země docela morálním způsobem dvou klánů, kde každý muž jednoho je manželem každé ženy druhého.

Je známo, že již podle řecké pověsti Deukalion a Pyrrha za sebe házeli „kosti matky země“ (kamení) a že tak vznikli noví lidé.

Většina z nás si jistě pamatuje tuto pověst z četby Ovidiových „Proměn“.

U Kainganů to asi bylo trochu kombinovanější a byly asi ještě jiné klány než Kaďurukré (lidé slunce) a Kamé — (lidé měsíce), byly ještě jiné podklány: wotoró, ikaiká, pak lidé hvězd i jiných totémů, kterým jsem nemohl porozumět. Ale to bylo z dob, kdy jich bylo mnoho. Poslední dobou byly jen dva hlavní klány a ostatní jen jakousi odchylkou, nebo snad obyvatelé rodů, žijících daleko a ztrativších styk s hlavním kmenem. To jsou ale jen domněnky, abych pochopil, co jsem nemohl z jejich výkladů porozumět. Mnohé mi vysvětlila jiná mythologie, vyprávěná na vodopádu Ubá. Podám ji jen zkráceně:

„Byla žena, kterou muž opustil pro prostořekost a odešel na západ. Byla těhotná a šla za ním. Když přišla na rozcestí, dítě v jejím těle jí radilo, kterou cestou má jít. Opět pro prostořekost a neochotu přestalo jí radit a ona zašla do obydlí jaguárů. Jaguáři ji roztrhali, ale jejich babička si vyžádala pro sebe nenarozené dítě, protože měla už špatné zuby. Schovala je — byla to dvojčata — do košíka, ale marně se je pokoušela zabít. Byli kluzcí. Nemohla je nabodnout na rožeň a vyskakovala jí i z moždíře. Unavila se, nechala je na živu. Když jaguáři odešli na lov, požádal Derekey (starší) stařenu, aby mu udělala luk a šípy, že pro ni bude lovit. Od ptáků, kterým daroval život, se dověděl, jaký osud měla jeho matka. Shledal její kosti a sestavoval ji znovu (večerní červánky), ale mladší Derewuey (měsíc) se na ni hladově vrhl, aby pil mléko, a zkazil jeho dílo, když je dokončoval. Chudák Derewuey byl slaboučký, hubeňoučký (nový měsíc) a stále plakal hlady (rosa za nového měsíce). Derekey se rozzlobil a kopl do shnilého stromu, z něhož začal vytékat med. Ochutnal a dal mladšímu. Ten jedl a včeličky „mandasaie“ (hvězdy) ho obletovaly a krmily. Tloustl a přestal plakat (sucho za úplňku). Pak se oba vypravili hledat otce a po mnoha dobrodružstvích se setkali s jaguáry. Derekey vystřelil šíp tak vysoko, že se zabodl do nebe, střelil druhý, ten se zabodl do prvého, až takto udělal žebřík

ze šípů. Po něm se vyšplhal do nebe. Derekey lezl první. Jaguár za nimi a když Derewuey dosáhl nebe, zakousl se mu jaguár do nohy. Proto má měsíc skvrny."

U Ainů v severním Japonsku najdeme podobnou mythologii: Bohyně měsíce utíká před kočkovitou šelmou, střelí šíp, který se zabodne do nebe a z dalších šípů do něho střelených udělá žebřík, po kterém vyleze do nebe a už tam zůstane. Ainové jsou na rozdíl od sousedních národů, pravých mongolů, odlišni tím, že jim roste
49 hustý vous. Kainganové jsou jediným indiánským národem, u kterého jsem našel vousáče. Také jsem u mnohých z nich zjistil žluté skvrny na páteři nad křížem, známý znak „skvrny sakra" mongolských národů. Kromě elementů mongolskoasijských mythologií jsem našel stopy náboženství severoamerických, preaztéckých, mexických, brazilských Bakairí (bydlících nyní na Rio Xingú, přítoku Amazony) i brazilských Tupí. Také v místech, kde Kainganové dříve bydleli,
57 nacházejí se ve vykopávkách nejen jejich typická tlukadla pro moždíře z hlazeného kamene, ale i sošky ze zeleného hlazeného jadeidu, nerostu, který nebyl v Jižní Americe nalezen, je však hlavní surovinou pro idoly Asiatů. Považuji proto Kaingany za mongoly a tím si vysvětluji jejich velkou odlišnost od jiných indiánů, u kterých bych neváhal hledat původ v Polynesii, nebo dokonce mezi předky arijců.

Již dlouho jsem viděl, že Kainganové pozorují se zájmem úctyhodné rozměry mých nohou a že o tom tajně diskutují. V té době jsem zjistil, že říčka, u níž jsme žili, byla bohatá na zlato a že v jejím písku jsou diamanty. Zato byla důkladně vyschlá moje pokladnice. Navrhl jsem tedy Kainganům, že zastavíme vodopád kameny a necháme jen volné koryto, které zastavíme velkým košem z bambusu. Chtěl-li jsem, aby oni pomohli mně, považoval jsem za svou povinnost stát se také jim užitečným. V koši, jímž protékal vodopád, se samy chytaly ryby a potrava byla zajištěná. Mimochodem: to umožnilo Kainganům stát se usedlými, zvětšit plantáže a moci je hlídat do žní, aniž museli shánět potravu lovem. Ale i pro

mne to mělo výhody. Pod košem jsem postavil z palmových kmenů koryto a pokryl je hustým kobercem z kokosových vláken. Pod ním jsem umístil bambusová síta různé hustoty, kterými proud pohyboval, takže prosívala písek, který jsem házel do proudu. Řešeta i koberec pracovaly, i když já ryžoval pánví. V prosetém písku jsem našel několik hezkých diamantků a později spálený koberec dal také dosti kovu. V indiánské vesnici bylo obé pro mne bezcenným, ale 51 a 52
později za obsah svého opasku jsem mohl podniknout veliké vykopávky v ústřicových kopcích, nakupených dávno vymřelými indiány na mořském břehu. Výsledkem byly veliké sbírky štípaných 57
i hlazených kamenných nástrojů z různých vrstev, které jsou v museu Petra Velikého. Inu, jsem dobrodruh a všelijakými způsoby jsem si musel vydělávat peníze na provedení svých cest.

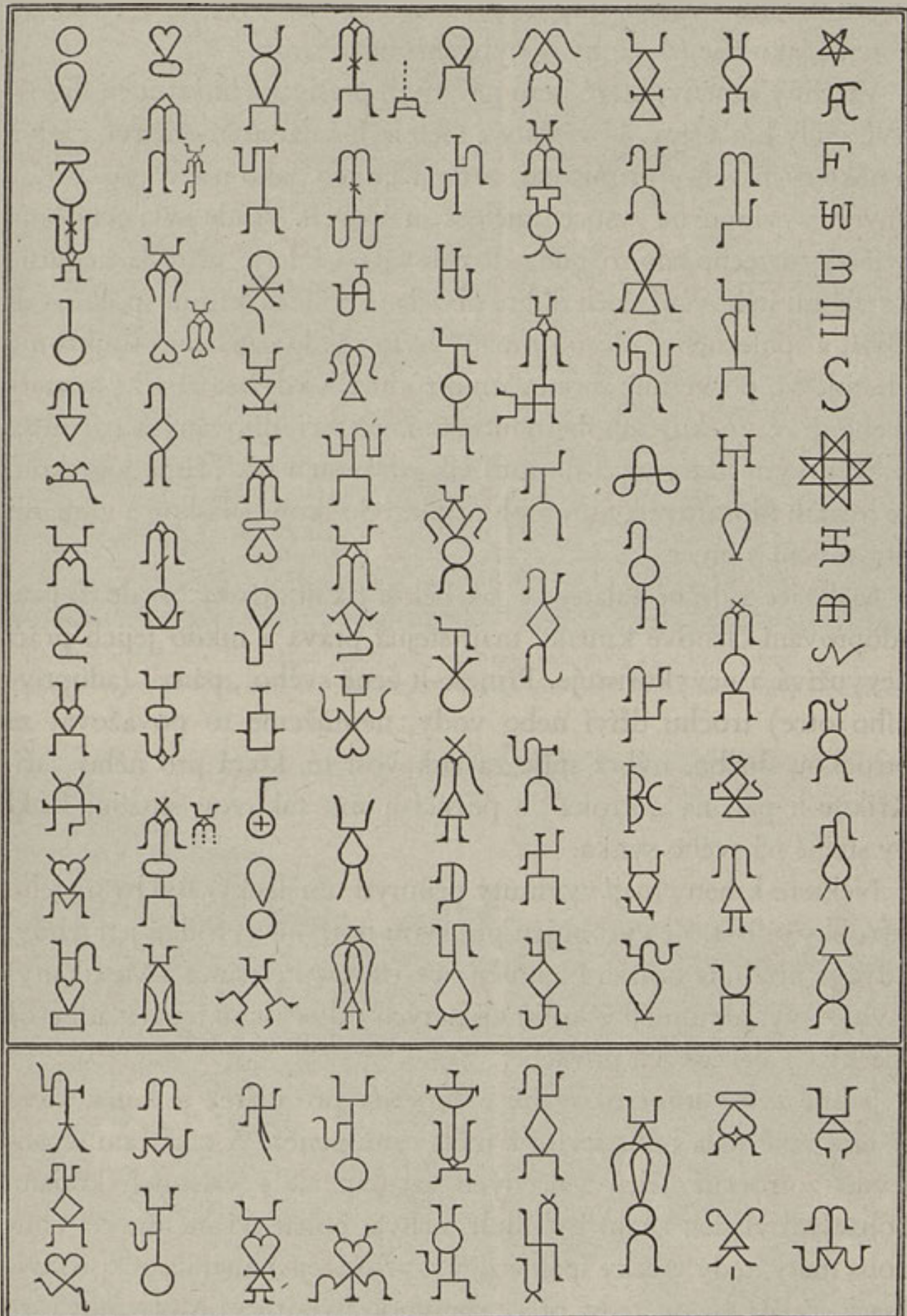
Až do té doby jsem se koupával v malé zátočině docela skryté v lese. Ale když jsem začal ryžovat, odložil jsem šaty i mezi prací, protože v proudící vodě, jak jsem shledal, nebyly „piraňi". Myslel jsem, že velikou sensaci vyvolala moje příliš bílá pleť, na kterou nepůsobí ani tropické slunce, ale ukázalo se, že indiány zajímala moje pravá noha a hlavně její zjizvení. S velkou zvědavostí a vážností se mne ptali, od čeho pocházejí jizvy, a když jsem jim vysvětlil, že jsou to znamení mé nešikovnosti, že jsem si nechal přiskřípnout nohu mezi jaguářími tesáky, prohlédli si ještě jednou kriticky mé nohy (číslo střevíců 46) a prohlásili mne za Kamé. Po práci jsem si šel pro nějaké ovoce na druhý břeh říčky do vesnice Chika a byl jsem nad obyčej vlídně přivítán mužskou částí obyvatel, kdežto děvčata se ke mně chovala ještě upjatěji. I docela malá děvčátka, s nimiž jsem si hrával. Oproti tomu, když jsem se vrátil do vesnice k náčelníku Arikišó, byl jsem přijat sympaticky dámskou společností všech věků, vdaných i svobodných, a kolem mého stanu se jen hemžila děvčata a pilně zametala celé okolí. Příští dny jsem byl zaměstnán 48
ukončením ryžování a přípravami k odjezdu, ale přece jsem si všiml, že bylo kolem mne plno děvčat. Myslel jsem tehdy, že mne považují za nějaké měsíční božstvo, které přišlo navštívit svůj národ. Teprve

teď chápu, že jsem byl rozpoznán jako člen klánu Kamé a že tudíž všechny ženy byly mými pravoplatnými manželkami. Dnes je pozdě litovat, že jsem neznal Morganovy objevy už tehdy.

50 Před mnoha lety jsem si sestavil tabulku značek indiánů Kaďuveů. (Byla uveřejněna v Pestrém týdnu roku 1941.) Jak k nim přišli? Od dob paraguayské války, kdy jim brazilská vláda za pomoc ve válce dala území i se vším zatoulaným dobytkem. Jsou to tedy bohatí indiáni. V dobách mého pobytu u nich odhadovali lovci stav divokého dobytka na 40 000 kusů. Snad jich tolik nebylo, ale bylo jich hodně. Bylo to na počátcích úpadku kmene a většina kusů, které jsme zastřelili jako zásobu masa, nebyla značkována, ale ty, které značkovány byly, nesly buď zajímavé vypálené kresby indiánské, nebo prastaré značky původních majitelů. Na jednom starém býku našel jsem železem vypálenou značku, která byla před 35 lety vymazaná z tehdejšího seznamu značek. Vydrží tedy dobytek ve volné přírodě mnohem déle než u nás při pečlivém ošetřování ve stáji. (Mimochodem: maso bylo velice chutné.)

Již tehdy se mi zdálo, že je v těch značkách nějaký systém, který značí příbuzenství. Označil jsem si rody: pana Kroužka, Kapičky, Srdíčka, Stoličky, Trojúhelníčka, Nožičky a opravdu mi to někdy klapalo s příbuzenskými poměry, ale jindy se to s nimi neshodovalo. Počítal jsem s příbuzenstvím „po meči" a nevěděl jsem, že bylo třeba se řídit podle práva mateřského. Dnes po třiceti a více letech je mi to jasnější, ale teď už se nemohu Kaďuveů vyptat a zjistit všechno přesně a dopodrobna. Už asi vymřeli, a jsou-li nějaké zbytky, pak se jistě už smísili a nevědí nic o tom, co uznávali za zákon staří. Jaké hříchy napáší vědátoři, kteří umlčují nové objevy a tají je před svými žáky vždy, když odporují jejich theoriím a zviklaly by jejich vědecký prestiž!

Proč ale obyvatelé Jižní Ameriky uvízli na vrchním stupni barbarství a nedostali se ani k nejnižšímu stupni civilisace? Pouze v Peru a v Mexiku se k ní přiblížili a byli zaraženi vpádem Španělů-conquistadorů. Ale zdá se, že nebýt tohoto ničivého zákroku, nebyli by

50. Značky: Podpisy, z nichž je možno poznat stupeň vzájemné příbuznosti.

stejně dosáhli vyššího stupně, protože obě říše byly už v rozkladu a stejně jako říše Mayů by se byly zhroutily samy.

Všechny kmeny, které jsem navštívil, přešly vrchní stupeň divošství, měly luk a šípy. U většiny z nich bylo známo hrnčířství, i když u některých velice primitivní, zato u jiných, jako u Payaguá a Kaďuveo, vyvinuté na vysoce uměleckou úroveň. Všude byla ochočená zvířata; u těch, kde to půda dovolovala a kde je příroda nenutila k stálému stěhování, měli dobře obdělaná políčka, kromě společných lovišť a společného „domu mužů" bylo všude uznáváno soukromé vlastnictví, po většině monogamní rodina, i když se zbytky mateřského práva (někdy mnohem menšími než u civilisovaných národů), se světovým názorem a filosofií tak zdravou a tak přísně logickou, že by naši filosofové k nim mohli chodit do školy, s láskou a vlohami pro umění a přece . . .

Měli sice válečné zajatce — jak běloši říkají otroky — ale to jsou adoptovaní členové kmene, mají stejná práva a nikdo jejich práci nevyužívá a nevykořisťuje. Přinese-li ženě svého „pána" (adoptivního otce) trochu dříví nebo vody, nemůžeme to považovat za otrockou službu, nýbrž spíše za laskavost té, která pro něho vaří. Křikne-li pán na „otroka" a poručí-li mu takovou službu, křikl by stejně na svého synka.

Některé kmeny mají vyvinutý průmysl umělecký. Byl by na jeho výrobky odbyt, ale vyrobí jen pro svou potřebu a prodají jen tehdy, když je předmět omrzí. Neumějí sice (mimo Peruánce a Mexikány) tavit kovy, ale umějí z kovů získaných od bělochů tepat nádherné šperky — ale zase jen pro sebe.

Jediné zvíře domestikované v Americe pro užitek je lama, která se tam také stala bohatstvím a měla cenu peněz. A také tam se objevilo zotročení nejen válečných zajatců, ale i vlastních krajanů bohatými vládci, i tam byl dluh, lichva, bohatství menšiny a chudoba masy, tedy všecky špatné zjevy, provázející liberalistickou civilisaci. Zdála by se tedy přece správnou hypothesa Morganova, že chov dobytka změnil mentalitu lidstva? Ale v Mexiku jsou podobné

51.-52. Za zlato vytěžené u Kainganů mohl jsem najmout několik „kaboklů" a podniknout vykopávky v ústřicových kopcích „sambaki", které nahromadili dávno vymřelí praobyvatelé.

53.-54. Ještě rychleji postupovala práce, když mi guvernér zapůjčil několik námořníků, „aby mu příliš nezleniveli".

55. Interview s posledním Payaguá.

56. Zbytek národa vymřelého infanticidií. Přivítali španělské konkistadory armádou o 20 000 bojovníků — našel jsem posledních pět.

57. (Sambakí.) Část vykopávek uložených v museu Petra Velikého. Mne zajímala tlukadla moždířů, stejná jako dnes užívají Kaingangové, koule bolcador, stejné, jaké jsem našel na Pampě, ale nej-

58. Serro Lambaré je hraniční mezník mezi Argentinou a Paraguayí.

59. (Payaguá.) Vzácné jsou dnes tykve s jejich vyřezávanými a vypalovanými ornamenty.

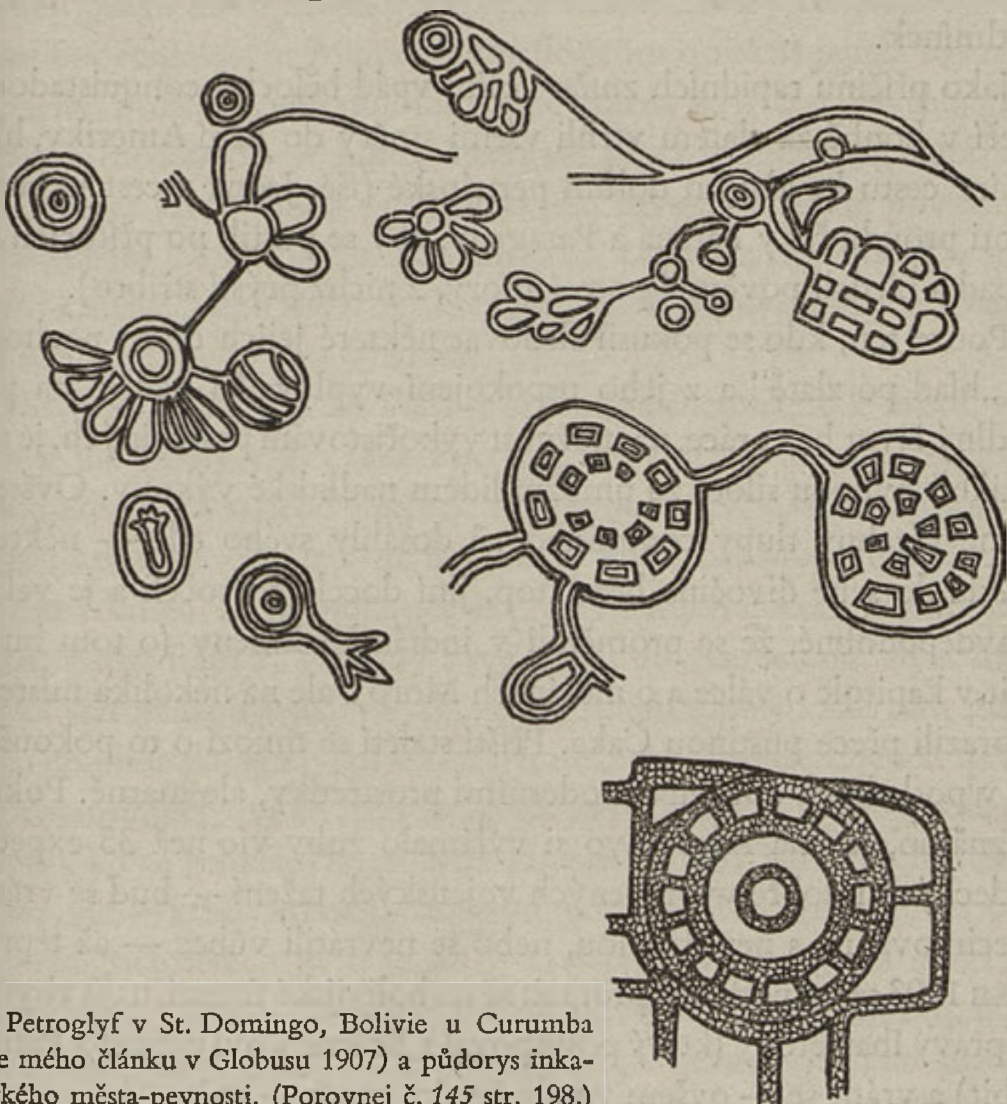
60. (Sambakí.) Dle mnohých zbytků rozpoltěných zkamenělých lidských kostí mohli jsme

61. (Guaraní.) Kuňataí - iponá - katú, paraguayská děvuška, není myslitelná bez květů

poměry jako v Peru, Aztéka měl mnohem krvavější moc nad svými poddanými a kromě krocana tam neměli domestikovaná užitková zvířata.

Přicházím do rozporu s Morganem a jinými autory, kteří tvrdí, že na vývoj lidstva a rodiny neměly žádný význam náboženské názory, nýbrž že se všechno i s náboženstvím přizpůsobovalo materiálním hospodářským podmínkám. Je mi to líto, protože tyto theorie jsou velice sugestivně pravděpodobné a asi blízké pravdě, ale přece jen neexistence dědictví je závislá na světovém a náboženském názoru jihoamerických indiánů, jak vysvětlím v kapitole o náboženství, víře a pověře.

62. Petroglyf v St. Domingo, Bolivie u Curumba (dle mého článku v Globusu 1907) a půdorys inkastického města-pevnosti. (Porovnej č. *145* str. 198.)

INFANTICIDIE

Láska mu dala život — čest ho vraždí
Flammarion

Francouzi milují „bon mot“ do té míry, že jsou ochotni obětovat pravdu i logiku, jen když je výrok hezky řečen. Ale Flammarionova definice infanticidie nemohla být přesnější a universálnější. Platí stejně u primitivních, jako u hypercivilisovaných národů. Že to nejsou jen a jen hospodářské poměry — ale spíše světový názor (a ten je u primitivů skoro totožný s náboženstvím), které působí na vývin lidstva a rodiny, můžeme vidět v tom, jak stejná příčina způsobila různé výsledky u dvou sousedních kmenů, žijících za stejných podmínek.

Jako příčinu rapidních změn volím vpád bělochů-conquistadorů, kteří v honbě za zlatem vtrhli všemi směry do Jižní Ameriky, hledajíce cestu ke zlatým dolům peruánské říše. Jedna z cest je vedla proti proudu řeky Paraná a Paraguay, aby se pustili po přítocích na západ a hledali pověstné potosí (hory, z nichž prýští stříbro).

Pouze ten, kdo se pokusil sledovat některé jejich cesty, pochopí, že „hlad po zlatě“ a z jeho uspokojení vyplývající naděje na pohodlný život bez práce, na možnost vykořisťování práce jiných, je tak velikou hybnou silou, že umožní lidem nadlidské výkony. Ovšem, že ne všechny tlupy conquistadorů dosáhly svého cíle — některé vsákla do sebe divočina beze stop, jiní docela zdivočeli a je velice pravděpodobné, že se proměnili v indiánské kmeny (o tom budu psát v kapitole o válce a o indiánech Moró), ale na několika místech prorazili přece pustinou Čaka. Příští staletí se mnozí o to pokoušeli — v posledních dobách s moderními prostředky, ale marně. Pokud je známo, jen na Pilcomayo si vylámalo zuby víc než 35 expedic vědeckých i dobře vypravených vojenských tažení — buď se vrátili zdecimovaní a s nepořízenou, nebo se nevrátili vůbec — až teprve roku 1903 se mi podařilo prorazit až na bolivijské území, najít zbytky výpravy Ibarretovy (který postupoval z Bolivie a byl u Estero Patiño zabit) a vrátit se — ovšem v zuboženém stavu — zpět.

Tato vlna dobyvatelů sestávala po většině z dobrodruhů nejnižšího zrna a jejich kulturní úroveň byla mnohem nižší než těch „divochů“, které — jak tvrdili — přišli civilisovat. Opírali se sice o vyspělou kulturu evropskou, ale málokterý z nich dovedl číst, právě jako sotva byl mezi nimi některý, který by dovedl z rudy vyrobit železo. Evropská civilisace jim jen *půjčila* železo a střelný prach, kdežto krvelačnost, rvavost a otrokářství měli vžité. A tato krvavá smršť se srazila s mnoha indiánskými národy, které, vyjma Peruánce, žily na skoro stejné úrovni: lovci s počátky zemědělství — ale s mnohdy velice odlišným náboženstvím a světovým názorem. Byl to právě tento rozdíl světových názorů, který umožnil Španělům a portugalským Mamelukům (lovcům otroků) jejich vojenské úspěchy, protože kvůli nim indiánské kmeny žily ve stálé válce mezi sebou a nedovedly se nikdy sjednotit proti společnému nepříteli. To, jak se který kmen postavil k této invasi, můžeme považovat za zkušební kámen jejich mentality. Za příklad vezmeme dva sousední kmeny, které žily v okolí nynějšího hlavního města Paraguaye, Asuncionu: Payaguá a Guaraní.

Když přijel Gabeza de Vaca se svými plachetnicemi k místu, kde 58
se s jedné strany vlévá řeka Pilcomayo a s druhé je pahorek Serro Lambaré, zvýši našeho Petřína, ale homolovitý, našel řeku zatarasenou kanoemi, obsazenými bojovníky Payaguá. Musil to být velice početný kmen, když mohl poslat proti nepříteli několik tisíc bojovníků. Když jsem r. 1903 po prvé přišel do Asuncionu, byla moje
první starost najít jejich zbytky v předměstí Choro. Žili tam stejně 55
jako chudina paraguayská v malých nuzných domcích. Jeden stařík,
skoro umírající, dva tři muži, několik starých žen — to byly poslední 56
zbytky kdysi velikého bojovného kmene. Musilo jich být ještě někde jinde víc — i když tvrdili, že jsou poslední Payaguaové, protože v pozdějších letech jsem je vždy navštívil, kdykoli jsem přišel do Asuncionu, a zatím co někteří moji původní známí zemřeli, našel jsem nějakou stařenu navíc, kterou jsem neznal. Odkud přišli a kde žili před tím, nemohl jsem se dopátrat. Přesto, že mne velice zají-

mali, že bylo velice pohodlné je studovat, protože jejich obydlí bylo
sotva víc než kilometr od hotelu, nepodařilo se mi přece s nimi
sblížit. Starci a muži byli většinou opilí a líní, stařeny nemluvné a
nepřístupné a několik dětí velice plachých. S velikými potížemi jsem
udělal stručný a nespolehlivý slovník. Linguisticky patří k veliké
rodině Mbayá. Jižními příslušníky tohoto kmene jsou národy „čé“
3 Rankelčé, Tehuelčé atd., které ovládaly pampu, zasahovaly svý-
mi bydlišti až k hranicím Patagonie a do Chile, byly velice bojovné
a daly velkou práci argentinským a chilským armádám, než se
podařilo koncem minulého století je pokořit a z velké části vyhubit.
75 až 94 Na severu jsou jejich neméně bojovní příbuzní Kaďuveové. Zatím
co jižní a severní příbuzní žili na rovinách a hned od začátku se
zmocnili koní a poznali jejich výhodu ve válkách, byli indiáni
Payaguá spíše vodními tvory, nebo spíše amfibiemi. Měli svá políčka
na úrodné půdě kolem nynějšího hlavního města, ale byli „pány
kanoe“, jejich hlavním lovištěm bylo spletité delta řeky Pilcomaya.
(Po té stránce jsou pravým kontrastem Kainganů, kteří neznali
kanoi a na svých stěhováních sledovali důsledně prameny velkých
řek. Kanoi a její řízení poznali teprve stykem s Brazilci v docela
moderních dobách.) Stejně jako Kaďuveové jsou mistry v orna-
59 mentu, a to jak v hrnčířství, tak v rytí do tykví a jejich barvení
ohněm, ale jejich ornamenty jsou ještě mnohem jemnější, přesnější
a spletitější, než u Kaďuveů.

A tento veliký národ vymřel. Proč? Nezmenšil se počet ryb v lagunách Čaka — jejich hlavní potravy, nebyl nedostatek dřeva k výrobě kanoí, nechyběla žádná surovina na výrobu zbraní, ale vymřeli, protože nesnesli otroctví a nedovedli se mu přizpůsobit. Vymřeli dobrovolně a pozvolna: infanticidií.

U indiánů Payaguá bylo a je považováno za nečestné jakékoli křížení s jiným národem. A proto každé dítě, jehož otec patřil k jiné rase nebo k jinému národu, bylo zabito.

Není snad možno zjistit, jak došlo k takovým případům křížení. Snad tu byly i případy romantického zamilování indiánky do bě-

locha, tak silné vášně, že nebrala ohled na čest a veřejné mínění kmene — u jiných kmenů bývaly takové případy — ale u Payaguaů —, vzhledem ke kvalitě otců-dobyvatelů šlo asi spíše o křížení násilné. A tak Payaguaové, než by se stali národem bastardů znásilněných matek, raději dobrovolně vymřeli — jak zákony a čest kázaly jim.

Také ve středním Čaku, kde žijí jiné vnitrozemní kmeny téže rodiny, ale až do předešlého století chráněné přírodou proti invasi bělochů, nenašel jsem žádné mestické dítě s výjimkou rodiny „kazika Manuela", a to je zvláštní román divočiny: Manuel, říkalo se o něm, že je Paraguayec, podle jiné verse Corrientinec, ale jistě Guaraní, nakazil se leprou. Všude ho vyháněli, štítili se ho a báli, a tak se uchýlil k pobřežním, polodomestikovaným „indio cristiano" zdegenerovaným kmene Toba. Vesnice t. zv. „civilisovaných" indiánů sestávají z vyvrženců vnitrozemních „divokých" kmenů. Někdy je to nevěra, jindy krevní msta nebo nějaký zločin, před kterým musí jedinec uprchnout od svého kmene. Najde útočiště na pokraji divočiny. Není přijat na druhé straně hranic a tak žije uboze, vykořisťován bělochy, lákán kořalkou, aby pro ně lacino pracoval, chátrá stále víc, žije ve špíně z odpadků civilisace. Obě strany mají k němu jen opovržení, a přece jsou to tábory nebo vesnice takových „civilisovaných" indiánů, které jsou pramenem informací mnohých „cestovatelů" a kritiků. Jak rádi by se vrátili mezi své, do divočiny a ochotně, třeba bezplatně se nabízejí za průvodce turisty nebo cestovatele, aby pod jeho ochranou se mohli vrátit.

Ale vždy, když jsem se dal zlákat jejich nabídkami a přijal jejich služby, jsem poznal, že jsem chybil, že jejich přítomnost mi vzala veškerou důvěru a jen velkou námahou nebo náhodou se mi podařilo původní nedůvěru rozbít. Nejlepší výsledky, nejlepší pozorování a nejvíce přátel jsem získal u těch indiánů, ke kterým jsem přišel sám jako chudý běženec a spoléhal jsem na jejich pomoc a mnohdy i na jejich pohostinství. Pocit pohostinství a vůle pomoci ubožákovi nevymizela ani u těch degenerovaných pobřežních

indiánů, a tak se ujali také všemi opovrhovaného a pronásledovaného Manuela. Nejen že se ho ujali, že mu dali najíst, že ho vyléčili, ale přijali ho do kmene, a protože dovedl vyjednávat s bělochy, zastával jakousi náčelnickou funkci. Spíše by se mohlo říci, že byl jakýmsi zahraničním ministrem těch ubožáků. Když jsem ho poznal, chyběly mu sice poslední články prstů, ale rány se zacelily. Podařilo se mi ho přemluvit, aby se dal lékařsky prozkoumat a získal vysvědčení, že jeho nemoc je vyhojená a že není nebezpečí nákazy.

Slýchal jsem od lovců, že našli kostry lidí přivázaných ke kmenům palmy a ohlodaných od supů. Hlavně ve středním Čaku se o tom mnoho vyprávělo. Sám jsem se jednou přesvědčil o pravdivosti těchto pověstí, když mne tam zavedla zvědavost a supi, kroužící nad místem kruté popravy. Byly tam zbytky pravděpodobně hladem zemřelého děvčete, které bylo tak přivázané, že dokud žilo, mohlo supy odhánět. Pustil jsem se po stopě kmene, který to provedl. Podle výpovědí příbuzných odsouzené jsem zvěděl, že stykem s bělochem si přinesla nakažlivou pohlavní nemoc, a aby ji nerozšířila, museli ji zabít. Aby ostatním děvčatům přešla chuť k napodobení, musel být trest zvlášť přísný: smrt hladem a pohřbení supy.

Je možné, že oni si onu nebezpečnou nemoc vymysleli, aby ospravedlnili krutost trestu k vyloučení každé možnosti křížení.

Ale „civilisace" postupovala u kmenů středního Čaka velice rychle. Vnitrozemní kmeny, které za mé první cesty byly docela neznámé, daly se zlákat na práci v cukrových plantážích v Tukumanu a vliv styku s bělochy způsobil, že početné kmeny roztály jako sníh pod jarním sluncem a za necelé čtvrtstoletí vymřely. Když jsem naposled roku 1925 projížděl Asuncionem, zastavil jsem se v malé hospůdce pod arkádami, kde se v mých dobách scházívali lovci z Čaka, kde jsme prodávali a turisté kupovali přebytečné odpadové indiánské předměty, kožišiny a pod. Z hospůdky se stala moderně zařízená kavárna, a protože jsem tam přišel v poledne, byla prázdná. Jen u jednoho stolku seděl spící host s hlavou opřenou o ruce. Podle jizvy na čele jsem poznal, že to byl Ronco, společník naší největší

cesty na Pilcomayo. Ptal jsem se ho, zda by mi nemohl opatřit nějaké „kižango", přikrývku z valchovaných nutriích kůží, které indiáni dovedně zpracovávají a jichž jsme tehdy nakoupili několik tuctů. „Za celého posledního lovu jsem zastřelil jen jednu nutrii. Nějak z bařin docela vymizely." A což indiáni se už nepřikrývají „kižangy"? „Ti vymřeli také, stejně tak rychle jako nutrie. Nepotkáš ve středním Čaku indiána z těch, které jsme znali, a zabloudí-li tam některý hoch, tak s ním neumíme mluvit, protože je z daleka, odněkud z bolivijské strany." Věřím, že to nebyla Roncova neochota a výmluva. Vyhynuli, jak čest a zákony kázaly jim.

Sousedé Payaguaů, také při řece Paraguay, také rybáři, ale již mnohem více rolníci s velikým územím daleko do vnitrozemí Paraguaye, byli indiáni Guaraní. Patří k neméně četné a rozšířené rodině Tupí-Guaraní, žijící od přítoků Amazonky až daleko do Bolivie (Čiriguáni), jejich zbytky najdeme až v Brazilii na břehu Atlantického oceánu a po celé východní Paraguayi. Byla to tak četná rodina a tak prolezlá mezi jinými kmeny po celém kontinentě, že jejich řeč byla misionáři a dobyvateli pojmenována „lingua geral" a používána jako dorozumívací mezinárodní řeč.

V moderní guaraní značí slovo „Ňandédjára" boha. Ale to je výmysl misionářů. U volných Guaranů jsem našel slovo „Ňanderumí tubišá", náš velký praotec, a má stejný význam jako mnohem starší slovo „guaráçý" (ç čti sykavé s), matka všeho zvířectva — slunce, kdežto Ža-çý — matka rostlin, je měsíc. Starší mythologie poukazuje ještě na původ z doby mateřského práva a skupinového manželství, kdežto Ňanderumí-tubišá dokazuje přechod k právu oteckému. Volní indiáni rodu Guaraní si ho představují jako velikého starce bílé pleti s dlouhým bílým vousem, s velikým diadémem z ocasního peří červeného arara — podle některých versí s ohnivýma očima. Je velice dobrý, je dárce všeho života, ochránce všech zvířat a hlavně svého lidu.

S tímto vládcem nad duševním životem Guaranů se setkali španělští dobyvatelé, také více méně světlé pleti, vousatí, vládnoucí

bleskem a hromem svých mušket, ale ne dobří, ne ochránci všeho živého, ale lupiči, násilníci, vrahové, rozmrzení nad tím, že se setkali s domorodci, kteří neměli žádné zlato ani stříbro. Přesto je přijali Guaranové víc než přátelsky. Jak by jim mohli ubližovat synové jejich prapředka slunce? Dali jim nejen pohostinství, ale nabídli jim své ženy a dcery. Za odplatu měli: otroctví a nucenou práci. Štěstím Guaranů bylo, že se běloši, hlavně pak různé řehole, mezi sebou hašteřili o to, komu mají více sloužit a více otročit, a tak vždy jedna část bělochů se jich zastávala proti části druhé a posílány byly se všech stran stížnosti na zlé nakládání s domorodci jak ke královské koruně španělské, tak ke Svaté stolici. Pršely tedy zákazy a omezení. Nejprve vyšla bulla, v níž se dokazuje, že indiáni mají také duši, a proto že s nimi nesmí být nakládáno jako se zvířaty. Jak s nimi bylo jednáno, vyjímám z P. Nicolas del Techo: „Hystoria de la Provincia del Paraguay 1673“, znovuvydaná 1897 s poznámkami Blas Garaye: Governador Pablo Mantegazza se podivil při své inspekční cestě, že několikrát za noci a hlavně před svítáním zněly velice hlasitě bubny. Když se ptal po příčině, bylo mu sděleno, že je to starý zvyk, a když pátral po jeho původu, zjistil, že indiáni bývali tak zmoženi prací na polích, že když večer přišli domů, najedli se a spali až do svítání, kdy šli do kostela a pak do nové práce. Z toho vznikala veliká škoda, pokud šlo o množení se indiánů, protože zaspávali své populační povinnosti a museli k nim být buzeni hlasem bubnů.

Padre Rada 1664: „Jsem nucen zakázat, že nesmí být bičována žádná žena, ať svobodná nebo vdaná...“*)

*) Padre Baeza 1682: „Trest indiánů nesmí být větší než 25 ran bičem u mužů a 12 u žen... Jelikož je mnoho potratů, nesmí být bičována žena těhotná...“

P. Frías 1699: „Trestání ženy smějí provádět pouze ženy nebo starci a má být provedeno se vší decentností.“

P. Barreda 1754: „Pod trestem smrtelného hříchu indián nesmí být: 1. přivázán za ruce, aniž by se dotýkal země a nesmí být přivázán déle, než trvá trest. Za obyčejné přestupky nesmí být trestán více než 25 ranami, při vážněj-

63. (Guaraní.) Melancholický pohled krásné „kuňataí" jako by přivolával vzpomínky na veliká utrpení jejího národa pod jařmem španělských dobyvatelů.

64. (Guaraní.) Nelituje námahy, aby si z bařiny v „Choro" přinesla vonné květy „yacaré irup
(krokodilího řešeta — Victoric regie).

65. (Guaraní.) Mezi Paraguayci je právě tak těžké najít ošklivé děvče, jako opravdu hezkého muž
Pravý opak je u obyvatelů středního Čaka, kde jsou mužové krásní ale ženy šeredné jako buldo

66. (Čamakoko.) Čerwuiš přednášel pro Spolek žurnalistů na Žofíně o významu volební dýmky „míru" nacpané petunem a chlubil še házecí kamennou sekyrou.

67. (Payaguá.) Prastará čarodějnická dýmka vykládaná čarovnými zrcátky a okrášlená řezbami znázorňujícími stvoření světa, hada z ráje a dvouhlavého orla. (Vliv misionářů.) (Dole)

68. (Guaraní.) Paraguayská kuňataí si na stehně ukroutí veliké cigáro „baguasu" z tabákových listů a pochutnává si na pokouřeníčku, které by porazilo trenovaného viržinkáře.

69. (Kaingán.) Klučina po návratu z „lovu" se oblékne, aby navštívil můj stan a ochutnal můj tabák. (Dole)

70. (Čamakoko.) Indián severního Čaka kouří labužnicky z malinké dýmečky tabák, za který musí těžce pracovat v dřevorubnách. (Dole)

Z tohoto jednak násilného, jednak dobrovolného křížení vznikl národ Paraguayců, národ krásných žen a ošklivých mužů. Ovšem nemůžeme generalisovat, ale právě jako je vzácné najít ošklivou mladou „kuñataí" (děvče), tak je vzácné najít opravdu krásného muže. 63 až 65

V době, kdy já po prvé přijel do Paraguaye, tvrdilo se, že je to zem volné lásky, mnohoženství a líných mužů. Vykládalo se to tím, že po velké válce proti triplealianci padli všichni muži ve válce. Zbyli jenom hoši mladší než deset a starci starší než osmdesát. Na každého takového muže připadalo víc než deset žen. Proto prý ženy pracují a muži jen jedí, hrají na kytaru nebo v karty a k práci lze je přivést jen násilím, tím způsobem, že je nechají propít závdavek a pak pod vojenským dohledem je dovezou do yerbales nebo quebrachales (lesy, kde se sbírá a praží maté a lesy kebračového dřeva). Tam se jim veškeré potřeby počítají tak draho, že čím déle pracují, tím více jsou dlužni a nutno je hlídat, aby z práce neutekli. Jinak prý není možno sehnat a udržet pracovní síly. Čím déle jsem v Paraguayi žil, tím více jsem chápal, že jde většinou o pomluvy a výmluvy kapitalistů, jimiž zastírali skryté otrokářství. Pravda je, že byl nepoměr v počtu pohlaví v neprospěch žen. Nebylo řídké, že na venkově byly představeny ženy: to je moje žena, tamta je moje „hembra" a druhá „hembra" (samice), kdežto ve městě jsem byl představen choti a dalším ženám pána domu. Také na venkově veškerou práci na polích — snad kromě kácení lesů — obstarávaly ženy, právě jako se staraly o dům, drůbež, kuchyň i o obchod přebytkem výpěstků. Mužům nezbývalo mnoho práce. Nebylo řídké, že muž ženu opustil a ona se pak „spřátelila" s jiným, ovšem se všemi svými dětmi z předešlých manželství. Tím se znovu vyvinulo dávno

ších 50 ranami, ale ty smí být dány pouze na třikrát s dvoudenní přestávkou. Jsou-li ve vězení, nesmí být o hladu a se slanou vodou... nesmí se kapat hořící smůla na tělo trestaného ..."

Jinde najdeme, že nesmí se užívat bičů z nevydělané kůže a že musí se v bičování přestat, ukáží-li se kosti.

zapomenuté mateřské právo, protože otec nebyl jistý, děti znaly pouze svou matku a nebyl znám případ, že by děti ve stáří o matku nepečovaly.

Ale veškerou vinu na těchto poměrech bych neváhal připsat k tíži mužům, protože jsem nepoznal věrnějších žen než jsou Paraguayky, dokud je muž neopustí.

DÝMKA MÍRU

Kdysi — je tomu už dávno — co jsem v Náplavní ulici „rozbil svůj wigwam“ a v rozsáhlých místnostech zpracovával své sbírky, navštívil mne náš tehdejší nejlepší ilustrátor. Měl jsem zadáno u Svatobora o subvenci 500 korun na vydání českého cestopisu, byl jsem ujištěn, že je dostanu (ale nedostal jsem je) a tak jsem si pozval Mistra, abychom jednali o ilustrování. Přišel a přivedl s sebou své dětičky. Roztomilého chlapečka a ještě roztomilejší děvušku.

Mou největší slabostí byly odjakživa děti. Vždy jsem je měl rád a ještě raději si s nimi popovídal. Vždyť hlavně dětské trpělivosti vděčím za většinu slovníků indiánských řečí, které jsem sepsal. Byly vždy mými prvními učiteli. Ale tehdy jsem propadl jako žák na celé čáře.

„Potkal jste Winetoua?“ byla první otázka. Mou zásadou je, že se dětem nesmí lhát, a tak jsem se ke své hanbě doznal, že jsem se s tím gentlemanem nesetkal. Sklidil jsem za to pohled plný opovržení, ale přece mi byla dána ještě jedna možnost: „Máte svůj kalumet?“

Když člověk prožil několik roků mezi indiány, není divu, že se mu vykouří z hlavy hantýrka „indiánek“, a já si ke své hanbě nemohl vzpomenout, co to vlastně kalumet je. Dívenka ohrnula „pystíček“ a už se mnou nemluvila. Jistě mne považovala za podvodníka nejhoršího druhu. Ani nevím, k jakému darebáku „máyovek“ mne přirovnávala — jistě v nich takový nějaký darebák je — a ani nedbala, když jsem jí slíbil, že příště jí o tom něco povím. „Až si o tom něco přečtete, viďte?“

Dětem se mají sliby plnit. Dnes už ona dívenka bude asi usedlou matronou, snad už je babičkou a vykládá svým vnoučatům o tom podvodníku, který chtěl lidem namluvit, že žil mezi indiány. Ale lépe pozdě než nikdy. Plním přece svůj slib.

Ještě se ale musím vrátit k jiné episodce. Bylo to za předešlé světové války. Měl jsem nějaké jednání na nějakém úřadě — tuším, že to bylo na celnici. A jak už to tehdy na úřadech bylo, musil jsem čekat. Usadil jsem se, zapálil svou dýmečku a čekal jsem. Ani jsem si nevšiml, že právě nade mnou je cedulka se špatným překladem: „Kouření tabáku se zapovídá." Hrozně se rozčilil prvý kancelářský duch, který mne „zmerčil", ještě více se rozčilovali ostatní, které na mne svolal, od posledního sluhy až k přednostovi. Marné jim bylo dokazovat, že se na mne cedulka nevztahuje, protože — bylo to za války — už několik měsíců, ke své lítosti, nekouřím tabák, ale březové listí míchané s chmelem, a o těchto kuřlavinách nejsou nikde žádné předpisy ani zákazy. Dokazujte něco rakouským byrokratům! Po prvé jsem zjistil, že se hodlají více řídit duchem než literou zákazu.

Teď teprve mohu psát o dýmce míru. Na volné, t. zv. divoké indiány by onen zákaz také neplatil, protože nekouří tabák. Obyčejně se myslí, že jsme se zlozvyku kouřiti tabák naučili od indiánů, ale pokud jde o indiány žijící v posledních dvou stoletích, je to naopak: Oni se tomu naučili od nás. My se od nich naučili pouze kouření. Praví kuřáci tabáku byli už před staletími vyhubeni na ostrovech Západní Indie. Pouze na těchto ostrovech rostla Nicotiana tabacum L. Teprve běloši začali ji pěstovat ve stále větším měřítku, sami propadali „požitku" nikotinového podráždění a zamořili touto vášní všechny indiánské kmeny Severní a Jižní Ameriky, s kterými přišli do styku. Nikotin, tabákový alkaloid, podražďuje, jako mnohé jiné rostlinné alkaloidy, nadledvinku a nutí ji k vydání adrenalinu do krevního oběhu. Žláza zvyklá takovému podražďování přestane bez něho pravidelně fungovat a člověk jednou nikotinu propadlý nemůže bez něho žít, aniž by se vystavil zdravotním poruchám.

Proto se stal tabák stejně cenným výměnným zbožím jako kořalka a střelný prach.

V Jižní Americe roste mnoho druhů rodu Nicotiana, ale nehodí se ke kouření, protože buď je obsah nikotinu nepatrný, nebo obsahují veliké množství resinos a jiných látek působících zhoubně, hlavně na žaludek (zvracení). V Severní Americe, pokud vím, nerostou vůbec.

Před tímto „kulturním" zásahem bělochů kouřily všechny indiánské kmeny — ale ne tabák, nýbrž petun. V celé teplé Americe od Texasu až do Argentiny roste mnoho druhů lilkovitých rostlin rodu Petunia, Juss., z kterých křížením byly vypěstovány naše známé pokojové květiny. Z prarodičů těchto něžných rostlinek vyráběly od pradávných dob všechny indiánské kmeny své „kuřivo".

Nesmíme si ale myslet, že by to byl nějaký požitek kouřit petun. Pár bafů z dýmky stačí, že se vám zdá, že zem je někde nahoře a obloha pod vámi, pak se s vámi všechno začne houpat a vykouření celé maličké dýmečky — a její obsah není větší než jedné cigarety — způsobí dokonalou nikotinovou otravu i u silného kuřáka, jako jsem já. Podíváte-li se upřeně, vidíte prázdné bílé místo a jen na jeho okrajích pozorujete předměty. Pak přijde třesení celého těla a studený pot.

Není tudíž kouření požitkem, ale povinností, těžkou povinností, jednak čarodějů, jednak bojovníků, eventuálně politiků. Zde přicházíme k významu pověstné „dýmky míru". Není ničím jiným, než sčítací urnou při hlasování kmene: Většina indiánských kmenů neumí počítat. U některých je nejvyšším číslem „dvě" a co je víc, je „mnoho". U Guaraní mají číslice do čtyř: peteí, mbokoi, mborcví, orundí a pro pět je „jedna ruka". Jiné indiánské kmeny mají theoreticky slova pro vysoká čísla, ale prakticky počítají do dvaceti, kolik je prstů na rukou a nohou. Za takových poměrů bylo by těžko rozhodnout, zda je většina kmene pro mír, nebo pro válku, tím spíše, že u indiánů se nepočítá pouze číselná většina, nýbrž i intensita vůle každého jednotlivce. Tu rozhodne dýmka. Veliká
66 dýmka se nacpe petunem a čaroděj ji zapálí. On jediný snese větší

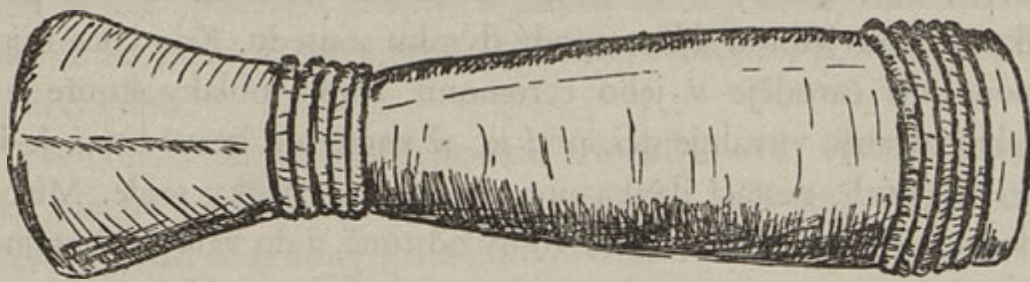
množství jedu — je to jeho řemeslo a je proto obdivován. Vyfoukne kouř do všech úhlů světa — po případě to opakuje několikrát (a už tím ovlivňuje volby) a pak dýmka koluje od úst k ústům. Stačí-li dávka petunu, aby došlo na všechny, bude válka — nestačí-li, bude uzavřen mír. Někdy bývá dána otázka také opačně. Kdo je pro válku, vtáhne jednou dým a podá dýmku sousedu. Kdo chce mír, napodobuje čaroděje v jeho ceremonii, fouká oblaky kouře na všechny strany, vyvaluje oči, potí se, až padne do bezvědomí. Je-li více takových, nestačí dávka pro všechny a s války sejde. Mírumilovný nebo zbabělec takové volby odstůně, a do války pak stejně nejde. Je ovšem možné i takové hlasování zfalšovat. O to se postarají čarodějové. Chtějí-li mír, zeslabí petun přimíchanými vlákny jiných rostlin a nacpou dýmku jen načechraně, chtějí-li válku, namíchají paznehty a jiné neřádstvo do kuřiva a tak ani nejzbabělejší nevydrží dlouho kouřit.

Jen čaroděj vydrží dlouho kouřit silný petun a vykouří sám 67
obrovskou dýmku. Je k tomu od dětství cvičen. Přivádí se otravou do extase, za níž prorokuje a vypráví o věcech velice vzdálených. V mnohých případech se mi nepodařilo vysvětlit, jakým způsobem se čarodějové dozvěděli zprávy, které se ukázaly pravdivými.

Pouze u mnou objeveného kmene Sotegraik ve vnitrozemí
Čaka jsem zjistil kouření petunu už jako požitek. Mají na to zvlášť 71
konstruované, veliké, dlouhé dýmky. Naplní je skoro až k okraji vlákny divokého ananasu — asi jako filtr dutinek, ale filtr velikých rozměrů a teprve navrch přitlačí trochu petunu. Nikotinem nasáklá vlákna (filtru) schovávají ku příležitostnému kouření.

Kouření v našem smyslu se ujalo u většiny indiánských kmenů teprve stykem s „civilisací“. Buď kupují hotový tabák jako výměnné zboží, nebo se od bělochů naučily tabák pěstovat na svých malých políčkách. Ale nikdy jim nestačí sklizeň ani pro vlastní potřebu a musí dokupovávat. U těchto kmenů se také mění tvar dýmek. Mizí obrovské dýmky pro kolektivní kouření, vzácné jsou veliké dýmky čarodějů, zato se stále zdokonaluje — podle vkusu jednotlivce —

58 až 75 tvar malých dýmeček pro kouření individuální. V mých sbírkách, uložených v nejdůležitějších museích světa, jsou některé dýmečky opravdu umělecky vyřezávané.

71. (Pilagá.) Dýmka s „filtrem“ na příjemné kouření petunu.

PÁNI ORNAMENTŮ VE STŘEDNÍ BRAZILII

V tropické střední Brazilii a v Paraguayi roste strom, který domorodci jmenují „džinipapo“ a vědátoři Genipa braziliensis L. Jeho kmen je štíhlý, přímý, hladký a teprve vysoko se dělí jeho koruna na větve s velikými listy.

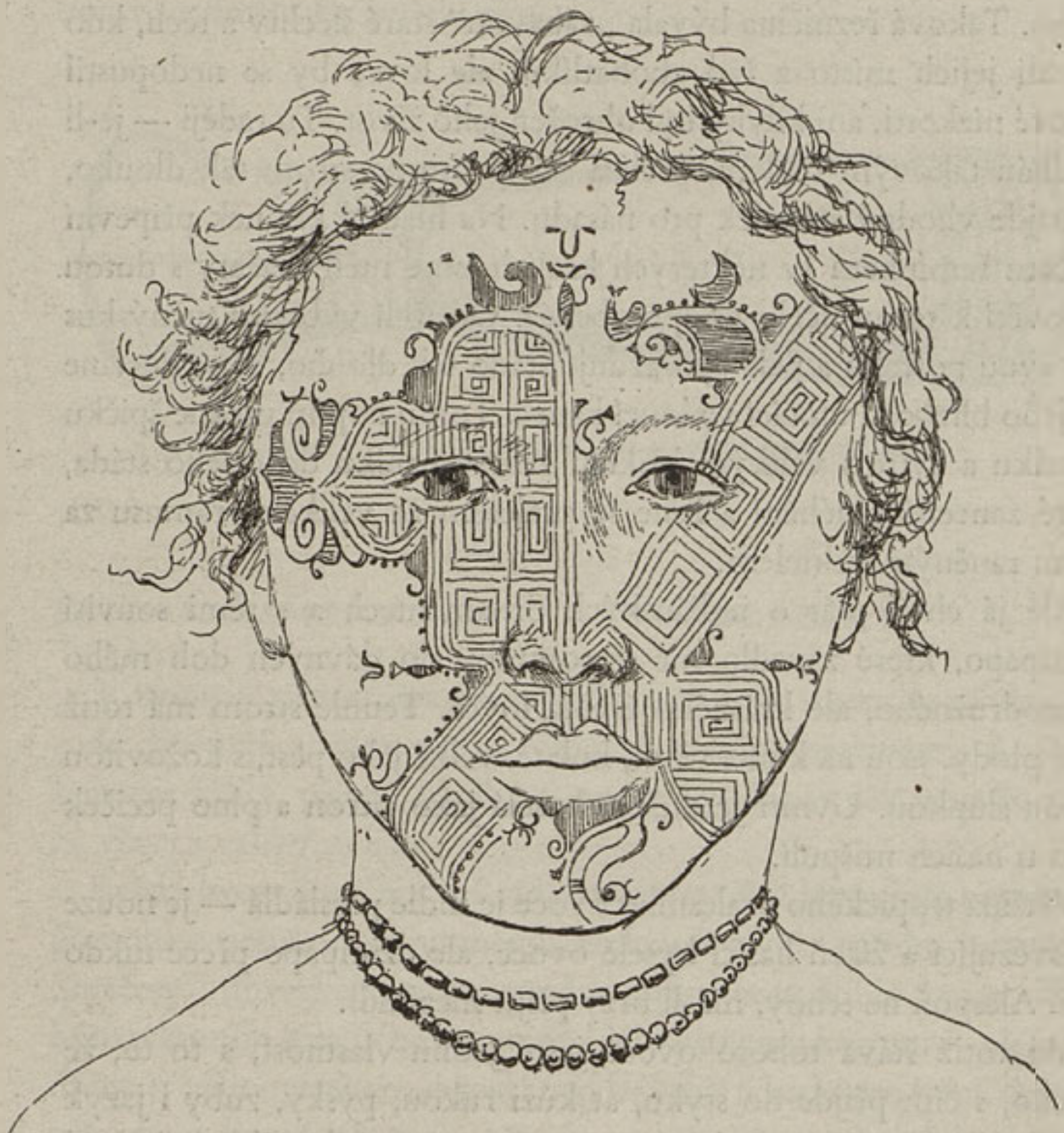
Každý lovec divočiny má rád džinipapo. Každému jistě nejednou pomohl z nesnází — mnohému zachránil život: jedním seknutím „mačety“ (loveckého nože) možno přeseknout štíhlý kmen, druhým seknutím z padlého stromu oddělit listnatou korunu — ale jeho dřevo je velice pružné, takže dá nejideálnější násadu pro kopí. A jsou případy v životě jak lovce bělocha, tak indiána, kdy střelná zbraň je právě tak bezcenná jako luk a šípy a kdy jedině dobré kopí s pevnou násadou zachrání život. Není jiné záchrany, zaplete-li se člověk na svých potulkách pralesem do stáda prasat „pekarí“, leda že by vylezl na strom a tam čekal dny a snad týdny, než je omrzí ho obléhat. Evropský nimrod by řekl, že by je postřílel. Ale bývá jich na sta a kdo by s sebou nosil tolik patron? Ale lovec divočiny, i kdyby měl tolik munice, nezabíjí víc zvěře než může potřebovat

pro svou obživu. Nesrovnal by se svým svědomím povraždit jako na jatkách sta udatných zvířat, aby pak jejich hnijící těla otravovala prales. Taková řezničina bývala „zábavou“ staré šlechty a těch, kdo zabrali jejich místo z řad zbohatlíků, ale lovec by se nedopustil takové nízkosti, ani kdyby byl ohrožen jeho život. Tu raději — je-li obléhán takovým stádem, přelízá se stromu na strom tak dlouho, až najde vhodný stromek pro násadu. Na hladký kmínek připevní mačetu řemínkem (v některých krajích jsme měli mačety s dutou rukovětí k tomu účelu přizpůsobené). Odstřelí vybraný tučný kus pro svou potřebu a pak vydražďuje stádo tak dlouho, až se dostane do jeho blízkosti útočící vedoucí kanec. Tomu kopím usekne špičku čumáku a zvíře s velikým křikem zanese paniku do celého stáda, které zanechá obléhání a žene se pralesem za velikého rámusu za svým raněným velitelem.

Ale já chtěl psát o indiánských ornamentech a s těmi souvisí džinipapo, které zavedlo mé vzpomínky do dávných dob mého dobrodružného, ale krásného života lovce. Tenhle strom má totiž také plody. Jsou na konci větví, kulaté, velké jako pěst, s kožovitou silnou slupkou. Uvnitř je dužina kyselá jako citron a plno peciček jako u našich mišpulí.

Většina tropického pralesního ovoce je mdle přesládlá — je nouze o osvěžující a žízeň hasící kyselé ovoce, ale džinipapo přece nikdo nejí. Alespoň ne tehdy, má-li brzy přijít mezi lidi.

Má totiž šťáva tohoto ovoce ještě jednu vlastnost, a to tu, že všecko, s čím přijde do styku, ať kůži rukou, pysky, zuby i jazyk obarví krásně azurovou barvou. A obarví vše tak důkladně, snad důkladněji než slupky našich vlašských ořechů, že to nepustí, ať to myjete jakkoli a čímkoli. Jen časem se barvy zbavíte, ale nejméně to trvá 3 až 4 týdny. Této šťávy používají některé kmeny indiánské k tetování, jiné k malování svých těl a obličejů. Tam, kde tetují, tam najdeme v Jižní Americe pouze jednoduché, mnohdy nepřesné čáry a geometrické obrazce. Taková ozdoba se dělá jednou pro celý život, a udělá-li se nepěkně — a to je při nedostatku praxe velice

72. (Kaďuveo.) Čaroděj a jasnovidec kmene Apočanrga čili „člověk, který krade".

73. (Čamakoko.) Hlavní potravou dítěte v divočině je mateřské mléko. Matky kojí své děti dlouho — tak dlouho, že pijí ve stoje a pro změnu chuti v přestávkách bafají své cigárko.

74. Dýmky Čamakoků Išira i divokých Čamakoků Tumrahá. Uprostřed cestovní dýmka na hlavičce hole. Podivné nápady mají kuřáci i u indiánů.

75. Kaduveové mají už dýmky mnohem ozdobnější, mnohé umělecky vyřezávané. Uprostřed a na spodu obrázku jsou „razítka" z proříznutých plodů palem nebo vyřezávaná ze dřeva i pálená z hlíny. Těmi se pomalovávají starší lidé

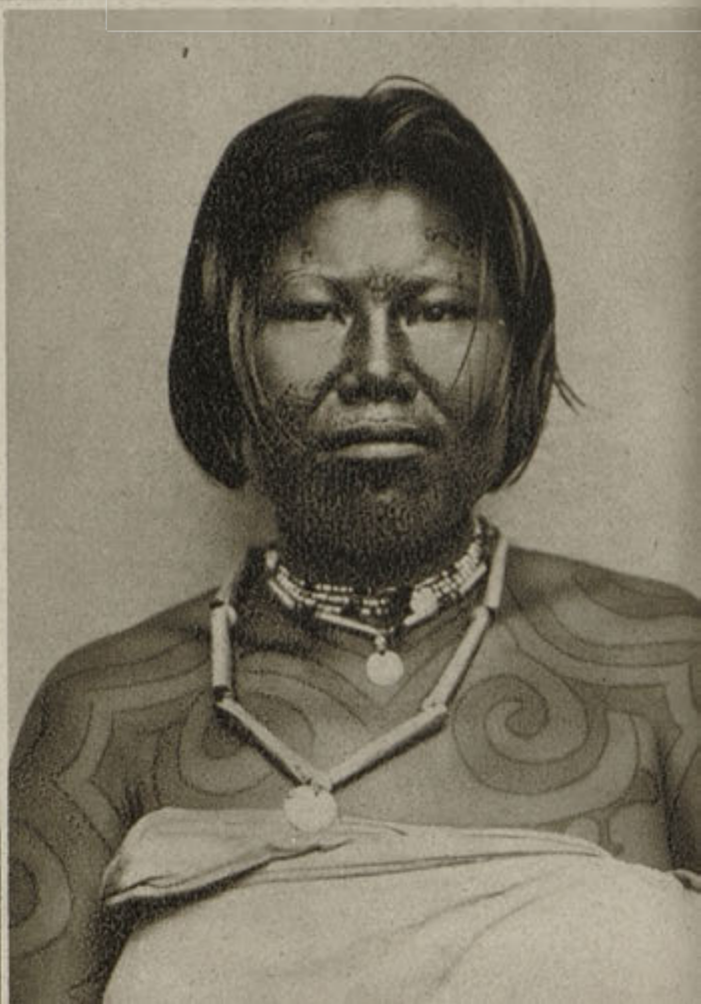

78. (Kaďuveo-Tereno.) Dobrá pohádkářka Akáre. Původně indiánka kmene Tereno, uloupená ve válce, ale adoptovaná kmenem se stala příslušnicí panské kasty Kaďuveú, pro svou zručnost v zahradnictví, hrnčířství a malířství. (Vpravo — vlevo profil.)

76. (Kaďuveo.) Kovářova kobyla a ševcova žena... Nejslavnější malířka kmene, která ozdobila všechny své kamarádky, odbude se alespoň na těle „razítky", jakých používají jen staří a nedbalí lidé. (Dole vlevo)

77. (Čamakoko-Kaďuveo.) I otrokyně z kmene Čamakoko najde přítelkyni—třeba svou paní — která ji na slavnost pečlivě vyzdobí. (Dole)

79.–80. Malba těla provedená na objednávku malířkou kmene.

81. (Kaďuveo-mimikri.) Šel-li jsem navštívit ministra nebo presidenta jihoamerických republik, oblékl jsem si frak. Chce-li ale cestovatel pochopit člověka divočiny, musí odložit šaty, oholit

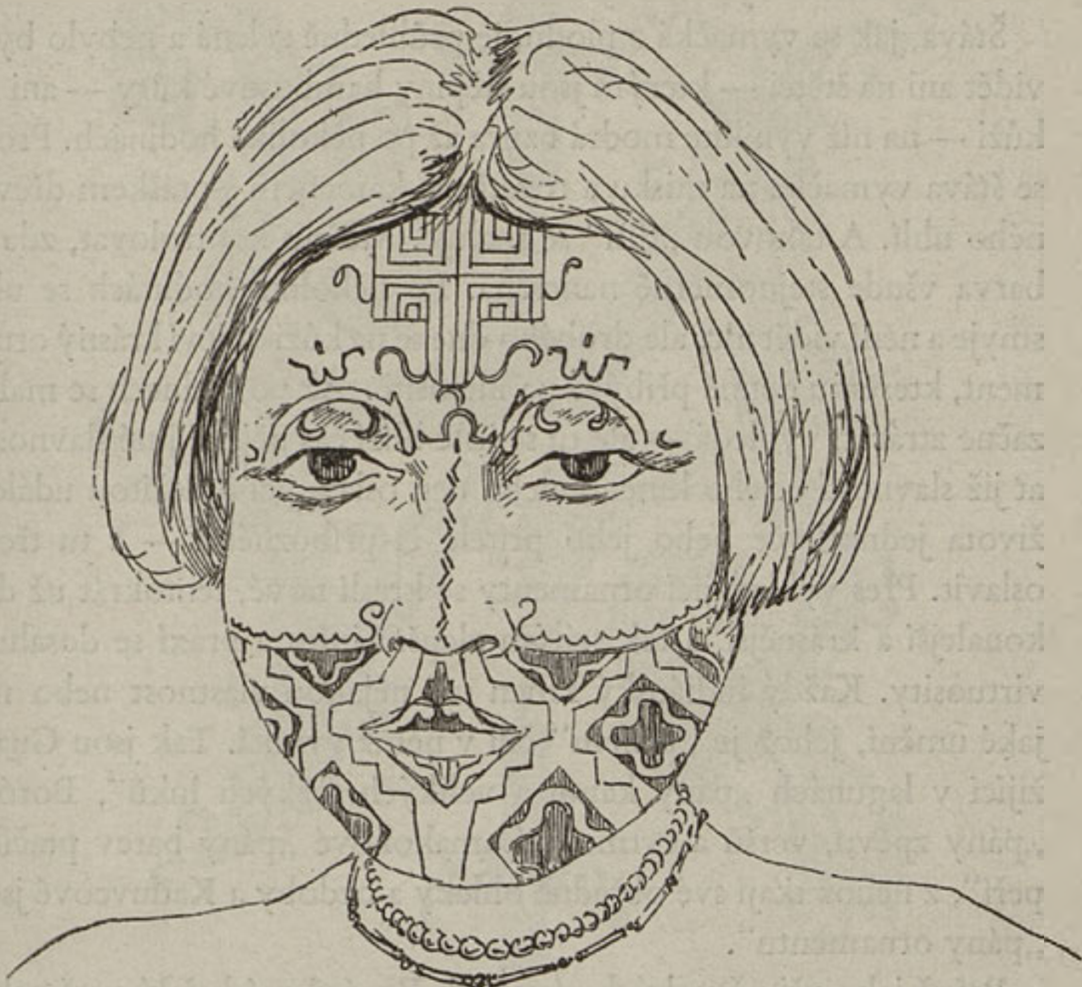

82. Roku 1920 jsem si pro sebe udělal kopie keramik, dříve než jsem musel poslat originály do museí.

84. Roku 1940, „když přišla zlá doba na Kozáka", musel jsem prodat i tu sbírku kopií a tak jsem si udělal nové. (Kabát přes stolní lampu umožnil práci i při zatemnění.)

83. V kaolinu namočený provázek je vmačkán do měkké, červené hlíny. Tím vzniknou po vypálení ornamenty ohraničené bílými proužkovanými liniemi a za horka se vykolorují smolou.

85. (Kaďuveo.) Apakam-Pštros. (Víc o něm píšu v „Dlouhém lovci".)

Ještě štěstí, že jsem si překreslil některé z mých tehdejších poznámek, než mi je za války zabavil dr. Preininger, protože byly psány v řečech jemu nesrozumitelných. Nechtěl věřit, že to nejsou šifry, ale krásná zpívaná řeč Kaďuveů.

pravděpodobné, nese ji majitel nezměněnou až do smrti. Jinak je u kmenů, které se jen malují.

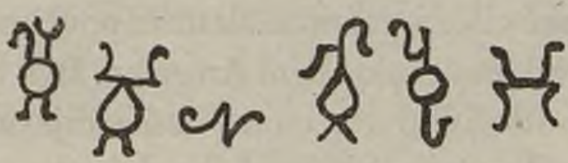
Šťáva, jak se vymačká z plodu, je průhledně zelená a nebylo by ji vidět ani na štětci — kterým jsou štěpiny bambusové kůry — ani na kůži — na níž vynikne modrá barva až po několika hodinách. Proto se šťáva vymačká na misku a rozetře se kamenem s práškem dřevěného uhlí. A takovou „tuší" se maluje. Možno kontrolovat, zda je barva všude stejnoměrně nanesena. Po několika hodinách se uhlí smyje a není vidět nic, ale druhého dne se na kůži objeví krásný ornament, kterému denně přibývá na intensitě. Až po týdnech se malba začne ztrácet, vybledá — ale tu se jistě blíží čas nějaké jiné slavnosti, ať již slavnosti celého kmene, nebo den oslavující důležitou událost života jednotlivce nebo jeho přítele či příbuzného — a tu třeba oslavit. Přes vybledající ornamenty se kreslí nové, tentokrát už dokonalejší a krásnější, a tak stálým zlepšováním a praxí se dosahuje virtuosity. Každý indiánský kmen má nějakou vlastnost nebo nějaké umění, jehož je „pánem" čili v němž vyniká. Tak jsou Guató žijící v lagunách „pány kanoí a velikých těžkých luků", Boróro „pány zpěvu, veršů a rytmu", Čamakokové „pány barev ptačího peří", z něhož tkají své obřadné obleky a ozdoby a Kaďuveové jsou „pány ornamentu".

Právě jako při pěveckých závodech Borórů má každý verš nebo, je-li píseň beze slov — každý tón svůj význam, tak každé pérko na čarodějově obleku u Čamakoků má svou symboliku, a i když čaroděj zpívá své melodie beze slov nebo vyráží jen divoké skřeky, aby každý poznal smysl jeho počínání podle toho, jaká péra zastrčil do své čarodějnické hole, jaké pérové náramky zdobí jeho paže a z jakého peří je jeho ornát. Tomu všemu rozumějí pouze příslušníci jeho kmene — ale ne všichni — pouze zasvěcení.

Horší je to u Kaďuveů, kde z původních posvátných ornamentů se stalo během času lidové ozdobné umění, nebo kde byly orna-
87 menty používány prakticky, ať už jako podpis, nebo jako značka
95 vypálená na kůži koní a hovězího dobytka. Jen někteří staří uměli

86. (Kaďuveo.) Malířka kmene „Ojidit-uala" namalovala do mé slovníkové knížky svůj podpis-ornament a nahoře značku náčelníka Bajdžokigiho — „ten, který dá jíst pocestnému" (brazilským jménem Joăo Apolinario).

1 2 3 4 5 6

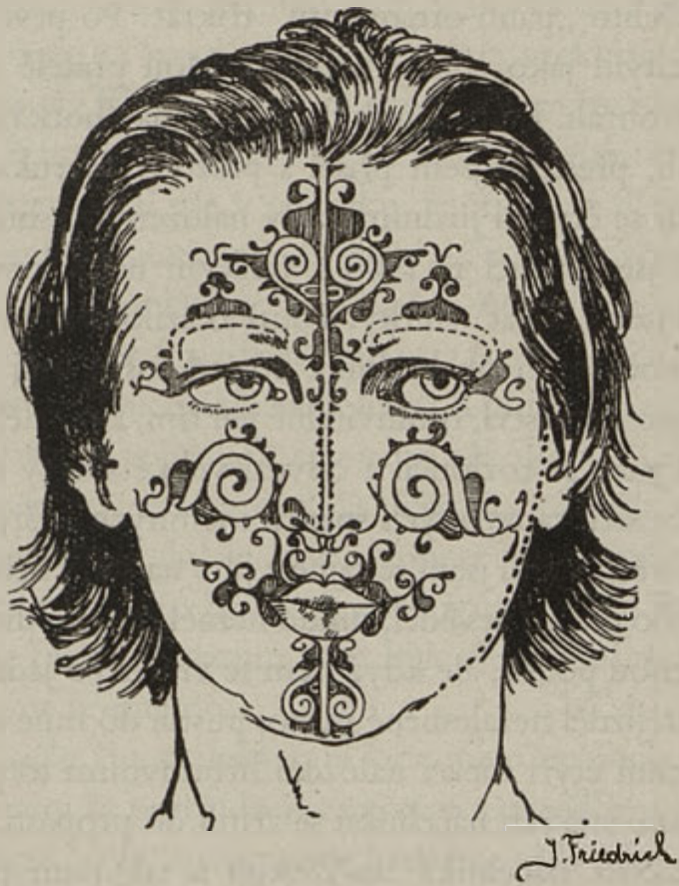
87. Značky rodiny náčelníka Nauvila; (3) Epaďuenamrat, malířka kmene Žapotek; (2) Očopana (svítání), dcera náčelníka; (4) Obilek, jeho vnučka; (6) José Fernandes, přijatý syn (bývalý otrok). Malováno bambusovou tyčinkou šťávou džinipapa do mé sbírky autogramů.

v ornamentech číst jejich význam. A staří neradi o tajemstvích svého kmene vypravují cizincům.

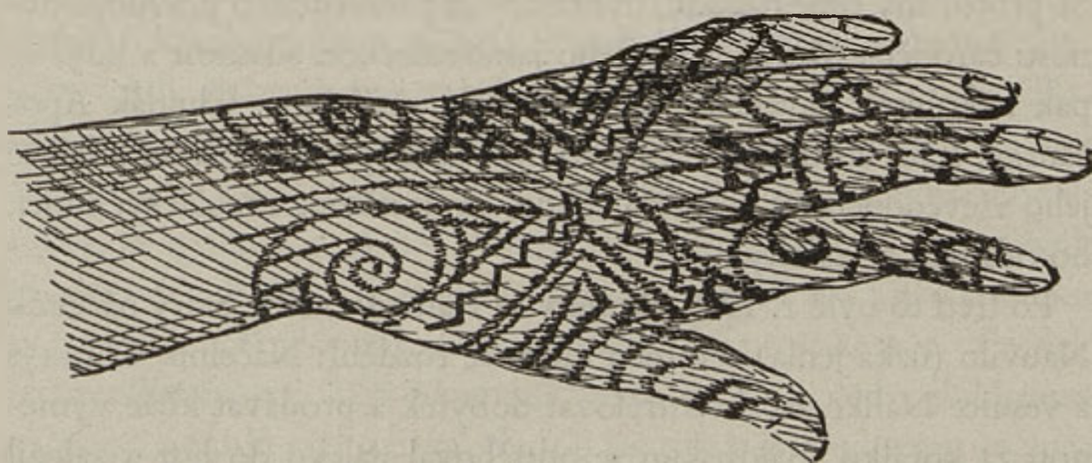
Ale já nebyl cizincem, byl jsem jejich přítelem, byl jsem jedním z nich — mohl jsem leccos vyzvědět — ale zanedbal jsem to — měl jsem jiné zájmy a starosti. Byl to hřích, protože je to už skoro čtyři desetiletí. Desetiletí v tak mladé zemi jako je Jižní Amerika znamenají jako staletí ve staré Evropě. Bývalou divočinou jezdí vlaky, prohánějí se automobily, přelétávají aeroplány — a i když všechen ten pokrok se vyhnul pohoří Bodokéna, kde žili moji hostitelé uprostřed jižního Matto Grossa, přece oni vyhynuli již jedovatým dechem, kterým z dálky je zavála „civilisace". Jistě, že z nich ani z jejich potomků už žádný nežije a s nimi vyhynulo i jejich veliké umění, jejich krásné ornamenty se svou symbolikou, právě jako jejich poetická mythologie. A nikdo to vše už nezachytí, nikdo to nezachová, leda několik ukázek jejich umění v různých museích. Jsou ty předměty stále tak krásné, jako byly a budou jistě pietně zachovány příštím generacím, ale jsou němé — nemohou už vypravovat o krásných myšlenkách těch, kteří je vyrobili.

A proto v příštím článku pokusím se zachytit alespoň některé fragmenty z toho, co se mi podařilo urvat v tak pohnutých dobách tehdejšího mého života.

Indiáni Kaďuveové obývali území mezi řekou Paraguay na západě, Rio Nabileke na severu, pohoří Bodokénou na východě a horami Orlími (Serra dos Gaviaos) na jihu. Dostali toto území se všemi divokými koňmi a zdivočelým dobytkem od brazilské vlády za vydatnou pomoc v paraguayské válce, která skončila smrtí pověstného tyrana Lopeza, který chtěl ovládnout celou Jižní Ameriku. Byli to tedy indiáni bohatí, i když vládou dosazení „directores" se snažili je okrádat. V mých dobách se odhadoval počet jejich divokého dobytka na 40 000 kusů. V tom území žili neomezeně, a pokusil-li se někdo omezovat jejich práva, odpověděli odvážným výbojem, z nichž jeden skončil dobytím pevnosti Quimbra a pobitím asi 400 mužů její posádky. Pak vždy měli dlouhou dobu pokoj a nikdo se k nim neodvažoval.

88. Ještě po návratu do Buenos Aires z jiné mé cesty mezi Kaďuvei bylo trochu znát mé poslední slavnostní pomalování a přítel malíř Friedrich mne portretoval.

89. Indiánský institut de beauté provádí za plat nebo z přátelství i malbu dětí urozených rodin do všech detailů. Taková pomalovaná dětská ručka je krásná, ale já ji nedovedl lépe nakreslit.

Já byl u těchto „pánů ornamentů“ třikrát: Po prvé r. 1903 jsem se k nim uchýlil jako chudý běženec. Moji přátelé se zapletli do revoluce a prohráli. Půda nám byla v Paraguay horká a indiáni mne krásně přijali, přestože jsem přišel s prázdnýma rukama. A přece
95 jsem se vrátil se čtyřmi jízdními voly naloženými sbírkami.

Po druhé jsem přijel r. 1906 s velikým nákladem výměnného zboží. Přijel jsem „dělat“ sbírky. To už zkazilo náš přátelský poměr. To už ve mně viděli obchodníka a snad tušili můj tajný záměr. Bylo to sprosté lupičství, omluvitelné jen tím, že se dělo ve službách vědy. Když jsem se rozloučil a odvezl veliké sbírky nejen terakot, ale i sošek, ze stříbra tepaných šperků i jemných výšivek z korálů a tisíce jiných věcí, vrátil jsem se tajně z jihu na starý hřbitov v Orlích horách. Nikdo o tom nevěděl, nikdo neměl tušení, klidně jsem prošel neobydlenou pouští, ale když jsem se vracel po jedné straně horské strže a přejížděl nezalesněné místo, pustili do mne s druhé strany střelbu. Všichni čtyři mezci naložení hřbitovními totemy, standartami a lebkami starých náčelníků se zřítili do propasti. Mne nechali projet na zákrok náčelníka Bajdžokigi a tak jsem přivezl jen ty věci, které jsem měl v sedlových taškách. Později mi vyprávěl Bajdžokigi, že dva dny předtím začal v noci zpívat jejich čaroděj, že jsem se vrátil, abych vyloupil starý hřbitov. Vypravili se tedy — ne proto, aby mne napadli, nýbrž aby se přesvědčili o pravdomluvnosti čaroděje. Museli uznat jeho jasnovideckou zdatnost a když se
72 pak několikrát osvědčila, dostával stále větší moc. Chudák Apočanrga, stálo ho to život. Někdo, kdo měl špatné svědomí a bál se jeho vševědoucnosti — nebo někdo, proti němuž zneužil své moci, ho odstřelil ze zálohy.

Po třetí to bylo r. 1909. Poměry se velice zhoršily. Starý náčelník Nauvilo (úzká jehla) zemřel a kmen se rozdělil: Náčelník Chřestýš z vesnice Nalike začal odstřelovat dobytek a prodávat kůže výměnou za kořalku, Bajdžokigi se odstěhoval daleko do hor a založil tam plantáže. Mezi nimi byl stálý boj. Chřestýšovi lidé byli většinou opilí, a tudíž nebezpeční. Ale právě tím nebezpečným územím bylo

třeba proniknout do hor. Pronikl jsem jen o vlásek, zatím co můj společník, coroner F., který mne měl chránit, utekl i se čluny.

Indiáni rozumějí fair play, a proto jsem jim otevřeně řekl, že si jedu pro kosti svých mezků. Na vybílených kostrách mezků, ve zpuchřelých pytlech jsem našel vše v pořádku, jen některé věci z měkkého dřeva, jako hrobní totemy, byly zvětralé a poškozené červotoči. Přivezl jsem pravé poklady. Jsou teď v Museu Petra Velikého, částečně v Museum of American Indians v New Yorku.

Kromě toho mne navštívili několikrát Kaďuveové na Ilha Ferrer, kde jsem měl svou pokusnou stanici a několikrát jsem se s nimi potkal, když jsem procházel jejich územím na lov volavek.

Poznal jsem je tedy dobře. Ale většinou za tak pohnutých dob, že nebylo času na studia. Jen za prvého pobytu bylo času dost, ale to ještě jsem se špatně dorozumíval a bylo třeba se živit lovem a být užitečným svým hostitelům.

Tak se stalo, že jen málokterým ornamentům jsem porozuměl. Až po letech jsem se pustil do zpracování tehdejších poznatků. Pro nedostatek papíru byly ornamenty kresleny přes sebe tužkou, tuší nebo červeným šminkem. Začal jsem je rozkreslovat, ale šlo to těžce. Snadnějším se mi zdálo napodobit je v hlíně stejně jako jsem je viděl tehdy dělat a pak si je ofotografovat. Při metení kus hlíny přišel do amerických kamen a vypálil se. Tak jsem přišel na myšlenku udělat 82
si sbírku keramik, když už jsem musel dát originály do museí. Byl jsem tehdy doma právě stejně chudý jako tenkrát po prvé u Kaďuveů. Ale jen zklamání jsem z toho měl. Každému se to líbilo, dokud jsem s tím nešel na veřejnost. Přítel Štursa mne přemluvil, abych to vystavil v „Díle". Odpor, na který jsem už tam narazil, mne přiměl, abych si vystavení vynutil a později rád přijal nabídku na výstavu u Topiče. Ale doma nikdo není prorokem a výsledek bylo veliké fiasko. Sbírku keramik jsem dal do beden a dubletami vyzdobil předsíň svého bytu. Netušil jsem, jak mi budou prospěšné: V Brooklynském museu jsem jednal se starým ředitelem Stewartem Culenem o prodej svých ethnografických sbírek, jichž výnosem jsem

chtěl financovat svou cestu do Mexika. Neměl však zájmu. Prováděl mne museem a ukazoval mi, že sbírají pouze domorodé věci, jež možno aplikovat jako předlohy k t. zv. moderní industrii. Vrátili jsme se do kanceláře a já mu ukázal album svých keramik jako ukázku, co v tom oboru děláme u nás. Staříka to elektrisovalo: „To bylo to nejlepší, co jsem viděl v Evropě. Byla to veliká výkladní skříň na široké třídě v Praze. Chtěl jsem to koupit, ale můj průvodce mne varoval před autorem. Dodnes mne mrzí, že jsem se dal přemluvit. Nemohl byste mě dát s autorem do spojení?" To už bylo snadné a jak jsem byl vděčen dr. Ch. za to, že tehdy přede mnou varoval, jako před nebezpečným člověkem. Místo kupce jsem získal v dr. Culenovi dobrého přítele a on sám obstaral prodej mých ethnografik do Museum of American Indians a otevřel mi přístup do míst, kam bych se byl těžko dostal.

Nemám rád archeologii, i když jsem sám provedl veliké vykopávky. Bývaly to zajímavé práce, ale všude plno záhad a plno nezodpověděných otázek. K jich zodpovědění používají archeologové té nejbujnější fantasie — a to je vlastnost, kterou jsem ve vědě vždy houževnatě potíral. Zle jsem se chytil s rektorem Lafone Quevedo, když na kongrese přednášel o vykopaných trubičkách, o nichž tvrdil, že to jsou jistě servantany na střílení jedovatých šípů. Nevěděl jsem, k čemu by mohly být, ale protestoval jsem jednak proto, že jsou tak malé, že by nikam nedostřelily, jednak že na jih od Amazony není tak jedovatých rostlin, jichž výtažek by mohl zabíjet nebo ochromit nějakého tvora. Byla to divoká, až neslušná hádka, ale dostal jsem satisfakci ještě v témže zasedání, když vyšlo najevo, že některé ještě žijící kmeny používají takových trubiček: na šňupání tabáku!

Jak mnohem krásnější bylo vyzvídat na žijících domorodcích, jež skýtalo více jistoty a nepotřebovalo fantasii. Abychom však pochopili symboliku domorodých ornamentů, musíme se vžít do duševního života primitivů a uvědomit si, že je jejich mentalita úplně ovlivněna mythologií. Tak nejen u indiánů, ale u všech primitivních národů, u kterých se ještě nevyvinul spekulativní stav kněžský, je pojem

Ornamenty tkanic a terakot Kaďuvejských indiánů

90. (Kaduveo.) Miska tvaru pasovce s hieroglyfem „bouře". — Způsob kolorování středního křížc, značícího „čtyři úhly světa" určuje dobu bouře: černý značí noc, nekolorovaný den, střídavě kolorovaný ráno nebo večer. Na koncích zahnutá čára značí kamennou sekeru, kterou pokládají za materialisovaný blesk.

91.-92. Mísa s ornamentem symbolu plodnosti negativně a positivně kolorovaného.

93.–94. Modlitba v hlíně věnovaná padlým předkům na hřbitově v orlích horách. Její kopie sloužívala u mne jako svícen.

95. (Kaduveo.) . . . přesto, že jsem přišel s prázdnýma rukama, vrátil jsem se se čtyřmi jízdními voly, naloženými sbírkami. Na kýtách volů jsou vypáleny značky bývalých majitelů.

96. (Kaďuveo.) Za obžínkových slavností jsem seděl vedle ženy čaroděje Apočanrgi. (R. 1903.)

narození člověka docela totožný s pojmem narození slunce. U in-
diánů, ať již severní nebo jižní polokoule, spolkne panenské děvče
lesklou bobuli, jehlici borovice, špičky šípu, nebo jiný symbol zapa-
dajícího slunce nebo slunečních paprsků, otěhotní a takto symboliso-
vaná panenská matka země porodí synka, který rychle roste, dělá
zázraky, nasytí lidi a přinese jim zdraví, oheň a jiné „mediciny".
Jiná varianta téhož je Jonáš nebo Noe, kteří na západě zmizí ve
velrybě-Draku nebo v arše, proplují mořem nebo potopou temnoty
a vystoupí na východě plešatí (vycházející slunce nemá paprsky jako
mělo slunce stařecké, zapadávající), když vody tmy opadávají do
propastí. Už hodně jiná je germánská varianta, kde je die Sonne rodu
ženského, a proto se promění v Červenou Karkulku, kterou sežere
vlk (původně mořský had) noci, který po záchraně znovuzrozené
Karkulky, naplněn kamením, je hozen do studánky tmy. Ale ve všech
těchto variantách na celém světě pomáhají slunečnímu herou ptáci,
ať už Noemovi havran s holubicí, nebo středoasijskému Jonášovi
dravci, kteří proklobou draka nebo slona a pomohou mu ven, nebo
ptáčci, zpívající při záchraně Karkulky. O pomoc ptáků se uchází
mladá matka všech primitivů, čeká-li svou radostnou hodinku. A tak
také kaďuvejská mladá budoucí maminka uhněte červenou hlínu,
stáčí z ní vyrobené válečky, uhlazuje a spojuje je lasturou, až vyrobí
bizarní nádobu, která představuje ji samotnou, těhotnou, ale záro-
veň sestylisovanou na tvar ptáků protektorů. Instinktivně se bojí
porodu, na který se těší, ale skládá svůj osud do ochrany ptáků.
Vždyť oni ochránili i panenskou matku velikého hrdiny, a i když
nezachránili matku, vychovali dítě. Po čem jiném toužila by matka,
než po zdraví a štěstí svého dítěte? A všecky ty své touhy vkreslí do
hliněné nádoby. Provázek na kolenou stočený z vláken namáčí do
bílé hlinky a vtlačuje do rudého povrchu, a tak vznikají ornamenty 83
a brzy pokrývají celou nádobu. Když pak je vypálená a ještě horká,
vykoloruje černě některá místa smolnatou pryskyřicí. A hotovou
nádobu zanese na starý hřbitov jako dar předkům. Ti nechť se
postarají o splnění jejich tužeb.

V čem my vidíme nádobu lidského tvaru, podivně zakončenou
párem moudře se dívajících holoubků, čte indián v každé čárce
93 a 94 význam nějakého přání té krásné modlitby, provedené v hlíně a
vzývající pomoc předků. Vysvětlení jen některých z nich se mi podařilo zjistit a „přeložit“ do naší mentality: Dole vlnovka s úponkami znamená fazole, proužkované ornamenty plody džapají (Carica papaya) a dýně znamenají, že matka si přeje, aby její dítě se věnovalo plantážím, aby se dařila jeho práce a dala mu bohaté žně. Na hrudi a krku rybí šupiny. Dostalo se mi vysvětlení, že dítě se má naučit plavat jako ryba. Ale to je u indiánského dítěte tak samozřejmé, že ornament má jistě ještě jiný smysl, ale nezjistil jsem ho. A pak najdeme opakovaný kříž. Není to kříž křesťanský, ani náhodná ozdoba. Najdeme ho u všech národů a všude má stejný význam: čtyři úhly světa a vládu nad nimi. Najdeme ho v Číně a tam
153 značí Peking, v Peru značil Inku a všude jinde vládce-náčelníka.
Také mladá matka, která tvořila originál této nádoby (je v leningradském museu), přála svému dítěti, aby mělo úspěch v politice. Není to u indiánů právě dobré přání. Máť takový náčelník mnohem více povinností než výhod, ale přece se mi chlubila mladá budoucí maminka: „Můj chlapec bude pilným a pracovitým, bude mít veliké plantáže, jeho lid nebude mít hlad a on bude velkým náčelníkem, naučí své lidi pracovat, naučí je bojovat a hájit naši zem, bude těžce pracovat a těžce bojovat, ale všichni ho budou mít rádi.“

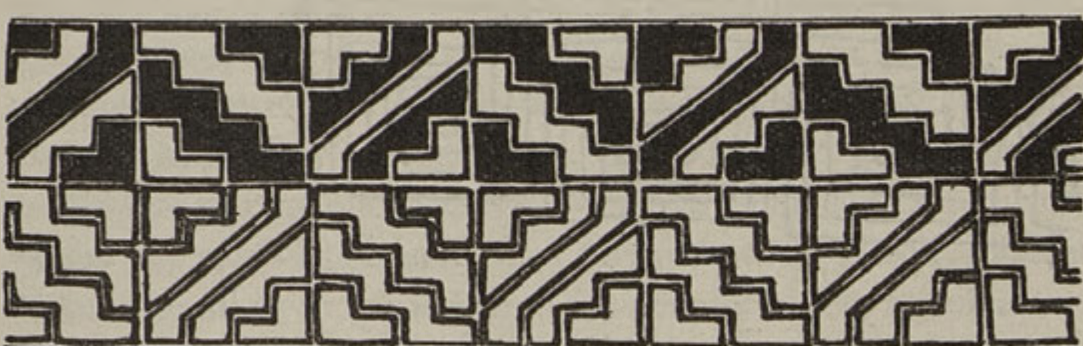
Jak byla krásná ta malá maminka, když se nadšeně dívala do třepetajících se listů džapají a stinných listů palem wuaguasú a poklepávala si plný život pomalovaný jemňoučkými ornamenty, z nichž každá čárka byla nějaká tužba, nějaké přání, nějaký kousek programu budoucího života, který už v zárodku se do něho vsugerovával. Škoda, že se nesplnila ta její krásná přání, že nebyla nic platná pomoc a ochrana předků — nedorostl asi její synek ve velkého náčelníka, nezaložil plantáže, nevedl svůj lid do bojů za nedotknutelnost jejich území, zaručeného vládou. Navštívili mne jednou—po mnoha letech na mém ostrově—byl to krásný, čilý chlapec, měl všecky

podmínky, aby se splnila přání jeho matky — ale převalila se „civilisace“ přes jeho zem a žije-li, pak jistě propadl stesku bezmocnosti, propadl asi kořalce, neštovicím, jako ostatní jeho dnes už vymřelí soukmenovci.

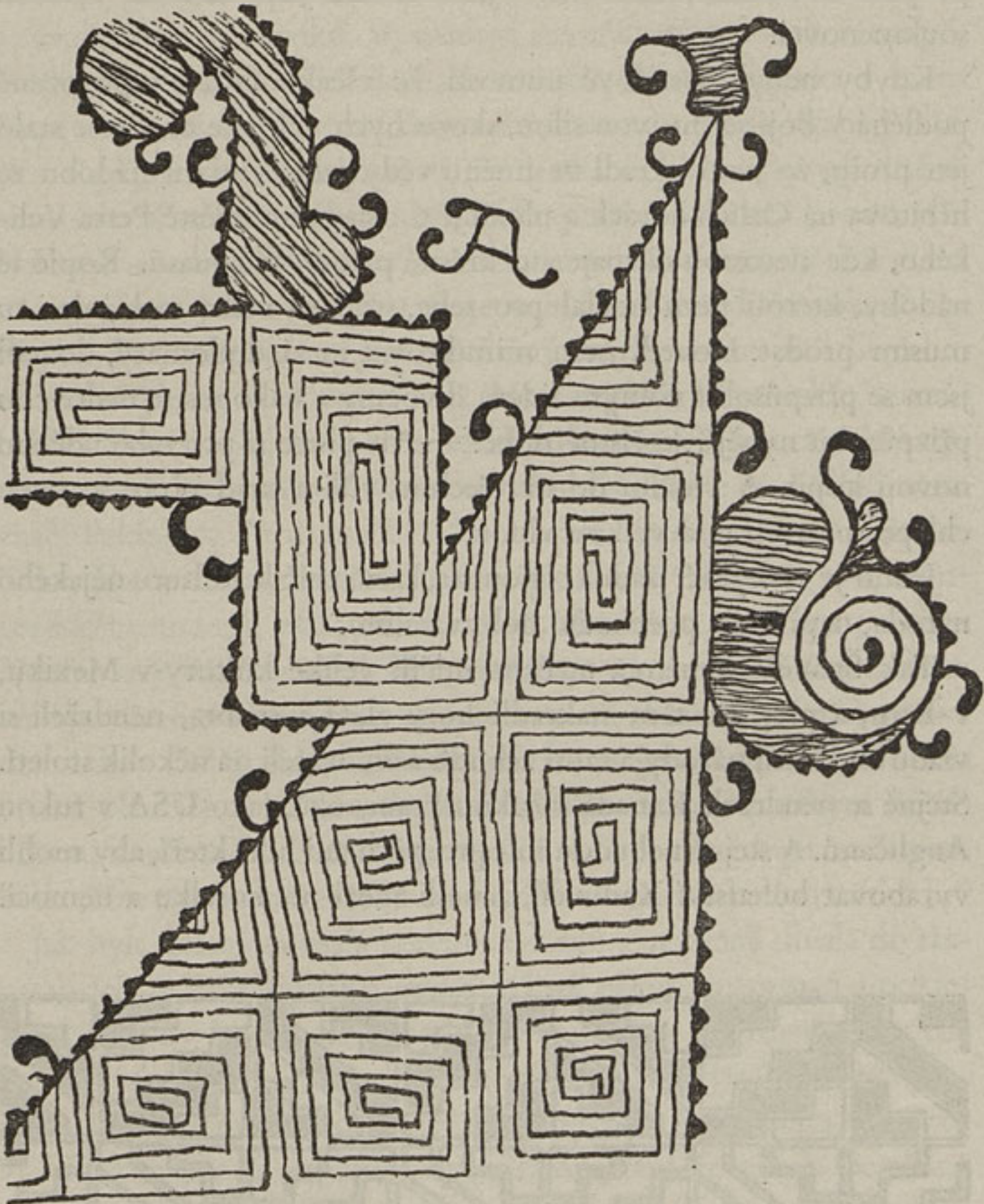
Kdyby nebylo osudové nutnosti, že všecko krásné a přirozené podléhá v boji se surovou silou, skoro bych věřil, že to vše se stalo jen proto, že jsem ukradl ve jménu vědy jeho votivní nádobu ze hřbitova na Orlích horách a uložil ji v chladném městě Petra Velikého, kde nerostou džapaje ani krásné palmy wuaguasú. Kopie té nádoby, kterou jsem udělal pro sebe, stojí na mém stole, ale i tu
musím prodat. Dovedl jsem mimikrovat mezi diplomaty, dovedl 81
jsem se přizpůsobit volným lidem divočiny a nakonec se nedovedu přizpůsobit nynější kořistné době. — Ale přece si pro sebe udělám novou kopii. A vložím do ní všechnu vůli a snad přece se onen chlapec neztratí pod velkou vlnou.

Jedno je však jisté: žádná conquista, která zničila kulturu nějakého národa, nepřinesla požehnání dobyvatelům.

Tak Španělé ohněm a mečem zničili veliké kultury v Mexiku, v Peru, a přestože tam nakradli hory zlata a stříbra, neudrželi si vládu nad těmi národy a sami zchudli a zludračeli na několik století. Stejně se neudržela Kanada v rukou Francouzů, jako USA v rukou Angličanů. A stejně nebudou mít prospěch ani lidé, kteří, aby mohli vyrabovat bohatství Kaďuveů, zanesli mezi ně kořalku a nemoci.

97. (Kaďuveo.) Ornament.

98. (Kaďuveo.) Ornament kreslený na papír je velice nepřesný, protože ani nejlepší malířka nemá s papírem zkušenosti.

KULTURNÍ MALIČKOSTI VELKÉHO VÝZNAMU

Uzlík na niti

Pravidlem každého rozumného muže je nebo má být: „Nepožádáš manželky, ani vlastní, ani bližního svého, ani ženy kterékoli — aby ti přišila knoflík.“ Poruší-li některý muž toto pravidlo, stane se mu to pramenem zlosti, protože při nejbližší příležitosti se knoflík utrhne. Nic tak neškodí zdraví jako zlost, a už proto si má každý muž přišívat knoflíky sám — nebo požádat muže jiného (eventuálně krejčíře). Pakli je to pravidlo důležité u nás, je tím důležitější v divočině, kde si nemůžeme poslat k niťařce pro náhradní knoflík.

Lovec, a vůbec člověk žijící v divočině, bývá obyčejně moudrým mužem. Samozřejmě jsem se považoval vždycky za moudrého, a proto byly mé zbraně a moje šicí náčiní vždy v nejlepším stavu, i když jsem byl chudý a ostatní můj majetek byl ve stavu více než ubohém. Ještě snad jsem dbal o moskytí síť.

Bylo tedy přirozené, že když se mi jednou ve vesnici Kaďuveů utrhl knoflík — byl to knoflík mnou přišitý a proto se vytrhl s celým kusem látky — že jsem vyhledal ve svém pase jehlu a nitě, abych si ho přišil.

Vzbudilo to velikou sensaci. Kaďuvejská děvčata jsou nejobratnější šičky, jaké jsem kdy poznal. Když jsem jednou přišel ke Ka- 100
ďuveům jako chudý běženec a mým jediným majetkem byl kus červeného flanelu, který jsem vzal jako výměnné zboží, přemluvila mne děvčata, že mi z něho ušijí košili. Moje poslední jediná košile byla ve velice špatném stavu a slunce mi dírami na kůži tetovalo ornamenty. Ostatně bylo lhostejné, mám-li pouze jediný výměnný předmět nebo žádný. Myslel jsem, že dám sukno jako dárek někomu, kdo ke mně bude laskavý — ale byli ke mně laskaví všichni, všichni mi nabídli pohostinství, a kdybych chtěl všechny podělit dárkem, musil bych dát každému jen několik vláken ze sukna.

Střih udělaly podle zbytků mé staré košile. Nesliboval jsem si mnoho od jejich švadlenského umění, ale dopadlo to nad všechno

očekávání. Košile byla sice krátká — sukna bylo málo — ale nikde neškrtila. Přivezl jsem si ji, vlastně její vybledlé zbytky, do Evropy — je v některém museu — a ještě tak budila obdiv všech znalců a znalkyň oboru švadlího. Nikdo nechtěl věřit, že drobounké a přesné pravidelné stehy nejsou provedeny strojem, ale ručně. Také korálků bylo ve vesnici málo, ale přece jen ozdobily košili, ne sice hustými, ale krásnými a pravidelnými ornamenty. Ovšem knoflíky, jako rozumný muž, jsem si odpáral ze staré košile a přišil na novou sám. Nebylo toho třeba, ale je dobré být zásadním. Tehdy si toho náhodou nikdo nepovšiml.

Je vzácností, aby v indiánské vesnici si alespoň někdo něčeho, co dělá cizinec, nevšiml — ale tehdy se to stalo. Zato neušlo pozornosti, když jsem odepnul pás a začal v jeho kapsách kramařit. Přestože jsem byl chud, bylo v něm přece mnoho zajímavostí: kompas, udice... inu věci, jaké nosí člověk divočiny. Já byl tehdy zraněn, nemocen a vysláblý. Neúčastnil jsem se tedy lovu, ani jiných mužských zaměstnání a zůstal jsem se ženami ve vesnici a zabýval se sepisováním slovníku, mythologií a studiem ornamentů. Nebyl jsem tehdy ještě u Kaďuveů ženat, a proto byl můj poměr ke všem ženám kamarádský. Byly stále kolem mne, od starých svraštělých babek, vdaných mladých maminek, svobodných děvčat až k sotva se batolícím děvuškám, stále bylo kolem mne veselo a plno smíchu a veselí. Kaďuveové jsou kmen usedlý ve vesnicích, není tedy u nich neslušné se hlasitě smát, výskat a všelijak jinak se nahlas veselit.

Usedl jsem po krejčovsku na lůžku, které mi ve společném domě bylo vykázáno a navlékal jsem nit do jehly. Protáhl jsem nit, spojil její konce, aby byla dvojitá, přidržel je k jehle, několikrát otočil a prošil jehlou, aby se udělal uzlík. Snad jsem to dobře nepopsal, ale každá čtenářka a mnohý rozumný (viz dříve) čtenář ví, jak to myslím a jak se dělá uzlík na niti. Něco docela obyčejného a samozřejmého, ale Evy, rozsazené kolem mne, vyjekly a vypískly údivem. Nikdy nic takového neviděly a nechápaly, k čemu by to bylo dobré, právě jako já nerozuměl, čemu se diví. Nerozumíme-li něčemu, je

dobré si počínat, jako bychom tomu dobře rozuměli a nevšímat si toho. Tak se vše vysvětlí lépe, než vyptáváním. A také se vysvětlilo, jakmile jsem udělal prvý steh a uzlík uvázl v látce. To už všechny pochopily užitečnost uzlíku, projevily své pochopení a své nadšení ještě hlasitějšími výkřiky a svolávaly všechny obyvatelky vesnice. Nerozuměl jsem tehdy ještě jejich řeči, ale chápal jsem, že mluví o niti. Později jsem pochopil, že je zajímá uzlík. Neznaly ho, nikdy ho nepoužívaly, vždy při šití tak dlouho „zapošívaly", až nit držela pevně — a co bylo nejzajímavější, nedovedly ho udělat. Hned se vyrojily se všemi zásobami jehel a nití, které byly v nejtajnějších skrýších dámských potřeb, v krásně ornamentovaných a vyřezávaných tykvičkách, v „jehelníčcích" z bambusu, pokrytých jemňoučkými spletitými zářezy. Získal jsem tehdy mnoho takových jehelníčků pro své sbírky, každý z nich umělecký předmět, jako ostatně všechno, co je majetkem kaďuvejské ženy. A všechny ty vzácné dárky byl honorář za lekce, jak se dělají uzlíky. Jak nemotorné byly ty jejich jindy tak obratné prstíčky, jak nechápavé jejich jindy tak bystré mozečky. Ne a ne se naučit udělat obyčejný uzlík, jehož užitečnost chápaly. Bylo to pro ně nové, neznámé. Žena je vždy konservativní a vše nové je jí obtížné. Dlouho trvalo, než se
některým podařilo udělat obstojný uzlík. Starší ženy jen mávly 101
rukou a přinesly mi všechny své jehly s navlečenými nitěmi a musel jsem jim nadělat uzlíky do zásoby. Nevěřily si, že by se tomu umění samy naučily. Myslely, že jsou už příliš staré na takové novoty.

A to byl jen obyčejný uzlík, každému z nás snadná a samozřejmá věc.

99. (Kaďuveo.)

102 až 104 Hřeben

Nemusí to být právě hřeben. Může to být takový „revolver na vši“. U indiánů Pilagá to jmenují „lagadik“. Je to asi tucet dlouhých silných ostnů kaktusu Stetsonia coryne, pečlivě srovnaných tak, aby všechny špičky byly vedle sebe a ovázány pěkně pleteným provázkem.

102 U indiánů Čamakoků používají svazek štětin z ocasu velkého mravenečníka, také pěkně srovnaných, pěkně ovázaných a jako všechno, co je v majetku Čamakoka, ozdobených různobarevnými peříčky, tak harmonicky sestavenými, že by se pěkně vyjímal i v toaletním kabinetě nějaké dámy u dvora Ludvíka, krále slunce. A myslím, že by tehdejší kráska takový nástroj stejně dobře byla potřebovala, jako ho potřebuje indián.

Bojím se, že rozčaruji iluse mnohého čtenáře „indiánek“, když mu řeknu smutný fakt, že indiáni mají vši. Jistě že si zkazí ilusi, když si představí takového Winetoua nebo posledního Mohykána, jak se každou chvilku poškrabe ve vlasech, až konečně najde nehtem veš, která ho kousala, pečlivě ji prohlédne a pak ji zakousne — je-li sám — nebo podá příteli, aby ji zakousl a polkl on! Až budu psát o tom, jak si indián představuje nesmrtelnou duši a posmrtný život, vysvětlím, že je nutné uchovat lidskou krev, obsaženou v tělíčku vši, pro dobu vzkříšení a že je to největší a samozřejmá přátelská služba, zachováme-li ji pro tu dobu ve svém těle. Je to takové krevní bratrství a ostatně — jak říkají indiáni — chutnají takové napité vešky docela dobře. Proti gustu...

Nerad někomu kazím iluse, ale je to pravda a je to přirozené, že se v tak bujných černých hřívách daří těmto parasitům. „Jak se můžete s tou špinavou a zavšivenou bandou přátelit a jak se jich můžete zastávat?“ To byla nejčastější námitka, kterou jsem slyšel. Ten, kdo mi mé přátelství k indiánům vyčítal, asi nevěděl, že takový Homér, jestli existoval, se asi také škrábal ve vlasech a ve vousech, že taková Kleopatra nebo královna ze Sáby pečlivě vyčesávaly vešky, třeba

zlatými hřebeny, a že se těch zvířátek jen hemžilo pod pudrovanými parukami našich vznešených předků. Jistě ale nevěděl a nikdy by nevěřil, že jako tu špínu na šatech a na těle, tak i ty vši indiáni dostali od nás bělochů. Zas jedna iluse pryč?

Každý druh zvířete divočiny má svůj druh vší a blech, které ho žerou, má svou škrkavku nebo tasemnici, které v něm bydlí. Miliony let žije takový parasit na svém druhu, že se mu přizpůsobí. Na černých supech mrchožroutech jsem našel obrovské vši a ty byly docela černé. Ale indián má veš bílou, bělošskou, že až svítí v jeho černé hřívě. Pravděpodobně měli indiáni v dřívějších dobách praekolumbiánských svůj vlastní druh vší i blech, ale já jich nenašel. Blechu má evropského původu Pulex canis, stejně tak i veš. Jak mne odborníci ujistili, indiánské vši nejsou amerického původu. I na to jsou totiž odborníci a styk s jedním z nich mi byl velice užitečný. Platil nejméně šilink, ale až i libru šterlinků za každý druh těchto parasitů, a jednou mi dokonce za blechu pásovce poslal šek na pět liber. To jen na omluvu choulostivým čtenářům, že jsem se takovými zvířátky zabýval a o ně se zajímal. Kdyby proň znamenaly zlaťáky, jistě by přemohl svůj odpor. Ale já jako přírodozpytec jsem ho nikdy nepoznal. Naopak považuji za jeden z největších svých úspěchů, že jsem se — byť jen na kratičkou dobu — setkal s indiánským kmenem, který neznal psy (mne se nebáli, ale před mými štěkajícími psy odhodili šípy a vylezli na stromy) a u nichž jsem ke své lítosti nenašel žádné blechy.

Když tedy takového velkého náčelníka něco kouše na hlavě,
vezme svůj „lagadik leé“, nebo chvostíček ze štětin mravenečníka — 102
u obou jsou špičky ostré a tvrdé jako u tenkých drátků — a zaklepe na místa, kde ho to kouše. Má to dvojí výhodu: poškrábe ho to tam, kde ho to svědilo a krvelačná veška se nabodne a vyčísne. Je to snadnější, než ji hledat prsty, což bývá často marné.

Kmeny Mačikuí už mají hřebeny, a to krásně řezané z volských 103
rohů, veliké, tvořící diadém přes celou hlavu, s vyřezávanými okraji a zdobené často velice krásnými ornamenty, že by se za takovou

„peinetu“ nemusela stydět žádná Španělka, i když ty hřebeny jsou trochu těžké a nejsou ze želvoviny. Nemyslím, že by se hodily k vyčesávání, ale rozhodně udržují vlas tak, aby se nerozcuchal. U Borórů jsem našel hřebeny velice důmyslně udělané ze slaboučkých štěpinek hlazeného bambusu formy a velikosti našich dřevěných párátek. Taková párátka jsou plochými stranami položena vedle sebe a propletena velice přesně, uměle a ozdobně bavlněnou nití. Jsou tak jemná a tak hustá, že se docela podobají našim „všiváčkům“. Na pročesání spletených vlasů se nehodí — také si Borórové jimi rozčesávají vlasy pouze pod vodou — ale na vyčesání drobné havěti jsou „jako dělané“. Ale tato vymoženost je u Borórů docela moderní. Vídal jsem podobné hřebeny v museích, přivezené od mnohem severnějších kmenů, ale u Borórů jsem jich nečekal a byl jsem jejich výskytem překvapen, protože Brazilci říkali Borórům „coroados“, t. j. tonsurovaní. Našel jsem jen několik starců, kteří měli ještě vyholené celé temeno hlavy. Je to procedura velice obtížná tam, kde není ani holič, ani zrcátko a kde se místo břitvy používá čerstvě odříznuté štěpiny bambusu. Za to broušení takové břitvy je snadnější než u nás: Otupí-li se, odštípne se kousek a nově povstalá hrana je zase ostrá — jenže řeže tam, kde by neměla.

Staří misionáři se divili, když často naráželi na kmeny, u nichž všichni mužští příslušníci měli velice pečlivě vyholené tonsury. Všem takovým indiánům se říkalo Coroados. Dokonce byly vymyšleny legendy, že sv. Tomáš dávno před Kolumbem navštívil tyto indiány, katechisoval je a jako svědectví své přítomnosti mezi nimi zavedl podivný zvyk. V Paraguayi v Serro San Tomé dokonce ukazují jeskyni, kde onen svatý bydlel.

Jak se dostal tak rafinovaně vymyšlený a provedený hřeben k Borórům, nevím — snad na nějaké válečné výpravě byl ukořistěn a imitován.

Že by ho byli Borórové sami vymysleli a tak zdokonalili, na to se mi zdá doba jedné, nejvýše dvou generací příliš krátká. Takový vynález potřebuje celá staletí. Ale viděl jsem, jak si Borórové hned

udělali nové, jakmile mi starý prodali. Vyrábět je uměli a to dokonale. Chápu dobře, že jejich výskyt a zavedení jejich užívání vytlačilo starý zvyk tonsury.

Linguistům dalo hodně práce, než zjistili, že různé kmeny Coroadů, jež se porůznu vyskytují v celé severní Brazilii i v zemích sousedních, nejsou docela nijak příbuzní, že mají docela jiné řeči, jiné zvyky, jinou postavu a jediné, co mají společného, byla tonsura. Teprve později jsem přišel na to, že mají ještě něco společného — a to že všechny ty kmeny nevědí, co je hřeben a k čemu je možno ho používat, že také nepoznali, jak praktický je „lagadik leé" a jemu podobné nástroje. A přece je kousaly vešky ve spletených, jen prsty pročesaných a škeblí přistřižených vlasech. Pravděpodobně jednotlivě, aniž to odkoukali jedni druhým, přišli na myšlenku, že dobrý prostředek je vyholit si hlavu a tam vešky vychytat. Je-li toto vysvětlení správné — a dal mi ho jeden starý Bororo, když jsem se ho ptal, proč si holí lebku — pak není třeba si vymýšlet nějakého praekolumbiánského misionáře. Ve starých dobách bývala manie poustevníků. Bývali to svatí mužové, kteří se živili kořínky, žíněnou řízu měli přirostlou mechem na těle, mytí považovali za neřest, vlasy a vousy jim rostly bez omezení. Měli asi podobné potíže a je pravděpodobné, že sami přišli na nápad, jak se zbavit útrap, které je rušily ve svatém rozjímání. Lid je zbožňoval a není tudíž divu, že tonsura se dle jejich vzoru stala jakýmsi odznakem těch, již zasvětili život zbožnosti.

Za předešlé války byly naše kraje zaplaveny polskými Židy. Tak se stalo, že když jsem přijel do Vsetína na přednášku, hned jak jsem se usadil v hotelu, požádal jsem sklepníka, aby pro mne koupil hustý hřeben. Nevzpomněl jsem na to, když při placení účtu mi bylo řečeno, že účet zapravili pořadatelé přednášky. A tak v účetních knihách Vsetínské Jednoty figuruje položka: „Všiváček pro cestovatele Friče." Inu, není třeba pro to jezdit až do tajemného Matto Grossa. Někdy i u nás...

Koště

Byl jsem jednou při soudním přelíčení a jeden svědek vypovídal o straně, žalované pro vyklizení bytu: „Inu, jsou to lidé potulní, zvyklí na život ve voze." Soudce žádal bližší vysvětlení. „To máte tak, pane rado! Když někdo žije ve voze, vyhodí všechny odpadky a dělá svou potřebu oknem nebo dveřmi. Když se to nahromadí, popojede dál." Soudce, starý a zkušený pán, přece to nechápal. „To je možné ve voze, ale když se nastěhují do domu, kterým se nemůže popojet, tak musí změnit své zvyky, musí vzít koště a po sobě zamést."

„To je právě, co nedovedou. Lid potulný to má v krvi. To právě vysvětluji ve svém svědectví, že takový lid do domu nepatří." Starý soudce vrtěl hlavou, ale pak přece povolil soudní výpověď — ne sice proto, že by věřil, že se nemohou přizpůsobit, ale pro nějaké maličkosti, týkající se nenechavosti a rozbití oken, jichž oni lidé používali místo dveří.

Já to chápal dobře, protože jsem si vzpomněl na všechny indiánské kmeny středního Čaka a vůbec na všechny kmeny, které dosud nevynalezly koště a neuvědomily si jeho užitečnost. Nedostatek tohoto jednoduchého a pro každého z nás samozřejmého nástroje je příčinou, že mnoho tisíc lidí po staletí a snad tisíciletí bloudí Čakem, stále se musí stěhovat a nemohou se na delší dobu usadit ani v nejvydatnějším lovišti, ani v zemi oplývající mlékem a strdím.

K některým přišli misionáři. Nehodilo se jim s nimi táhnout divočinou a přemlouvali je, aby se usadili na jednom výhodném místě. Slibovali jim dobře placenou práci při stavbě misijních domů, ohrad a zakládání polí, nabízeli dobrou stravu ze vzácných přivezených zásob, vyhledali přímo ideální místo u řek a lagun, kde byly nevyčerpatelné zásoby ryb, líčili jim, jak bude pro ně krásný život, až budou usedlí, že nikdy nepoznají hladu, protože si vypěstují zásoby na špatnou dobu a budou je moci uschovat v dobře stavěných domcích.

Indiáni je poslouchali s vážnou tváří, nedali na sobě znát, co si myslí, ale mysleli si: „Blázni!“

Zůstali týden, čtrnáct dnů, pomáhali na stavbě, postavili domky z palmových kmenů, ale nenastěhovali se tam. Po týdnu už byli všichni znervosnělí, pracovali hůř a méně, až jednoho dne vzplály jejich boudy z palmových listů a indiáni byli pryč. Roznesla se zpráva, že podivní běloši dobře platí za nesmyslnou práci a přišli noví indiáni. Týden pracovali, že byla radost se na ně podívat, ale pak ochabli jako jejich předchůdci. Říká se o indiánech, že nevydrží pracovat déle než týden a že musí být vystřídáni. Nikdo z obyvatel na pokraji divočiny mi nechtěl věřit, že titíž indiáni pracovali pro mne skoro rok a že s jejich pomocí jsem hustými pralesy prosekal kilometry vozové cesty do vnitrozemí. A přece je obé pravda.

Misionáři hlídali své druhé indiány, aby jim zase neutekli, měli už radost a naději, když první děti začaly chodit do nové školy — a nejen děti, ale i staří bojovníci se přišli dívat na obrázky a pozorovat podivné, pomatené lidi, ale když pozorovali, že indiány neuhlídají, zakázali jim před odchodem zapálit své boudy. Výsledek byl, že dlouho se na misii neobjevil žádný indián. Misionáři to nemohli pochopit. Já to chápal a byl by to snadno pochopil každý misionář, kdyby byl koncem druhého týdne indiánům vnuceného pobytu přenocoval v jejich vesnici, nebo kdyby v ní jen chvilku poseděl a pobesedoval. Misionáři ani to nemohli pochopit, že sami budou asi muset opustit své nově vystavěné domy a že se budou muset přestěhovat někam jinam. Byla to prý nevýhodná krajina, v níž nebylo možno trvale bydlet. To vše jen proto, že odcházejícím indiánům zabránili zapálit jejich boudy z palmových listů.

„Když už odcházejí, proč pálí své boudy a proč neuspoří práci s jejich stavbou těm, kdo přijdou po nich...“ Tak rozumovali misionáři. Doufali, že přilákají nové indiány, když najdou hotové byty. Indiáni o tom mnoho nerozumovali. Jim stačilo: „Blázni! Chtějí dělat nemožnosti. Však i oni se odstěhují a potáhnou krajem jako my a naši předkové.“

Já, který jsem s indiány táhl krajem, který s nimi lovil, jsem znal příčinu nezdaru. Obě strany neznaly *koště*. Misionáři je asi znali, ale ani si neuvědomili znalost této kulturní vymoženosti, protože jim chyběly paže, které by tím nástrojem vládly.

Při sklizni na plantáži cukrové třtiny v Tucumanu přicházejí indiáni všech možných kmenů z dalekého okolí divočiny. Bydlí v boudách z roští a listů kolem plantáží, spálí pečlivě boudy, když se práce posune dál. Není možno jim to vymluvit, i když je velké nebezpečí požáru celých plantáží zralé cukrové třtiny, která hoří stejně divoce jako nafta. Zkoušeli se vyhnout nebezpečí tím, že dali dělníky rozházet chatrče a zakázali jejich zapálení, ale pak dlouhou dobu nedostali nové dělníky za ty, kteří přes noc utekli. Někteří pokrokoví statkáři dali postavit pro sezónní dělníky pěkné domy. Nastěhovali se tam bolivijští Kojové, také Čiriguáni z bolivijského Čaka a chodili každodenně daleko do práce, ale indiáni ze středního Čaka odmítli tam bydlet a postavili si své boudy na blízku pracovního místa, po týdnu je zapálili — vždy, když začali ochabovat v práci — pak si kousek dále postavili boudy nové a začali znovu pracovat s plnou chutí. Plantážníci dosáhli alespoň toho, že indiáni musí své stěhování hlásit a že musí pálit své domky za asistence bělošských dozorců, aby se předešlo nebezpečí požárů.

„Podivně konservativní lid“, stěžoval si mi jeden cukrovarník, „kdybyste jim paláce postavil, nebudou tam bydlet a dají přednost svým špinavým boudám. Není možno je zcivilisovat.“

Dal jsem mu za pravdu. Budou muset vymřít — a také vymřeli. V Tucumanu to příliš nepocítili. Jednak zmotorisovali sklizně a indiánů nebylo už třeba, a pak nebyl na cukr odbyt, plantáže zůstaly neobdělány a plantážníci na mizině. Ale indiáni přece vymřeli, protože neměli *koště*. Nebylo možno je zcivilisovat a mohli být šťastně živi jen v skoro neohraničitelných lovištích, kde mohli se stále stěhovat a nejméně jednou týdně zapálit své vždycky provisorní domky.

Koště! Jak jednoduchá věc. Několik svázaných větévek. Ale tu jednoduchou věc a její užívání jim běloch nedovedl dát. Kolik set,

tisíc, snad desetitisíců let vývinu znamená pro lidstvo objevení koštěte. Jen ono umožnilo, že se člověk usadil, že začal bydlet na jednom místě, stavěl pevné obytné domy, začal vzdělávat pole, aby měl zásoby potravin, i když vyhubil v okolí zvěř. Nebýt vynálezu koštěte, nebylo by měst ani mrakodrapů, a nebyla by nikdy přelidněna zeměkoule.

Koště indiánům běloch nedal, nenaučil je jím zacházet, ale za to od něho dostali psa a s ním blechy. Kromě všech druhů blech, které žijí na různých zvířatech velkého Čaka — a některé z nich, jako blecha písečná, žijí na všech zvířatech inklusive člověka, přibyla blecha psí — Pulex canis a daří se jí tam znamenitě. Stačí týden pobytu v indiánské boudě, abyste nezamhouřili po celou noc oči. Jak možno vykonávat těžkou práci, jak možno lovit a uběhnout desítky kilometrů, nespali-li jste celou noc, nebo dokonce několik nocí za sebou. Stačilo by denně — snad několikrát denně zamést a hodit smetí do stále hořícího ohně, ale k tomu je třeba mít koště a znát jeho výhody. A právě koště ještě neobjevil indián středního Čaka. Nezbývá mu tedy nic jiného, když se rozmnožily blechy, než odstěhovat se jinam a zapálit dům, aby s ním shořely i blechy. Nějaká se přece zachrání, i když psi se v bařinatém Čaku po celý den brodí vodou, přece nějakou přenesou, nějaká zůstane v pokrývkách z nutriích koží a to stačí, aby jich za týden byly tisíce, aby se „pán přírody“ po celou noc drbal, jako by hrál na kytaru a celé jeho tělo bylo jako ze strun; i nezbývá mu, než se stěhovat. Inu, mají to v krvi a nestačí nějaké přednášky, poučování a přemlouvání, aby se dohonilo to, k čemu lidstvo potřebovalo snad desetitisíce, snad statisíce let.

109 až 115

Oheň

Denně nám přijdou do rukou věci, které změnily osudy našich prapředků. Každá z nich znamenala krůček na cestě, po které se dostali od prérijního křečka k člověku, od zvířete k člověku. Jakmile lidstvo takový krůček vykonalo, hned naň zapomnělo a považuje jej za všední věc — a přece bez toho krůčku, bez té maličkosti by nebyl dnes člověk člověkem, nesvítil by žárovkou, nejezdil by ani v autu, ani v letadlech, ale plouhal by se travou, vyhrabával veliká podzemní města, shledával semínka, nízce rostoucí ovoce, pochutnával si na broucích, ponravách a žížalách.

Právě škrtám sirku a zapaluji si dýmečku nacpanou sušeným listím rajčat, máčeným v nikotinu. Prostá věc. Ale jaký to byl hrdina, který se po prvé zmocnil ohně. Pokusme se rekonstruovat tuto událost. Nebyl to ještě člověk. Žil sice už ve stádech, měl snad už možnost se dorozumívat o nejjednodušších věcech — měl snad pět, snad deset různých skřeků, kterým každý z nich rozuměl. Ale hlavně měl strach. Strach před jinými zvířaty svého druhu, která ho chtěla vypudit z jeho lovišť, strach před masožravými dravci, toužícími po jeho mase, strach před hady, škorpiony, strach před obrovskými ještěry, sice býložravci, ale tak velkými a těžkými, že jedním šlápnutím mohli zničit jeho podzemní město a ve vzteku ho rozhrabat a rozšlapat se vším, co v něm bylo živého. Největší strach měl ale před *neznámým*.

V té době počínal vymýšlet své nynější mythologie. Učenci sice říkají, že zvíře, na rozdíl od člověka, nemyslí, že jen reflexivně reaguje na vjemy zrakové a sluchové pouze pudově, ale každý, kdo v životě měl psa nebo třeba jen kanára nebo vůbec nějakého živého zvířecího přítele a dovede si trochu všímat a myslit, usvědčí učence ze lži. Jistě si každý z nás povšiml spícího psa a z jeho pohybů si dovedl představit, jak se mu zdá, že se k něčemu plíží, že to ulovil, že s tím utíká, že byl přistižen a bit. Hýbá pacičkami, mžiká zavřenýma očima, kvílí ze spaní... ale takových věcí si učenci

101. (Kaďuveo.) ... „inwálo“ ženy a „awikidže-nigáni“ (děvčata) přibíhaly, aby se naučily dělat uzlíky na niti. Starým babkám jsem je musel dělat do zásoby.

102.-103.-104. (Čamakoko.) Ze štětin mravenečníka zhotovený „revolver na vši“. — (Sanapaná.) Velký „peinety“ z volského rohu. — (Kaďuveo.) Hřeben hrubě řezaný ze dřeva.

100. Děvčata Kaďuveů jsou zručné švadlenky, ale uzlík na niti neznaly.

105. (Toba.) Indiáni, žijící u velkých bažin, kryjí své domky sítinou a vodními travinami.

106. (Pilagá.) Kulovité domky z větví do země zaražených a pokrytých listy palmy Copernicie.

107. (Rankelčé.) Bývalí páni Pampy bydlí kolem městeček hůř než cikáni.

108. (Kaingán.) Znají koště; dřevo pinií Araucari se snadno štípe na prkna a proto staví veliké domy.

nedovedou všímat a tím méně o nich smějí myslet, protože to zakazuje jejich šablona. Ale každému jinému smrtelníku je to důkazem, že zvíře nejen dovede myslet, ale že dovede i vymýšlet neskutečné příhody, které, kdyby byly přeloženy do lidské řeči, by jistě byly sensačními detektivkami. Snad je nedovede říci, snad je říká a jen my mu nerozumíme, ale jistě myslí a vymýšlí, a je velice pravděpodobné, že jeho fantasie je mnohem bujnější než fantasie člověka, otupělého příliš komplikovaným životem. Tento fakt dovede pochopit jen ten, kdo žil mezi volnými „divošskými" národy. Jak chudá je naše střízlivá řeč — inklusive našich nejextrémnějších poetů — proti květnaté řeči „divocha", řeči plné fantastických přirovnání. Jsou slovníky „divochů" o 40000 slovech. Myšlenky zvířat jsou asi ještě mnohem fantastičtější.

V té době původního stáda, dokud se lidé ještě nerozdělili na rasy, dokud se nerozlezli po celé zeměkouli, mohly vzniknout mythy, které se vyskytují u všech národů, kdežto oheň poznalo lidstvo mnohem později, když už žilo odděleně, daleko od sebe, kde každý národ, který za odlišných podmínek a v odlišném prostředí se stal zakladatelem jiné rasy, učinil objevení ohně samostatně. Dokazuje to velice odlišný způsob rozdělávání ohně, právě jako velice se různící prometheovská mythologie.

Ale už před znalostí ohně, tedy dokud ještě byl člověk zvířetem, byla jeho mysl zatížena množstvím zlých, nepřátelských duchů. Zlým duchem bylo vše, co mu bylo neznámé, co mu působilo bolest a před čím se nedovedl bránit.

Blesk zapálil prérii — sopka vyhodila lávu, zapálila prales, po dešti se zapařila nahromaděná tráva a vznítila se — a už veliký, zlý 111
Duch ohně ničil vše před sebou, požíral trávu, požíral lesy, zabíjel vše živé. Nebyl to Bůh ohně, ale zlý, nepřátelský Duch. Nebylo možno s ním bojovat — jedinou záchranou byl útěk. Ale ani ten se nedařil. Oheň zaskočil se všech stran zvířata a mezi nimi budoucí lidi, zabíjel, vraždil bezohledně.

Jakým hrdinou musil být Karakará, který se vrátil na shořelou

prérii a prošlapával si cestu horkým popelem. Indiánské báje z něho udělaly heroa-poloboha. Velice často bral na sebe podobu ptáka, vždy ptáka masožravého, nejčastěji mrchožrouta. V Severní Americe je to havran, v Jižní Karakará, strakatý mrchožrout. A byl jím asi ten prvý indiánský Prometheus, ten Lucifer, který ukradl bohům oheň a přinesl lidstvu světlo. Člověk-zvíře také zabíjel jiné tvory, ale jedl je čerstvé, pil jejich krev. Karakará prvý začal jíst zdechlinu.

Představme si ho — ne v ptačí podobě, ani v lidské, ale tak, jak asi tehdy vypadal: tak trochu jako většího křečka nebo menšího klokana, který měl už přímý chod, jak se vytahoval nad traviny, který už měl nohu zformovanou v chodidlo a nejvýše se snad opíral o třetí nohu, o podpůrný ocas. Představme si ho, jak se brodí horkým popelem a rozhlíží se. Tam, kde se dříve musil vytahovat nad trávu, aby viděl každé blížící se nebezpečí, tam, kde každou chvíli se musel krčit a schovávat před nepřítelem, je rovina. Kde stála osamělá palma nebo kde byl lesík, je jen trochu větší hromádka popela. Vše je horké, ze všeho se kouří, do nohou ho pálí neznámý pocit tepla. A přece jde dál. Duch ohně vše sežral, všude je volný rozhled, nikde žádné nebezpečí — jen to veliké Neznámo, nepřátelské neznámo, požírající vše, co je živé.

Snad hledá Karakará svého přítele černého supa Urubúa. Ať si věda říká co chce, jsou to přece jenom zvířata, která znají, co je přátelství. Člověk o něm sice mluví a píše, ale když přijde nebezpečí, pak jen zvíře jedná podle zákonů přátelství a dovede pro ně obětovat i život. Pro přítele se odvážil Karakará stopovat i Neznámo, přehlížet působnost vše požírajícího zlého Ducha ohně. Odvaha, přátelství a zvídavost — tři vlastnosti, a za každou z nich mohl být právem prohlášen za poloboha. Pojednou se mu probořila noha do horkého popela. Pocit tepla se změnil v bolest spálení. I na jeho chůzí ztvrdlém chodidle se přiškvařila kůže, připálily se mu drápky. (Prapředek člověka neměl nikdy čtyři ruce — příroda nikdy ve svém vývoji nedělá krok zpět — předek člověka nikdy

nežil a nelezl po stromech a proto zadní ruce nepotřeboval. Teprve
když některé kmeny byly zatlačeny do lesů a tam donuceny k životu
na stromech, začala se chodecká noha přeměňovat na druhý pár 42
rukou, jako jsem to našel u indiánů Ššetá. Taková anatomická 47
změna se nevrací — opici už by se nikdy nepromĕnily zadní ruce v chodecké nohy, jaké mívali společní prapředci jak jejich, tak lidí. Zato měl prapředek už dobře vyvinuté ruce a dovedl jich už tehdy používat lépe než nynější kočka, medvídek nebo veveřice.) Karakará uskočil, ale hned se vrátil. Začal hrabat v popelu, aby zjistil, co ho to spálilo. Zde sedělo Neznámo a chtěl se přesvědčit, jak vypadá. Také drápky na ručičkách se mu přiškvařily. Tam tedy seděl zlý Duch ohně — nažral se a odpočíval — nebo snad zeslábl, když neměl co žrát? Karakará odfoukl popel a nepřítel zasvítil divoce očima, zaprskal, ale nepronásledoval vetřelce. Bude třeba ho trochu poškádlit. Rukama to nešlo, do těch kousal. Ale stále seděl v díře, kde dříve byl veliký silný kořen. Karakará často na něm odpočíval, znal dobře ta místa. Seděl tam teď „Tatá"-Duch ohně, svítil očima, ale nepronásledoval ho. Karakará se pokusil ho dráždit proutkem, který si ulomil na pokraji spáleniště, aby se oň opíral při nejisté chůzi popelem. Tím proutkem hrabal, když ucítil podivnou vůni a vyhrabal upečeného pásovce, který se před ohněm hleděl zachránit v zemi, ale nedostal se daleko, oheň ho dohonil. Jaká divná vůně. Docela jiná než u hnijících zdechlých zvířat, a přece maso pod krunýřem stejně měkké, stejně žádná krev jako u zvířete čerstvě zabitého. Hlad ničí předsudky. Karakará měl hlad a ochutnal. Jak to bylo dobré, jak jiné než syrové maso! Kdyby tak bylo možno chytit zlého Ducha ohně „Tatá", ochočit ho a donutit, aby upravoval maso.

Tím proutkem ho začal dráždit v díře. Ale Tatá se zakousl do proutku a začal ho žrát. Ještě více prskal, ještě více svítil očima a zase začal tak podivně páchnout, jako když požíral lesy. Dřevo je tedy jeho potrava. Zdivočí, když má co jíst, zkrotne hladem. Karakará uskočil, ale vrátil se. Nebylo daleko do lesa nad močálem. Ten

neshořel a bylo tam dost jen ohořelého dřeva. Přinesl si více proutků. Tam se také napil, i když jindy dobrá voda byla pojednou slaná. Zasytil hlad, zahnal žízeň a měl čas pozorovat nepřítele. Dráždil ho, krmil proutky a poznal, že nejen zkrotne, ale docela zahyne, dojde-li mu potrava. Karakará si přinesl domů Tatáa. Nepodařilo se mu to najednou. Několikrát mu zašel cestou, po každé se pro něho vrátil k jeho doupěti v díře zbylé po kořenu, ale přece ho donesl a naučil se ho krmit.

Karakará se stal samotářem — podivínem, jako každý, kdo se zabývá něčím novým, nezvyklým. Ztratil přítele Urubúa. Zachránil se před ohněm tím, že se proměnil v supa, ale oheň mu na černo připálil peří a on se nemohl proměnit zpět na pračlověka. (Čím primitivnější je člověk, tím snadněji se ve své fantasii dovede proměňovat ve všelijaká zvířata. Touží-li někam doletět, promění se ve snu v ptáka, chce-li se pomstít silnějšímu nepříteli, promění se ve vlka — jak by to nedovedl pračlověk. Vždyť i slavní učenci, když dožijí senility, která je obdobná dětství lidstva, věří v létající čarodějnice a ve vlkodlaky a píší o nich přírodní filosofie. Jen zapomenou-li kouzelnou formulku, ztratí-li kouzelné peříčko, nedovedou se proměnit znovu v člověka a musí zůstat ve zvířecí podobě.) Smáli se Karakaráovi, opovrhovali jím — vždyť začal žít jinak než ostatní — blázen — ale báli se ho. Brzy pozorovali, že divoká zvířata se daleko vyhýbají jeho ležení. Tatá je zaháněl. Kol jeho ležení bylo bezpečno. A kolem se šířila divná líbezná vůně. Zvědavost rostla. Ti, co ho nejvíce pomlouvali, šli ho navštívit. Chtěli se mu vysmát, ale on neodpovídal na jejich posměch a dal jim okusit pečeného masa. Vysmáli se, ale toužili po něm.

Karakará se svým otrokem Tatá chodil na lovy. Uvolnil svého otroka a on mu zahnal zvěř do skalní rokle, odkud nemohla uprchnout, mnoho zvěře, i takové, na kterou se nikdo neodvážil. Jeho otrok udělal křehkým nerozbitelný krunýř Glyptodonta a dal potravu celému stádu na mnoho dní. Ten nepatrný, maličký Karakará zahnal svým otrokem do jámy velikého mamuta, a když zabil

i Žaguána, velikého tygra lidožrouta, přestali se mu smát. Jeho skrýš byla vždy pohostinná, její okolí bezpečné, stěhovali se do jeho blízkosti, dávali se mu pod ochranu, milovali ho, nebo se ho báli. Snad sám se změnil vědomím své moci, snad jeho syna posedla touha po vládnutí, zakázal těm, kteří se mu znelíbili, ohřát se u ohně, odepřel jim potravu, nedovolil opéci maso na svém ohništi, nepůjčil svého otroka Tatáa, aby jiným pomáhal při lovu. Stal se vládcem, tyranem.

Ale přišla pohroma. Nenakrmil dobře svého otroka, zdržela ho cestou nepohoda, příval deště ulil oheň. Kdo ví, kolik generací, kolik staletí žili pralidé zase bez ohně, zase ve stálém strachu před dravou zvěří, v nouzi a hladu. Snad už jen pověst vyprávěla o hrdinném Karakaráovi, který se zmocnil zlého Ducha Tatáa a zotročil ho ve prospěch všech.

Jen nerad sleduji stopy vývinu lidstva ve vykopávkách. Tak mnoho nezodpověděných otázek se tu vyskytuje, cítím se na nejisté půdě, když musím doplňovat fantasií mezery mezi tím, co mi říkají
zbytky lidské činnosti. Ale s pomocí námořníků, které mi dal *51 až 54*
k disposici guvernér státu Santa Catarina a s dělníky vybranými z okolních sedláků jsem prokopal „sambaqui“ na mořském břehu. Vypínalo se nad zem víc než 30 metrů a kdo ví, jak bylo hluboko zabořeno do mořského bahna. Sambaqui jsou kopce z ústřic, které nahromadili pralidé, když snědli zvířata a odhazovali skořápky. Dovede si čtenář představit, jakých tisíciletí bylo třeba, aby z ústřicových odhozených skořápek povstal kopec velký jako budova pražské Vyšší dívčí školy? Nebo na jiném místě, na kterém jsem kopal, kde povstala klikatá, deset metrů široká a přes dvě stě metrů dlouhá hráz, vyčnívající několik metrů nad nejvyšším přílivem?

Někteří vidí v té hrázi pomník nějakého mythického hada, ale já myslím, že jí pralidé zahradili mořský záliv, aby se při přílivu za ní nachytaly ryby a za odlivu snadně vychytaly. Sám jsem ji po milionech letech poopravil a použil k témuž účelu, pro který ji pralidé asi stavěli.

Při vykopávkách vyprávěly mi různé vrstvy o životě pralidí. Byly
vrstvy malých mušliček, pak veliká vrstva až půlmetrových lastur
a mezi nimi kamenné nástroje, kterými bylo možno tak veliké
lastury otvírat, zase vrstva lastur spálených, kde obyvatelé už znali
oheň — se střídala se silnou vrstvou humusu. Staletí byla sambaqui
neobydlena, než na nich vyrostl prales, zetlel a proměnil se v zem,
až zase požár ukončil vládu pralesa a zanechal vrstvu popela a zas
ho přikryl čas vrstvou lastur, smíchaných s uhlíky a popelem.
A mezi tím lidské kosti. Někdy celé kostry, jen pomačkané velikým
60 tlakem horních vrstev, jinde lidské hnáty, opálené a kamennými
nástroji rozštěpené, aby z nich mohl být vybrán morek — zbytky
lidožroutských hostin. Nástroje ze štípaných kamenů, neforemné,
hrubé. Pak najednou vrstva několik metrů silná, v níž není ani stopy
po ohni. Její obyvatelé se živili výhradně syrovými mušlemi. Ba
ani zbytky kostí velryby a žraloků nejeví stopy po ohni. Také bylo
jejich maso pojídáno syrové. A mezi tím vším sekyry z hlazeného
57 kamene, hlazená tlukadla moždířů, umělecky provedené sošky-
nádobky ve formě ptáků, pečlivě vyhlazené z tvrdého kamene,
pravé to skvosty, za něž by se nemusel stydět ani nynější umělec,
ani dokonalá naše technika. A přece jejich tvůrce měl jediný nástroj,
jímž je vyrobil: trpělivost v práci, na níž pokračovalo snad mnoho
generací. A lidé, kteří zanechali tak dokonalé a krásné nástroje —
neměli oheň. Hlad a strach je zahnal do míst, kde jejich prapředkové se nasytili „mořským ovocem“. Ta vrstva lastur zbyla po době, kdy některý z předků Karakaráa zanedbal krmení svého otroka a Tatá umřel. Ale než se to stalo, zvykli si lidé být ovládáni, zvykli si, aby někdo jimi vládl, jim poroučel a nedovedli už žít bez vlády krutých potomků toho dobráka blázna-Samotáře Karakaráa. Až zase jednou náhoda zapálila prérii právě v době, kdy žil nějaký Nebojsa, který se znovu zmocnil ohně a znovu ho zotročil ve prospěch lidstva.

Kolikrát se opakovala ta smutná doba, kdy lidstvo bylo bez ohně. V sambaquích jsem našel takových vrstev několik. Snad

nebyl Nebojsa potomkem Karakaráa, snad nebyl z dědičného náčelnického rodu, snad to byl jen nějaký adoptovaný zajatec, snad válečný otrok, ale zmocnil se ohně v době, kdy lidé začali chápat, že je třeba ohni věnovat velkou péči, aby oň znovu nepřišli. Nebojsa a jeho rod byl ustanoven za hlídače ohně. Nemohl chodit na lov, aby za jeho nepřítomnosti nevyhasl oheň, všichni museli lovit pro něho a za něho vykonávat veškeré práce. Ale i on mohl se mstít svým nepřátelům a odepřít jim oheň, i on a jeho rod dostal moc do svých rukou. Vedle dědičné šlechty potomků Karakaráových povstala nová, obávaná, vládnoucí kasta čarodějů-kněží, hlídačů věčného ohně. Během času se z jejich rodu vyvinuly římské vestálky; a kostely s věčným světlem nejsou ničím jiným než pomníky onoho Nebojsy, který po druhé uloupil bohům oheň.

V nynější moderní době nejsou už bohové tak žárliví na konkurenci lidské geniality. Už netrestají Lucifera-Světlonoše za to, že jim uloupil oheň tím, že ho zavrhnou do věčného ohně pekel — už za tentýž delikt nedají přikovat Promethea ke skalám na Kavkaze a neposílají orla, aby mu užíral játra — ale jejich pomstu převzala na sebe kasta vědátorů-kouzelníků, kteří stíhají záštím, pronásledují příkořím každého, kdo přijde s novou myšlenkou a sahá na jejich chleba a prestiž tím, že si dovolí kritisovat jimi věčně opisované nepravdy. Ale už tehdy, když se začala tvořit kasta kouzelníků, nebyla menší jejich zloba. Také tehdy se jich lidé báli, a přestože byli potomky toho, který přinesl lidstvu oheň, stali se zastánci statu quo, nejzarytějšími zpátečníky a bojovníky proti každé nové myšlence. U všech indiánských kmenů jsem pozoroval stálou řevnivost mezi náčelníky a čaroději, stálý boj o nadvládu, který udržuje rovnováhu. Jen velmi vážné příhody mohou ji zakolísat na jednu nebo druhou stranu. Tak u indiánů Kaďuveů jednou vypukly neštovice. Při nakažlivých nemocech se rozběhne celý kmen, aby se alespoň někteří jeho příslušníci zachránili. I rodiny se rozejdou po lesích, každý se stará jen o sebe — opuštěné děti obyčejně zahynou hladem — a teprve když myslí, že přešlo nebezpečí, sejdou se zbytky kmene

v rodných vesnicích. Od dob, kdy běloši sem zanesli neštovice, zbývá po takových nákazách jen málo jedinců z velmi početných kmenů. Tehdejší čaroděj příliš důvěřoval ve svá kouzla. Povedlo se mu několik léčení v dřívějších dobách a začal jim sám věřit, byl přesvědčen, že se naučil fakirskému, hypnosnímu léčení, kterým jsou proslulí čarodějové indiánů Tumrahá. Zakázal tedy rozchod kmene a slíbil, že nemoc zdolá. Tančil a zpíval a zaříkával celé dny a noci, ale lidé umírali jeden po druhém. Když zemřela také dcera náčelníka Nauvilja, byly překročeny hranice trpělivosti. Nauviljo chytil čaroděje, přivázal ho, jeho ženu a jeho dcerku na palmové kmeny a zabil je v mukách tím, že jim mačetou usekával úd po údu. Strach před kouzelníkem a úcta k němu zmizela. Náhodou se právě v té době nemoc vyzuřila a nikdo už ve vesnici Nalike neumřel na neštovice. Zbylo jen několik „poďobaných". Moc čarodějů se od těch dob nikdy nevzkřísila, zato se stala neomezenou moc náčelníků. Kdyby se byla vyzuřila nemoc o den dřív, byli by Kaďuveové přesvědčeni, že nemoc zdolal čaroděj a byla by moc kouzelníků převládla nad mocí náčelnickou.

Ale vraťme se k uchvácení ohně. Zbývá pro zdokonalení člověka ještě *vynalezení* ohně. I když věda tvrdí, že u primitivního člověka není znám pocit lásky, jsem opačného názoru nejen u primitivních lidí, ale i u zvířat. Jistě byly vždy případy, kdy se dva samci ucházeli o jednu samici. U zvířat si ji vybojují. U lidí v některém stadiu kultury si ženy vybojují muže, ale ve většině případů už dávno poznal člověk, že děvče nejsnadněji získá dárkem. Jeden ze dvou zamilovaných mladíků pozoruje, že druhý vrtá zuby a drápy ulovené zvěře, aby si z nich udělal náhrdelník a mohl jím dívce imponovat loveckou zdatností. Lovecká zdatnost přeložena do našich poměrů je totožná se „zajištěnou existencí". Imponuje u indiánů stejně jako u nás osobám usedlejším, ale mládež pro ni nemá dostatečné pochopení. Proto náš mladík ví, že spíše dosáhne svého cíle, udělá-li děvčeti radost *hned* a ne slibem budoucího blahobytu. Proto vezme tvrdé dřívko a vrtá jím plody, které mají sice tvrdou sko-

109. (Toba.) Zapálit si dýmku není tak snadné, jako sirkou nebo zapalovačem. I zručnému indiánu to trvá často déle než čtvrt hodiny, a důkladně se zapotí, než „navrtá" oheň.

110. (U Toba.) Mně to trvalo půl hodiny, navrtal jsem hromadu dřevitého prášku, ale nepovolil jsem, dokud se nevznítil. Potřeboval jsem se to naučit. Co kdyby zvlhly sirky, já ztratil křesadlo a nesvítilo slunce, abych si zapálil lupou. (Dole)

111. (Čako.) V době sucha vznítí se prérie bez zjevné příčiny. Také v době dešťů, když povrchová tráva oschla a spodní se zapaří, nastane samovznícení.

112. (Pilagá.) Za poledního žáru jsem rád sedával u žhavých uhlíků, na nichž se peklo maso a zatím než se dopeče, jsem vyprávěl nebo naslouchal vyprávění svých spojenců na válečné výpravě na sever od Estera Patiňa na bolivské území bojovných Sotegraiků.

113. (Karraim.) Za noci pak nás všechny zahnali komáři docela blízko k ohni. Velké plameny opékaly za dne nalovené ryby z Estera a zaháněly veliké kočky, které mlsně obcházely a hladově řvaly ze tmy kol ležení.

114. (Pilagá.) I když všichni indiáni umí rozdělat oheň vrtáním, přece na pochodu nosí s sebou hořící větev a kde dohořívá, zastaví pochod na tak dlouho, než se na rozdělaném ohníčku rozhoří nová.

115. (Valašsko.) Láska k ohni bude asi člověku vrozená. Alespoň se líbil i starému „krokodýlu" Vaškovi, když jsem si rozdělal ohníček nedaleko Pusteven na Gruni. I zamlklý misantrop se u ohníčku rozpovídá a přestane se zlobit na nás, lidi z království"

řápku, ale měkčí pórovitou dřeň uvnitř, aby z nich udělal náhrdelník — ne pro sebe, ale pro ni. Usedl původně do stínu stromu, ale slunce jde svou cestou, zahání stín a vysušuje hromádku připravených plodů. I na mládence začne pálit, ale on nemá čas, ani aby si přesedl. Jeho konkurentu už chybí jen málo, aby dokončil svůj náhrdelník. Jak tak pospíchá s vrtáním, začne z navrtaného prachu vystupovat kouř, v prachu se zajiskří, vzplane oheň. Týž oheň, jímž udržuje v poddanství všechen lid šlechtická kasta náčelnická, týž Bůh ohně, kterého nutí uctívat kasta čarodějů, která jediná ho dovede udržovat a nechá se živit, jen aby ho hlídala. Ale on — bezejmenný mladík nejen dovede krmit zlého ducha Tatá, on dovede *udělat* Boha ohně, to nedovede ani největší čaroděj, to značí nejen děvče, ale právo na několik manželek — to znamená moc, vládu. Svolá radu starců, náčelníků, čarodějů, aby jim ukázal svůj objev. Teď už se nebude nikdo muset prosit o půjčení trochy ohně, teď si ho každý udělá sám. Dá svůj vynález všemu lidu a osvobodí jej od útisku. Nebude už třeba živit línou kastu čarodějů. Jaké veliké myšlenky, jaké plány pro dobro lidu. Ale jistě se mu vedlo, jako všem vynálezcům se vede dodnes. Naučil lidi dělat oheň, ale lidé dále živili kastu čarodějů, dále poslouchali potomky Karakaráa a jeho, který chtěl jen jejich dobro, vyhnali s potupou, aby žil osamocen, jako kdysi Karakará. Snad, když později náhodou svatý oheň vyhasl, si na něho vzpomněli, snad přišli prosit, aby jim udělal oheň. V nynější době asi už nežije divošský kmen, který by nedovedl udělat oheň. Umějí to všichni indiáni, ba skoro všichni mají už od nás křesadla, ba i sirky, ale přece při stěhování nese některá stařena hliněnou misku s doutnajícími uhlíky, přece při každé lovecké výpravě nese některý lovec zapálenou větev, aby 114
po jejím dohoření rozdělal novou. Dát někomu připálit ze svého ohně znamená totéž, jako přijmout ho pod svou ochranu; přijmout oheň je znamení přijatého poddanství.

Lidstvo je hrozně konservativní, zachovává zvyky svého pradávného dětství. Ve středním miocénu, před šedesáti miliony let

a snad ještě dříve, lovil v argentinských pampách Tetraprothom
pomocí ohně. Severoamerická věda to sice popírá — musí to po-
pírat, aby mohla Eden umístit když ne v Mesopotamii, tedy ale-
spoň někde v Africe, nebo třeba ve vymyšlené Lemurii — jak je to
psáno. Severoameričtí vědátoři tvrdí, že skelné strusky nalezené
v těchto vrstvách jsou sopečného původu a byly připlaveny od
sopek z Kordiller. A to tvrzení se opisuje z knihy do knihy. Ale já
si zajel podívat se na ty strusky. Sledoval jsem je kilometry daleko,
někde je centimetr silná vrstvička, jinde kruhy silné skloviny, jak
žár roztavil písek kol dřevnatých trsů trav — a to všechno měla
voda naplavit ze sopek vzdálených mnoho set kilometrů přes nedo-
zírnou rovinu bez spádu, kde se řeky ztrácejí pod povrchem. Stačí
164 podívat se na schema průřezu Jižní Ameriky, abychom pochopili
nesmyslnost takových vytáček. A najdeme takových vrstviček ně-
kolik nad sebou, jak prapředek člověka (Hrdlička tvrdí, že to byla
opice rodu Gibon) pomocí ohně ve velikém kruhu lovil ve vysoké
suché trávě zvěř. Uměl už Tetraprothom *dělat* oheň? Asi sotva, ale
už jistě dovedl si oheň uchovávat, oheň, kterého se zmocnil, když
blesk zapálil pampu, nebo — abychom udělali alespoň nějakou kon-
cesi námezdným vědátorům — který si přinesl z andských sopek.
Po tolika milionech let dnešní indiáni — i když umějí vrtat oheň,
i když mají všelijaká jiná zapalovadla — přenášejí oheň z jednoho
114 ležení do druhého, aby si zachovali oheň původní — posvátný.
Pokusíme-li se my, civilisovaní, trochu zpytovat své svědomí —
přestaneme ohrnovat nos nad těmi „divochy“. Nejsme o nic lepší.
Jen se ještě ohlédněme, jak je to s „děláním“ ohně u jiných lid-
ských plemen. V staré Evropě, Africe a Asii vrtají oheň stejně jako
109 všechny indiánské kmeny celé Ameriky. Třením dvou dřev zapa-
lují oheň na Samoi, Havai, Novém Zélandě a na Fidži. Pilují oheň
v Australii a v Malajsku a všude, kde mají jiný způsob rozdělávání
ohně, najdeme také docela odlišnou mythologii prometheovsko-
luciferskou. Přestože Australci jsou anthropologicky a anatomicky
nám arijcům nejblíže příbuzní, oddělili se od stáda pralidí (nebo oni

od nich) ještě v dobách, než neznámý zamilovaný mládenec se naučil „dělat Boha ohně" — jiný jejich snad také zamilovaný mládenec udělal týž objev samostatně pilováním dřeva, jako u Samojců zase jiný na to přišel třením dřev o sebe — a pro každého si vymyslili jinou legendu, jíž oslavovali hrdinu-bezbožníka, kacíře, kterého jeho současníci vyhnali a pronásledovali. Od Australců se oddělilo lidské stádo ještě dříve než vynašlo luk a šíp. Jediný Australec nepoznal tento vynález, který oddělil divochy od barbarů a musel se spokojit klokaní čelistí, kterou házel za lovenou zvěří a tak vynašel bumerang.

Zařadil jsem objevení ohně mezi kulturní maličkosti. Snad nesprávně, ale v době toho objevu se to jistě zdála být maličkost, právě jako luk, hřeben nebo koště, a přece měla veliký vliv na vývin člověka. Oheň je vlastně hranicí mezi člověkem a zvířetem. Měl jsem jednou s Hrdličkou vášnivou polemiku v anthropologické společnosti i o tom, byl-li Tetraprothom opicí nebo člověkem. Namítal jsem, že měl přímý chod, že používal odštěpků kamenů jako nástrojů, že už jeho předkové mnoho milionů let před ním si dělali ozdoby ze zubů Taxideria (byl nalezen zkamenělý zub této šestimetrové ještěrky, opracovaný, aby mohl být zavěšen), ale hlavně znal a užíval ohně. Bylo vždy mým přesvědčením, že znalost ohně proměnila zvíře na člověka. Sám jsem si ale nedovedl vysvětlit, v čem přivodil oheň tak velikou změnu, proč jediné zvíře, které se dovedlo zmocniti ohně a ochočit ho, se stalo člověkem. Nestačilo k tomu, že pečená potrava je stravitelnější, že ohněm získal potravu dřív a lépe. Teprve ve vitaminové theorii jsem našel uspokojivé vysvětlení: zvíře mělo absolutně vitaminosní potravu. Pečením nad ohněm — a ještě více po vynálezu hrnčířství, vařením a ohříváním byla většina vitaminů zničena. Avitaminosou zduřely měkké části, mezi jiným mozek. Avitaminosou ztratil tvor svoji hbitost při lovu. Musil se shluknout ve stáda, aby se uživil, musel vynajít luk. Ve stádu se zvětšila potřeba dorozumívací a začala se vyvíjet řeč. Vitamin D a snad některé jiné si tvoří tělo z podkožních tuků prací

slunce. Aby sluneční paprsky měly na tělo přístup, ztrácí zvíře srst. Ale s ohněm se mohl člověk vzdalovat od horkých pásem — tam však se přikryl srstí jiných zvířat a ještě zvětšil avitaminosu slabých slunečních paprsků chladných pásem. Ohněm ničil prérie a lesy vyrábějící kyslík, naplnil zato atmosféru uhličitkou, překyselil krev, která zvnitřku leptala lebeční kost. Ta narůstala zvenčí, ale obsah lebeční dutiny se stále zvětšoval a dával místo většímu mozku. Tak asi působil oheň na vývoj člověka. Vrátí mu nynější vitaminová móda zdraví a hbitost zvířete — nebo zároveň zmenší jeho duševní schopnosti? To poví budoucnost.

116. Čako, na pokraji lesa a campy. Kreslil Guido Boggiani do svého zápisníku.

ČÍST, PSÁT A POČÍTAT

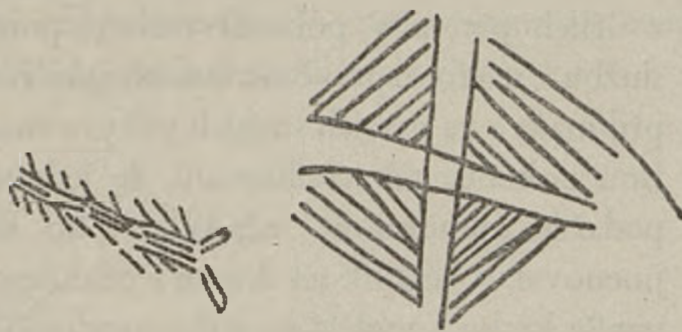
Skoro všichni indiáni umějí číst, mnozí z nich umějí psát. Bude se to čtenáři zdát divné. Ovšem že nemají pero a papír, také nemají psací stroj „portable"... — Říkám-li indiáni, nemyslím tím severoamerické. Ti sem nepatří. Přesto, že členové jejich „vesnic" se střídají v žebrání na nádražích a v prodeji „svých" výrobků (bez tovární značky), že náčelníci nosí při slavnostních příležitostech ornáty z orlích per, aby pobavili turisty, používají, když jsou „mimo službu", telefonu právě tak zručně, jako řídí své auto, mají rozhlasové přijimače a na psacích strojích píší pro magaziny indiánské povídky. Jsou dokonce tak civilisovaní, že jednomu našemu cestovateli se podařilo „pumpnout" nějakého toho Bílého buvola nebo jak se jmenoval, o několik set dolarů s příslibem, že mu je vrátí, až o něm napíše knihu a vydělá na jejím prodeji. Co si asi myslela rudá tvář o bílé tváři, když psala šek? Dokonce prý mu dal k disposici aeroplán, aby se rychleji dostal z jeho lovišť. Co mu sešlo na několika stech dolarů. Vždyť mu nateče petroleje ze zřídla na jeho reservaci. To tedy — abychom si rozuměli — nejsou pro mne indiáni, ale američtí občané prapůvodu více méně indiánského a povoláním artisté.

Opravdoví indiáni nemají tedy ani psací stroj, ani pero, ani papír, a píší-li, musí volit jiný, jim přístupný materiál a jiné nástroje. Jedním z jiných materiálů je písek. Sledujeme-li tok řek nebo potoků, najdeme dosti často v písku nakreslený obrazec, sestávající z kosočtverce a trojúhelníku.

117. Tady berou.

Každý indián ví, že to má být nakreslená ryba a že to znamená: „Tady berou.“ Indián nedělá tajnosti s takovými místy, jako naši tiší blázni, marně mrskající vodu. Přijdete-li k takovému místu a máte-li hlad, vhodíte do vody svou udici s jistotou, že sotva vnadidlo dopadlo, potáhnete si z vody svou večeři. Tento znak se zdá být universálním v celé Jižní a Střední Americe. Ale nejen jako písmo v písku, které odplaví voda a roznese vítr, nýbrž jako trvalý záznam o době, kdy bylo mnoho ryb.

118. Znak rybího tance vyrytý na psací tykvi indiánem Angaité.

Trochu pozměněný, bez trojúhelníčku, ale křížem uprostřed, znamená „slavnost rybího tance“. Dvě dřívka přeložená křížem se oplétají barevnými provázky nebo sítinou — jako děti jsme si podobně hráli — že mezi křížem dřívek vznikne na roh postavený čtvereček. To vše se ozdobí, polepí peříčky a zabodne do vlasů jako ozdoba při rybím tanci. Takové ozdůbky najdeme snad u všech indiánů žijících u řek a alespoň částečně živících se rybolovem. Nej-
121 krásněji provedené jsem našel u Borórů. Stejné byly nalezeny u mumií v Peru, právě jako ve vykopávkách v Mexiku — jsou tedy prastarého původu. Odborníci andských národů si je nedovedli vysvětlit — ale teď také uznávají, že i u nich mají tyto ozdoby nějaký vztah k rybám. U kulturních horských národů jsou všelijak dál modifikovány: místo křížku je žeberních dřívek šest nebo osm, bývají dokonce vodorovně zavěšeny. Když už jsme byli skoro jisti, že také tak změněné znamenají ryby, dostal jsem takový závěs, dokonce několikaposchoďový a pletený ze slámy, ze Slovenska (!) a tam se věší doprostřed sednice jako v Čechách holubička a říkají tomu „muší let“. A pak, aby člověk dělal vědecké theorie! Byl

z toho poprask. Ředitelé několika museí mne žádali, abych jim podobné opatřil. Trvalo dlouho, než se mi to podařilo, rozeslal jsem jich několik, ale pak do toho přišla předešlá světová válka a dvě z nich zůstaly viset v pokoji mého synstva. Jelikož nerad něco měním, visí tam dosud. Jisto však je, že u volných indiánů Jižní Ameriky značí rybu. Vyzkoušel jsem to u všech kmenů, které jsem navštívil, a všichni mi dali stejné vysvětlení. Dovolil jsem si dokonce nehezký vtip, že jsem obrazec nakreslil na břehu, kde kromě vodních šneků nebo malých sumečků nebylo ve vodě nic jedlého, a bylo pak z toho mnoho smíchu, když se některý mladík dal napálit a ztratil několik minut bezvýsledným rybařením.

Tedy to už je něco jako písmo, pakliže psaním rozumíme zaznamenání myšlenky tak, aby jí rozuměl někdo jiný později, aniž by bylo možno s ním mluvit.

Nejvyvinutější obrázkové písmo jsem našel u indiánů Angaité. Když jsem z vesnice náčelníka Kürá podnikal první cestu do vnitrozemí, byl mi náčelníkem přidělen jako průvodce, tlumočník a historiograf mladý chlapec Mitapirú. Ani nevím, mám-li někde za-

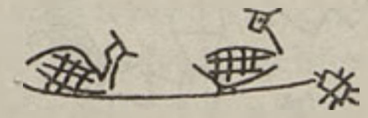
119. První kapitola tykvové cestopisné knihy zní: Přišel k nám dlouhý cizinec ve vysokých botách s vousisky na tvářích. Měl velice štěkavého psa, který běhal po zadních nohách. Těžkou brokovnicí střelil po houfu ptáčků a sestřelil dva, aby udělal radost dětem.

psáno, jak se vlastně jmenoval, dalo by práci to hledat a třeba bych to nenašel — ostatně na tom nesejde — znali jsme ho pod přezdívkou, kterou získal v dětství od Paraguayců: „mitá“ je maličký a „pirú“ je hubený, tedy asi jako naše „Hubeňourek“. Dostal od náčelníka novou tykev. O čem spolu mluvili, jsem tehda ještě nerozuměl, ale můj historiograf si na tykev napsal hned prvou kapitolu cestopisu tím, že popsal mne a vše, co mu na mně bylo nápadným: vysoké boty, vousiska na tvářích, t. zv. „kotlety“, velice štěkavého psa, který dovedl chodit na zadních nohou, a dětinskost, kterou jsem tehda hned po příchodu do vesnice udělal, že jsem střelil do houfu ptáčků a sestřelil z nich dva, k velké radosti pánů kluků.

V první vesnici, do které jsme přišli, předal tykev místnímu náčelníkovi a ten měl ke kresbě dlouhé povídání, při němž bylo mnoho smíchu na mé útraty. Hlavně střelba do ptáčků byla kritisována. Indián zná cenu střelné rány a na tolik broků se jim to zdál asi být malý úlovek. Pozoroval jsem, že bych se mohl snadno zesměšnit a bylo třeba napravit situaci. Hodilo se mi, že na košatý strom zapadly žakutingy, takový druh bažantů. Střelil jsem po jednom z revolveru a měl jsem štěstí, že se stromu spadli dva.

Hned to bylo zaznamenáno. A bylo zdůrazněno, že jediná kulička zabila dva ptáky. (Přiznávám se, že druhý byl za listím a já o něm nevěděl.)

120.

Dalšího dne jsem narazil na pštrosici nad hnízdem. Neutekla, ale postavila se mi celá načepýřená. S tím jsem měl už zkušenosti a věděl jsem, že je třeba raněného ptáka rychle chytit za nohu a vyhodit ho z hnízda, protože jinak ve smrtelném zápasu by rozkopal vejce. Zdá se, že obrázek byl čtenářům Angaité tak srozumitelný, jako sürrealistům surrealistický obraz, o kterém obyčejný

121. (Angaité.) Kouzelnická chřastačka z tykve, pomalované hroznými Evropany ve fracích a cylindrech. Slouží k zahánění zlých duchů. Viz obr. *135*.

122. (Boróro.) Ozdoby do vlasů při rybářském tanci.

124. (Kaingan.) Hadí-hvězdné hole. Tekst str. 195 a 196. Slovo „pan" značí v kainganské řeči jak hada, tak hvězdu.

123. (Kaingan.) Předměty zdobené obrázkovým písmem. Veslo s hieroglyfem „Jeden den" (obr. *144*, str. 197), štěpina polena se zarostlým nákresem nalezeným na osekaném stromě (str. 197 dole), pohárek z rohu s portretem prapředka v aztéckém úboru (obr. *140*) a tykve s různými obrazy zvířat.

smrtelník neví, co by mohl představovat. Odpoledne přibyl zastřelený jelen a ten byl zase pramenem smíchu. Také jsme ho nechali

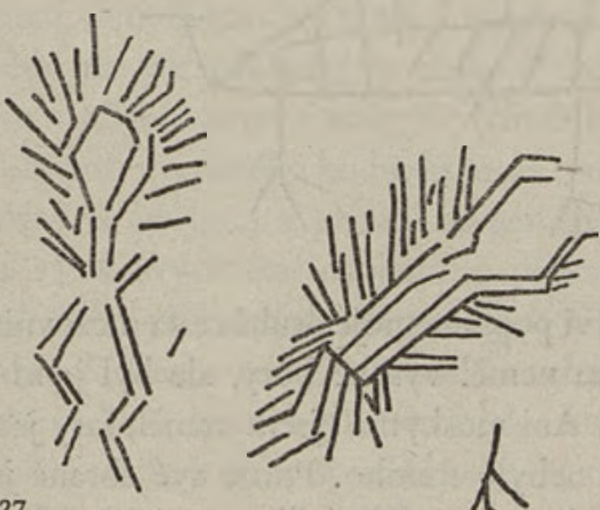
125.

126.

pěkně ležet, protože to bylo v době, kdy důkladně smrděl pižmem a byl by navoněl každého, kdo by se ho dotkl. Nedovedl jsem indiánům vysvětlit, že mám zájem o zvláštní parohy a že si je vezmu až na zpáteční cestě, až ho supi vykostrují.

Zato jsem nerozuměl dalším dvěma obrázkům, přimalovaným hned ráno nato. Mitapirú mi řekl, že jsou to „duše pštrosů". Teprve

127.

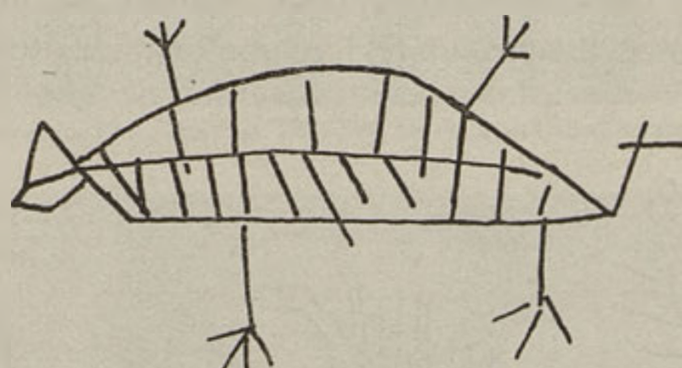
128.

po letech, když jsem se mezi Angaité vrátil a dostal starou, již nakřápnutou tykev-cestopis, jsem pochopil, že Mitapirú byl tak rozčilen bojem s pštrosicí, že se mu celou noc zdálo o pštrosech.
Ale ani pak jsem se nedověděl, co znamená další obrázek. Byla to 128
nějaká fantastická ryba, ale nepamatuji se, že bych byl něco podob-

129.

ného ulovil. Pak už byl jeden velký pštros a malý pštros, ibis, volavka a kolibřík, a nakonec nakreslil krokodila, kterého jsem sice střelil, ale který se schoval v bařině a našli jsme ho až při návratu shnilého.

130.

131 Podobně byla na jiné tykvi popsána moje druhá cesta mezi vnitrozemními Angaité. Už jsem neměl vysoké boty, ale byl jsem bos a chudý jako kostelní myš. Ani moskytí síť jsem neměl, šaty jen co jsem měl na sobě — a to nebylo mnoho. Pouze své zbraně jsem zachránil a jediné mé platidlo byly čtyři obálky po tisíci těch nejdrobnějších udiček, zapomenuté v kapse mého pasu. Nosil jsem je tam několik roků. Kdysi jsem je koupil u Rotta s jinými velikostmi udic a nenapadlo mi, že pro tak titěrné udičky — vhodné pro hračku dětem, by mohl být odbyt v kraji, kde jsou ryby často těžší než člověk. Ukázalo se, že byly nejlepším platidlem, protože právě o ně byla nouze a nikomu nenapadlo je přivézt. Chytaly se na ně dobře

malé rybičky, vhodné jako vnadidlo. S těmi čtyřmi obálkami jsem byl živ víc než čtyři měsíce, nakoupil jsem za ně veliké sbírky ethnografik a ještě zaplatil nosičům, kteří mi je pomohli donést ke břehu Paraguaye.

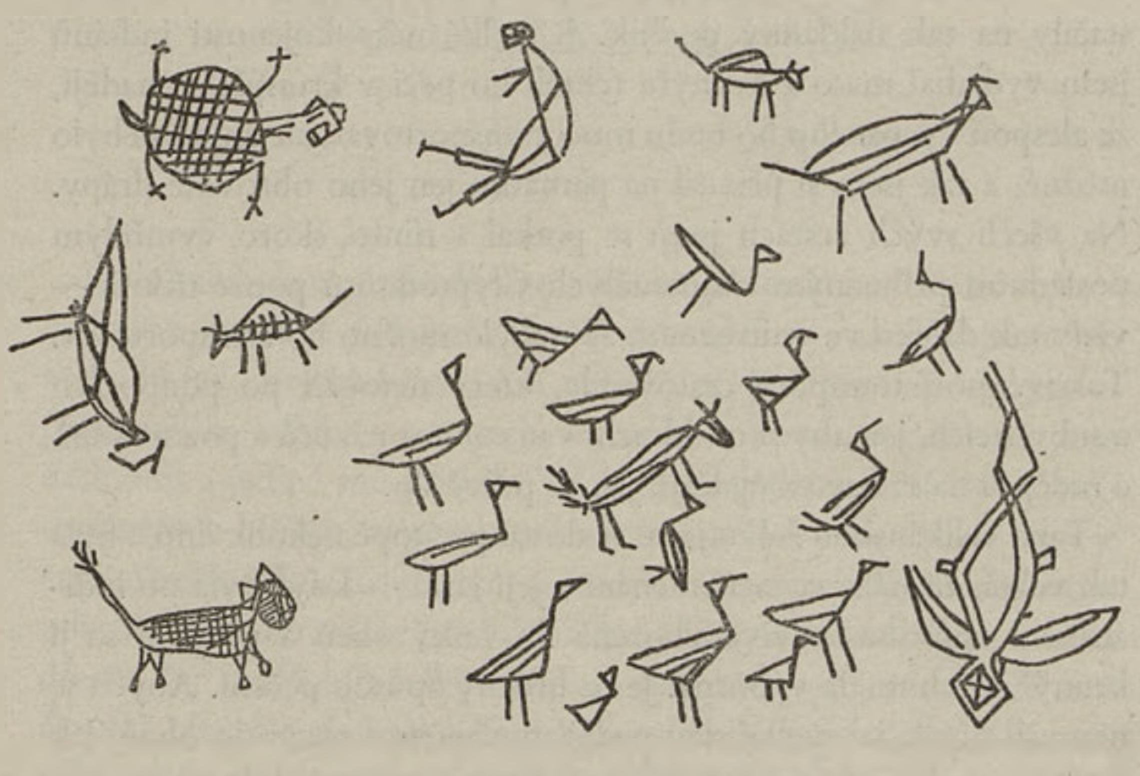
Ani psa jsem neměl — můj odchod z „civilisovaných“ krajů mezi pohostinné „divochy“ byl příliš překotný — ale zato jsem už tehdy znal kraj, stejně jako indiány Angaité, a znal už dosti dobře jejich řeč. Proto měl můj průvodce-historiograf lepší vyhlídky na lovecký „cestopis“. Už jsem se nezesměšnil střílením jelenů, jichž maso není poživatelné, ale zastřelil jsem tři laně. Mimo množství vodních ptáků chytil jsem pásovce „tatú“ a velice vzácného obrovského pásovce Dasyphus gigas. K veliké mé lítosti nebylo možno dovézt ho živého, ba ani stažený krunýř — nebylo myslitelné pronést ho křivolakými cestičkami lesními. Pokoušel jsem se postavit chlívek z palmových kmenů, vysekat cestu pro volskou káru a dojet si pro něj. Ale vždy ho rozházel nebo se pokoušel ho podhrabat, nebylo čím ho krmit a mé prostředky nebyly takové, že by stačily na tak nákladný podnik. K velké nespokojenosti indiánů jsem vydlabal maso z krunýře (chtěli ho péci v krunýři) v naději, že alespoň vycpaného ho budu moci transportovat, ale ani to nebylo možné, a tak jsem si přivezl na památku jen jeho obrovské drápy. Na všech svých cestách jsem se potkal s tímto, skoro vymřelým posledním příbuzným zkamenělých Glyptodontů pouze třikrát — vždy tak daleko ve vnitrozemí, že nebylo možno ho transportovat. Takové jsou trampoty cestovatele, který netoužil po podporách a subvencích, jen aby si mohl uchovat volnost názorů a pozorování, a raději si na své cesty vydělal, jak to právě šlo.

Také velikánskou želvu jsem sledoval po stopě několik dnů a byla tak velká, že stála za zaznamenání a její játra — když byla po indiánském způsobu za živa vhozena na velký oheň a propálil se jí krunýř — chutnala výborně. Je to hrozný způsob pečení. Abych se nemusil dívat, jak velké slzy padají mučenému plazu do ohně, jak se bezmocně zmítá, raději jsem se želvám vyhnul, když jsem na-

razil na jejich stopu, a zřekl jsem se takové pochoutky. Nenašel jsem způsob, jak ji zabít a jinak upravit. Sekyra se odrazila od jejího krunýře, pilu nenosí lovci s sebou do vnitrozemí, bodnutí nožem, podařilo-li se, jí nezabilo a useknout hlavu si nedala. Ale tehdy byl hlad a stopa ukazovala, že želva byla nezvykle veliká. Také jeden zvědavý jaguár se v noci přiblížil k našemu ležení, znepokojoval nás celou noc, až mi k ránu přišel do rány. Jednu rybu „kaskúdo" nezvyklých rozměrů jsem našel v bařinách. Vůbec na té cestě jsem narazil na samé obry lovné zvěře, také jaguár byl veliký a jediný, kterého jsem ulovil bez pomoci psů.

To, co zde píši mezi obrázky, zdánlivě nepatří do článku o indiánském písmu, ale takové byly komentáře při přečítání tykvové knihy, kdykoli jsme přišli do nějaké vesnice nebo se potkali s nějakou důležitou osobností.

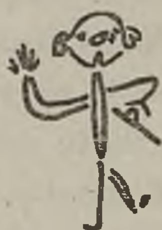
132 Ještě se chci zmínit o tom, že mezi kreslíři nechybí vtipní a dovední karikaturisté. Na prvém obrázku je Mansikjaá — to bylo mé

131. Má druhá cesta mezi Angaité.

jméno mezi Angaity — s oteklýma ušima po prvé neprospané noci bez moskytí sítě. Druhý kreslím po paměti — nějak se tykev ztratila nebo je v některém museu. Spodek je hieroglyf pro strom a celek značí, že jsem stál pod stromem a nemohl najít žakutingu, která seděla nade mnou a prý se mi vysmívala stejně jako indiáni, kteří se na nás dívali.

132.

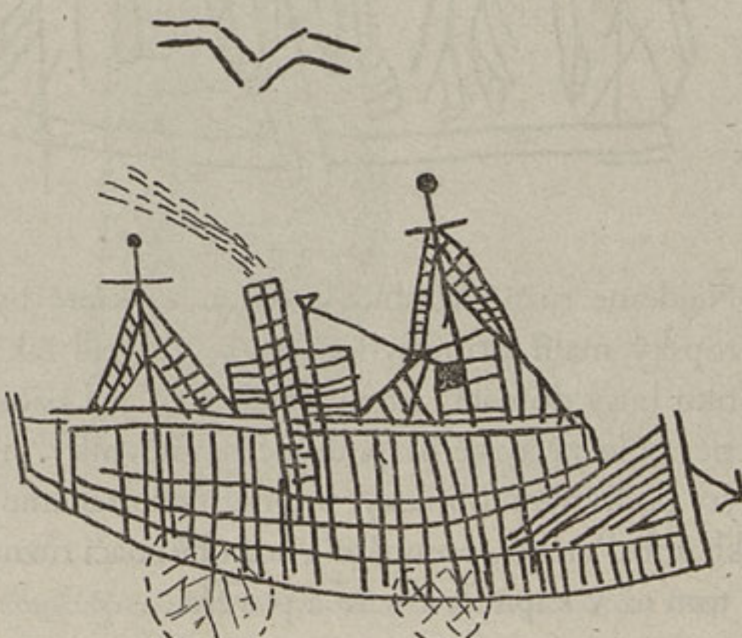

133.

Později ve vnitrozemí jsem našel tykve-skizzáky, které popisovaly cestu kreslíře z vnitrozemí v mém průvodu mezi bělochy. Parníky na něho udělaly velký dojem, že jejich studiu věnoval jednu tykev. Zajímavé je, že kormidlo pod vodou a kola, která neviděl a jen tušil, právě jako větrem se pohybující vlajku, naznačil slabšími, sotva znatelnými čarami. Dále jsem po dlouhém přemlouvání koupil jednu tykev s vyřezanými kříži, naplněnou kamínky a kousky různobarevných skleněných střepin, jíž používá čaroděj k zahánění 122

134.

zlých duchů. Byla to vzpomínka malíře na cestu, kterou se mnou podnikl do továrny na masové extrakty v San Salvador. Běloši měli právě nějakou slavnost. Nemýlím-li se, byly to vánoce nebo Nový rok. Přesto, že továrna je na pokraji divočiny, bylo vše v „gala“, dámy v plesových toaletách a páni ve fracích a v cylindrech. Jsou někteří běloši tak směšní a chtějí si občas udělat ilusi své domoviny. Náš příchod způsobil rozruch. Byli to asi čtenáři indiánských povídek a měli z indiánů důkladný strach. Všichni se chopili kdejaké „ohnivé roury“ a vyhrnuli se na verandu administrační budovy. Trvalo chvilku, než poznali, že jsem běloch a že jsem tam zabočil, jen abych si nakoupil nějaké zásoby. Když poznali, že platím skutečnými penězi, a dokonce v těch krajích neobvyklými zlaťáky — k mým šekům na banku neměli důvěru — odložili zbraně. Ale jejich portréty sloužily několik roků na zahánění zlých duchů.

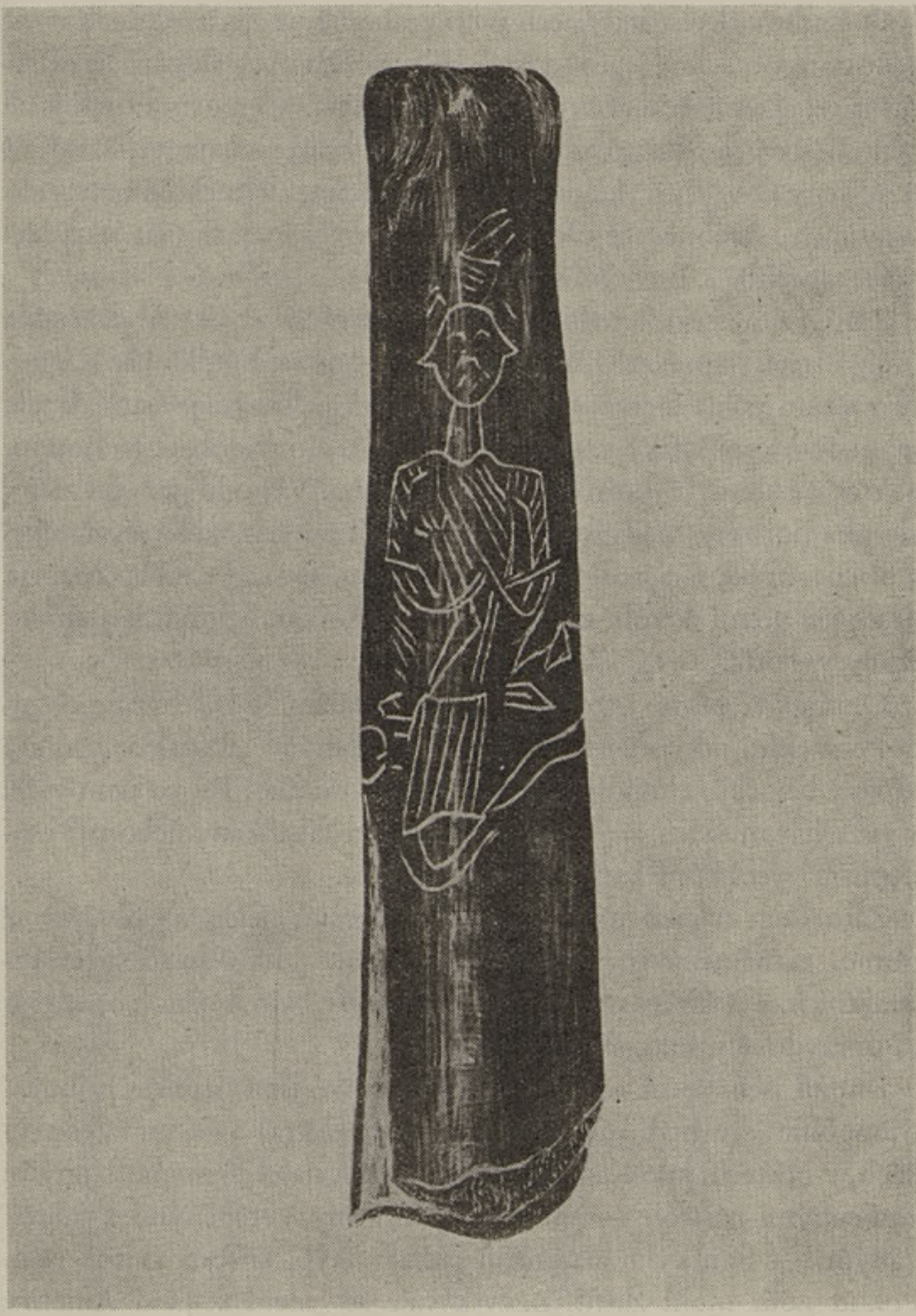
135.

136

Najdeme různé kresbičky zvířat, za které by se nemusil stydět evropský malíř primitivista, kdyby dovedl tak nakreslit charakteristiku husy domácí, která stejně jako její páni se dívala polo bojácně, polo zvědavě na podivné návštěvníky. Jinak jsou tykve pokryty podivnými obrázky, pro něž nedostaneme jiné vysvětlení, než „ikhamba“ nebo „pompéro“, což obé značí různé šarže zlých duchů. O tom až v kapitole o víře a pověře.

137. (Kaduveo.) Můj skorokubistický portrét vyrytý na stonku palmového listu.

O Kaďuvejských indiánech jsem psal také už jinde. U nich zmizelo staré obrázkové písmo jistě už v pradávných dobách v ornamentice, ať už v řezbářství nebo v hrnčířství. V mých dobách ještě někteří staří si pamatovali, co některé obrazce znamenají, zvláště staré ženy dovedly vykládat, co svým ornamentem chtějí napsat do votivních nádob, které, uloženy na hřbitově, mají sloužit jako hliněná modlitba k mrtvým předkům.

Zato jsem zastihl jednu děvušku, která si nožíkem nakreslila
137 můj portrét. Aspoň tvrdila, že to má můj portrét být. Dobře k mým rozměrům volila formát materiálu: stonek palmového listu, ale zdá se mi, že kromě délky jsem si na obrázku málo podoben. Jednou mi nakreslil kubistický portrét „malíř“ Kubišta. Vyhodil jsem ho za to, ale oba portréty mají jistou podobu. Oči na čele, ruka vyrůstající z břicha a pod. Co je dovoleno divochům, to si, dle mého názoru, přece jen nesmí dovolit civilisovaný malíř, a tak nelituji, že jsem ho tehdy vyhodil.

Obrázkové písmo severoamerických indiánů se zdá být mnohem dokonalejším, ale já z vlastní zkušenosti nevím, jak dalece vzniklo vlivem bělochů, a mnoho-li z něho je původního. To, co jsem viděl v různých museích, na mne dělalo dojem falsifikátů, nebo při nejmenším výrobků dělaných na objednávku.

Zato jsem narazil u brazilských Kainganů nejen na obrázkové písmo, zaznamenávající různé události, ale i na obrazce věcí abstraktních, a dokonce na stopu něčeho, co by bylo možno považovat za opravdové písmo, složené z písmen.

Zmínil jsem se už o tom, že Kainganové jsou nejblíže příbuzní Mongolům, že mají mongolské nemoci (sakra) a že ve vykopávkách, v místech, kde Kainganové dříve žili, našel jsem mezi jinými kamennými nástroji — ještě dnes Kaingany vyráběnými a používanými — figurky z hlazeného jadeidu, typické pro žlutou rasu. Pokud jsem mohl zjistit, nevyskytuje se jadeid v Jižní Americe a tyto předměty, známé pod jménem „muirakitá“, stilisací i způsobem zpracování jsou od asijských idolů k nerozeznání. Také

jsem se zmínil, že mají mnoho mythologických elementů, shodných s náboženstvím severojaponských Ainů, a také oběma národům rostou dlouhé vousy, což se nenachází u žádných jiných indiánů. Možno z toho soudit na smíšení. Jiné mythologické elementy jsou stejné u Kainganů i u severoamerických indiánů. Nejvíce mne překvapilo, že jsem u nich našel čarodějnické hole se zvířecí podobou, vyrobené z bambusové větve, vytržené i s kořeny. Dle tvaru kořene dostávají jméno zvířete, které připomínají svým tvarem, ale i když značí nějakého ssavce, jsou označovány jako hadí hole. Mimo to jsou hole s jednohlavým, dvouhlavým a tříhlavým hadem: krin- 124
pan (hlava-had), krin-pan-rangré (hlava-had-dvě), pan-tekton-krin (had-tři-hlava), při čemž slovo „pan" značí zároveň hada jako jednotlivou hvězdu některých souhvězdí. Skoro stejné hole, ve spojení s hvězdami a světovými stranami, byly majetkem Matky bohů ve starém Mexiku.

138. Hadí hole z Mexika. Odznak Matky bohů.

Zdá se to být skoro fantastické, ale přece jen pravděpodobné, že Kainganové na své pouti přišli do styku s praobyvateli Mexika a že buď převzali některé z jejich zvyků, nebo své zvyky namíchali do jejich světového názoru a náboženství. Poslední se mi zdálo být pravděpodobnějším, totiž, že tamtudy prošli před vývinem mexické kultury, i když jde o mnoho století a snad tisíciletí. Zvyky a zkazky se i u primitivů neznalých písma udržují neuvěřitelně dlouho ústní tradicí. (Hadí hole Kainganů jsou v Náprstkově, berlinském a petrohradském museu.) Zapochyboval jsem o tomto svém názoru, když jsem našel u náčelníka Arikišó vyřezávaný roh
123 s figurkou, připomínající kresby mexické jak posicí, tak oblekem a obuví indiánům neznámou. Arikišó mi ji vysvětlil jako „gofá“ prapředka (růžek je v majetku mé ženy).

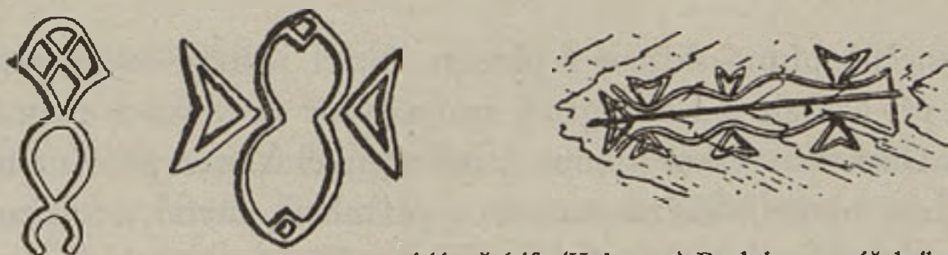

139. (Oxomoco.) Hadí hole čarodějů.

140. (Kaingan.) Na poháru z rohu zobrazený „gofá“.

Na hlavním trámu domu náčelníka Arikišó jsem našel hluboce vyřezané tři ornamenty. O prvním mi řekl, že znamená jeho. O druhém jeho matku a otce. Třetí měl být jeho rodokmen: nejnižší znamená prababu, babičku a matku nahoře. Šípovité zářezy měly značit pradědy, dědy a otce. Tehda jsem si nedovedl vysvětlit a myslel jsem, že mu nerozumím, když mluvil o svých otcích a dalších předcích, právě jako o matkách v množném čísle. Teprve teď, myslím, že správně chápu pod zorným úhlem skupinového manželství.

141. až *143.* (Kaingan.) Rodokmen náčelníka Arikišó.

Na jednom vesle starého indiána jsem našel vyrytý podivný geometrický obrazec. Byl mi označen jako: „jeden den“. Když jsem se dál vyptával, řekl mi majitel, že čtverec dole s třemi body znamená zapadající slunce, obdobný čtverec nahoře že je východ, a úhlopříčnami rozdělený obdélník má být zem se čtyřmi světovými stranami. Víc jsem z něho nedostal. (Ornamentovaná část 123
vesla je v hamburském museu.) Ale na holých skalách v pro-

144. (Kaingan.) Hieroglyf: „jeden den“.

145. Petroglyf z Kordiller v Catamarce má asi stejný význam.

vincii Catamarca v Kordillerách brousili před mnoha tisíci lety své kamenné sekyry dávno vymřelí praobyvatelé těch krajů a při té příležitosti vybrousili do skály petroglyfy, které jasně hlásají stejnou myšlenku a jistě mají stejný význam. Tříbodové slunce je pro jistější pochopení označeno paprsky.

Při štípání polen na ohniště odskočila jedna štěpina a objevil se 123
positiv i negativ před mnoha desetiletími vyrytého a stromem zarostlého obrazce. (Je v ethnografickém museu v Hamburgu.) Dle let stromu bylo možno spočítat, před kolika desetiletími si nějaký indián na stromě zaznamenal svůj zážitek, tak důležitý, že mu stál za práci odsekat se stromu kůru a vyrýt obrazec do tvrdého dřeva. Několik podobných záznamů, ale moderních, jsem za své cesty 123
našel na kmenech stromů.

A konečně písmo složené z písmen. Našel jsem je ve „vesnici
146 tanců“ při návratu od Kainganů, namalované ve velkých rozmě-
rech na štípaném prkně domu, jehož majitel krátce před naším
příchodem zemřel. Marně jsem se vyptával na původ a význam
nápisu. Nebyla nálada na nějaké výklady. Vše se chystalo k tanci
a zpěvu mrtvých, připravovaly se veliké obřady a bylo zřejmé, že
cizinec není při tom vítaný. Jediné, co mi opakovali, že je to ozna-
čení domu mrtvého. O obřadu napíši v kapitole o smrti. O nápisu
mohu jen říci, že rozdělený kruh podobným způsobem nacházíme
často na petroglyfech v celé Americe a bývá vykládán jako hiero-
glyf pro velké město inkastické. Dle obrovského petroglyfu, který
jsem našel na hranicích Brazilie a Bolivie (popsán v Globusu), se
to zdá být pravděpodobný výklad. Je tam několik takových kruhů,
větších i menších, spojených cestami. Ale kamenné nápisy, jichž
autoři vymřeli před mnoha tisíci lety, neodpovídají a fantasie vý-
kladů může být lživá. A písmena? Připomínají foinická — ne-
chybí několik fantastických theorií, které tvrdí, že Foiničané byli
v Americe dávno před Kolumbem, ale ty theorie jsou stejně doka-
zatelné jako výklady kamenných nákresů. Nejhorší je, že už jsem
tehdy vypotřeboval poslední desky a nemohl si nápis ofotografovat
a musil se spokojit se zmenšeným náčrtkem. Uveřejňuji ho proto
teprve nyní — po prvé.

146. (Kaingan.) Nápis na prkně domu zemřelého. Porovnej č. *62* na str. 107.

Počítání je pro indiány věda skoro neznámá, velice obtížná a dokonale zbytečná. (Zde třeba poznamenat, že kulturní národy peruánské, mexické, Maya z Yucatanu a vymřelé národy z Venezuely nepovažuji za indiány. Jsou pro mne potomky Atlantů, právě jako jimi byli Řekové a Egypťané na druhé straně. Při nejmenším to byli národy Atlanty podrobené, s kulturou od nich převzatou.) Ne že by indiáni pro počítání neměli schopnosti. Že je mají, dokazuje nejlépe fakt, že se stanou velice dobrými počtáři, jakmile se naučí bělošskou řeč, ať už je to španělština, portugalština nebo angličtina. Ze znalostí řečí a ze styku s bělochy naskytne se jim nejen příležitost, ale i potřeba počítání a tu plně využijí své vrozené schopnosti. Ale, jak se zdá, indián k svému způsobu života počítání *nepotřebuje*. Zde opět vidíme rozdíl mentality od Euroasiata. Indiánu chybí všechny spekulativní prvky, které by přemohly stránku citovou. Viděli jsme, že indián dovede ochočit zvířata, ale nedovedl by je zabít a sníst — jsou mu společníky, přáteli. Dokonale to dovede Euroasiat, který nejen ze svých ochočených zvířat, ale i ze svých spolubližních, dokonce i ze svých krajanů, ba i z vlastních dětí dovedl udělat obchodní artikl. Přesto, že pochází ze stejného původu — (a to dokazuje nejen stejnost větší části abecedy, stejná forma nohy, možnost křížení atd.) — musela být nějaká jiná rasa, s docela jinou mentalitou, která se přimísila Euroasiatu, že v něm potlačila všechnu citovou stránku a vybičovala jeho sobectví tak daleko, že se nezastavil ani před svatokrádeží pohřebního majetku zemřelých předků, že proměnil ho v dědictví a tak se dostal až k své „civilisaci". To vše musíme mít stále na mysli, chceme-li pochopit způsob myšlení indiána.

Z těch důvodů je počítání u indiánů velice rudimentární, a i tam, kde je dokonalejší, je většinou jen theoretické.

Nejprimitivnější je u velké rodiny Guaykurů. Jižní jejich část, národy obývající pampu až k Patagonii a hluboko do Chile, nepři-

cházejí v úvahu. V bojích přišli příliš do styku s bělochy a naučili se od nich dokonale počítat už v dávných dobách tak dokonale, že dělali své útoky ve spořádaných centuriích-setninách a dobře si dovedli spočítat poplatky, jež vyžadovali od bělochů. Stejně nejsevernější Kaďuveové užívají číslic portugalských. Ale v Čaku bylo ještě v mých dobách dosti volných kmenů této rodiny, z nichž nejpočetnější bývali Toba, nebo ve vnitrozemí Pilagá a Karraim, o jejichž existenci se před mou cestou nevědělo. Všechny tyto kmeny mají slovo pro „jeden". Pro slovo dvě užívají slovo podobného významu jako „jiný", a co je více než dvě, je „huíde" — moc.

Má-li rozhodnout většina při hlasování, postaví se do dvou skupin a řadí se do párů. Na které straně přebudou, tam je většina. A při tom dovedou hrát v kostky „pinta" nebo v hazardní hru dřevěnými kartami — dokonce jsem našel i falešné kostky, jimiž druh druha dokonale obere o celý majetek, a třeba i o ženu.

Narazil jsem na potíže, jak zjistit stáří některých dětí. Rok se u většiny indiánů počítá dle doby květů v krajině převládajících stromů. Když kvete „paratodo" nebo „kebračo blanko", je nový rok. U kmenů středního Čaka se počítá rok dle zralosti „algaroby", divokého druhu „svatojanského chleba".

Mohlo by se předpokládat, že chceme-li zvědět stáří dítěte, musíme se zeptat, kolikrát uzrála algaroba od dob, kdy se dítě narodilo. Ale nerozuměli by nám. U Tobů a Pilagů se musíme ptát: „Kolikrát byla opilá matka." Neodpoví nám sice přímo, ale ukáží vám nějaký předmět domácí potřeby z tvrdého dřeva, na kterém jsou vyřezány vruby. Počítají: dva, dva, dva, ale kolikrát ty dva jsou, to už si neuvědomují. K čemu by to také bylo dobré vědět stáří kohokoli. Je mlád, dokud je schopný a cítí se mladým — kolikrát byl opilý, na tom přece nezáleží. A indián středního Čaka — ovšem dokud nepřišel do styku s bělochy, je a může být opilý jen jednou v roce, v době zrání algaroby, z které se dělá silně opojná „čiča". Zato taková opička trvá celý měsíc a někdy — když je vydatná žeň — i déle. V době zrání algaroby nebývalo radno cestovat

v Čaku. Všichni dorostlí indiáni byli opilí, ve vesnicích byly pranice, nikdo se nestaral o jídlo a hladové děti plakaly a nebylo možno přivést indiány k žádné rozumné myšlence, pohnout je k jakémukoli podniku. Zato doby zrání algaroby využívaly trestné expedice, které nenarazily na žádný odpor a bez vlastního nebezpečí vyvraždily celé vesnice. V těch dobách se musely děti starat samy o sebe, starší o mladší, protože dětem je zakázáno pít. Neprovdané děvče je považováno za dítě — lhostejno, jak staré. Teprve matka se smí opíjet a také se každá každoročně opíjí, a proto jen tak možno zjistit stáří nejstaršího dítěte.

Někteří vědátoři počítají vášeň pro alkoholické nápoje za jeden z „Kulturgutů", společný všemu lidstvu, zděděný od společných předků. Smutno by bylo našim „mazavkům", kdyby směli použít dobrodiní tohoto „kulturního" požitku pouze jednou za rok, i když by mohli, směli a museli být opilí po celý měsíc. Ale těch jedenáct měsíců prohibice! A zde opět narážíme jako na červenou nit na rozdíl indiána a Euroasiata. Indiánovi ani nenapadne, aby si něco schoval na pozdější dobu. Když má co jíst, sní to, až k prasknutí, má-li co pít, vypije to a zpije se do němoty, a v dobách nouze vzpomíná na doby blahobytu. Počítá s tím, že mu příroda a náhoda dodají vše, co k nejnutnějšímu životu potřebuje. Když pak běloši zmenší jeho loviště a vyhubí zvěř, nezbude mu než vymřít. Nemůže konkurovat v životním boji s rasou, která má spekulativní přimíšeninu ve své krvi, která dovede v dobrých dobách udělat zásoby na doby zlé — která umí *počítat*.

Druhá velká rodina, Tupí-Guaraní, má jména pro čtyři čísla: 1 peteí, 2 mokoi, 3 mboapí, 4 orundü. Někteří jsou toho názoru, že jsou to slova posvátná, v jejich aglutinantních kořenech vidí celou kosmogonii, znalost rotace země kol slunce a mnoho jiných věcí více méně fantastických, zděděných prý od vysoce kulturních prapředků. Mnohem snáze se dá taková fantastická theorie zkonstruovat než vyvrátit.

Nejdokonalejší soustavu jsem našel u rodiny Mačikuí, a to sou-

stavu mecítmovou, které, jak se mi zdá, používali i naši prapředkové. Jenže u Mačikuí je tato soustava pouze theoretická, kdežto u jiných sousedních kmenů, jako Kaďuveů, kteří ji přijali od svých válečných „otroků", vešla v praktické používání. Abych ji vy-
147 světlil, je třeba obrázků: Jedna se řekne „hánid" a vystrčí se ukazovák. Dvě je „słimá" (tvrdé l, jako polské), ukazovák a prostředník,
48 až 152 které se roztáhnou v podobě „V", „hánid-słimá" jsou tři, jedna a dvě, „watula" ruka takhle (řekne indián a udělá V ze dvou a dvou prstů k sobě přiložených a konečně „kemenik" jedna ruka, znamená pět.

Šest už je těžší: „hánid món sén kemenik", čili jedna přejde na druhou ruku, deset je „słimá-kemenik", čili dvě ruce — dost jednoduché, ale už jedenáctka by vydala celou řádku: dvě ruce a jedna přejde na jednu nohu, šestnáctka se řekne: dvě ruce, noha a jedna přejde na druhou nohu, za to dvacet čili mecítma je jednoduché: jeden člověk. Tato soustava má výhodu, že možno se jí dorozumívat na velkou vzdálenost, ale je štěstí pro Mačikuí, že nemusí vyplňovat čísla na složence slovy.

Jak jsem řekl, je tato soustava pouze theoretická. Než jsem při psaní slovníku zjistil těch dvacet čísel, trvalo několik dnů a vystřídal jsem několik učitelů-informátorů, než jsem našel jednoho dostatečně trpělivého — a zapotili jsme se při tom důkladně oba, nebo lépe řečeno všichni. U některých učitelů to šlo poměrně snadno do čtyř, nebo dokonce do pěti, ale pak jsem musel vzít na pomoc kukuřičná zrnka. Ale pohled na kukuřici působil reflex v mozku indiána, vzbudil v něm představu chutného kanžika, jídla z kukuřice, již nutno několik hodin vařit, takový reflex, že se mu sbíhaly sliny na jazyku a nezbylo než rozdělat oheň a postavit hrnec s vodou a kukuřicí. Uděláno. Vrátili jsme se do stinného stanu k našim kukuřičným zrnkům, k našim šesti zrnkům, ale museli jsme začít znovu od jedničky. Dotáhli jsme to pracně na tři, když si indián vzpomněl, že je třeba kanžiko ochutnat, je-li dobře osolené. Začali jsme trpělivě znovu, ale můj instruktor byl příliš unaven vykládá-

147.–152. (Angaité.) Počítání srozumitelné na dálku. Hánid – jedna, slimá – dvě, hánid-slimá – tři, watula – čtyři, kemenik – pět, hánid-món-sén-kemenik – šest.

153. (Angaité.) Opravdové „regalante": Okarina, zdobená symboly slunce a vlády nad čtyřmi úhly světa. Vnitřek je pracně a s velikou trpělivostí vydlabán do tvrdého dřeva čelistmi a zuby velkých hlodavců „capibara".

ním tak abstraktních věcí. Pro ten den s ním nebylo možno počítat. Byl skutečně vyčerpán a divil se, že jsem ještě schopen si vyhledat jiného a začít znova. Z opatrnosti jsem nepoužil nic jedlého, nýbrž počítali jsme kaménky, které se vyskytují na druhém břehu řeky v jeskyni, hezky do kulata omleté vodou. Také nám to pěkně šlo až do šesti nebo do sedmi, ale i oblázky působily reflexivně na mysl indiána, vzpomněl si na chladnou jeskyni, kde se právě před poledním žárem ukrývají veliké ryby, a že by byla příhodná doba je střílet šípy v průzračné vodě. Snad i na udici by braly blíže u vchodu, kde jsou oslněny prudkým světlem. O jiném s ním nebyla řeč, a když jsme se vrátili s nákladem ryb, museli jsme začít opět od hánid, słimá, hánid-słimá atd., ale k deseti jsme to nedotáhli. Používal jsem tedy korálků k počítání a konečného výsledku jsem docílil teprve, když jsem z toho udělal společenskou zábavu starců a za každou novou číslici jsem zaplatil přadénko korálků. Tedy hodně draho, počítáme-li s tamní valutou za přadénko korálků týden práce u dřevorubců. Ale i tak to byly další dva dny těžké práce.

NEDOSTATEK INTELIGENCE?

Běloši, žijící na pokraji divočiny, jsou přesvědčeni, že indiáni jsou tvorové velice neinteligentní. Ten názor šíří i ti, kteří sami jsou analfabety, ale počítají se mezi civilisované „cristianos“. Já a všichni lovci, kteří se s indiány stýkali dlouhá léta, jsme právě opačného názoru. Myslím, že názor prvých je odůvodněn několika faktory: Hlavním je oboustranná neznalost řeči — jeden mluví o voze a druhý o koze a jeden druhého pokládá za hlupáka. Druhý je se strany domorodců pudem vypěstovaná mazanost. Indián zrovna tak těžko chápe bělošskou mentalitu, jako běloch jeho. Ale běloch je mu ještě nevypočitatelnější. Žádá nejnemožnější věci, dává nejnesmyslnější otázky — (jako není-li zlato a petrolej v Čaku) — a není-li mu vyhověno, používá často násilí a bezpráví. Indián je slabší — ne sice jako jednotlivec, ale jako národ, a přenáhlení jed-

notlivce odnese celý kmen — a ze zkušenosti se naučí, že nejlepší obranou je *stavět se* hloupým, dělat jako by nerozuměl. Nejpřesnějším pojmenováním by bylo: švejkovina, a ta je u indiánů virtuosně vyvinutá. Ale nejčastěji to bývá nedorozumění a z toho pocházející nepochopení. Jen jeden příklad: Byl jsem zaměstnán jako chemik v taninové továrně v Puerto Casado. Na obzoru nad lesy se ukázaly kouřové signály. Tamní obyvatelé si jich nevšimli, ale já už měl své zkušenosti, a když jsem pozoroval, jakým směrem se blíží, usoudil jsem, že indiáni z vnitrozemí přicházejí na návštěvu. Šel jsem tedy do továrního obchodu a vyměnil jsem si nikláky za papírové peníze. Platil jsem peso za devadesát centimů. Rozkřiklo se to a vbrzku jsem vyssál všechny, nebo skoro všechny nikláčky, jež byly v oběhu. Skladníkem tam byl jeden velice tupý Španěl. Byl zvyklý na moje různé podivnůstky a tak se neptal. Myslel, že potřebuji drobné do hry nebo na něco podobného, nebo že jde o nějakou sázku. Ostatně nebylo v obchodě drobných potřeba, protože všechno zboží bylo tak předražené, že levněji než za peso nebylo nic, ani škatulka sirek. Skladník byl přesvědčen, že udělal dobrý obchod. V několika dnech přišli vnitrozemní indiáni a moje nikláčky byly nejlepším výměnným zbožím. Mohl jsem kupovat vše, co přinesli, i když jsem to nepotřeboval — je to jediný způsob, jak možno vykoupit i vzácná ethnografika. Odmítne-li kupující něco, nenabídnou mu další. Jediné, co jsem odmítal, byli živí papoušci, jichž indiáni přinesli mnoho. Byla po nich také čilá poptávka.

Když jsem byl v nejlepším vyměňování, přišel ke mně skladník
154 s mladým indiánem, s nímž se nemohl nějak dohodnout, přesto, že mladík byl tlumočníkem kmene a rozuměl dosti dobře španělsky. „Podívejte se, jací jsou to zabedněnci. Chce za papouška ‚patakon lata‘ (plechový dolar — deseticentávový niklák). Já mu dávám dvaceticentávový a on ho nechce, dávám mu papírové peso a nechce ho také. V celé osadě není niklák k dostání, a když mu nedám zrovna malý niklák, tak prý odnese papouška zpět do lesů. Nechce ho prodat za nic jiného — ani za kořalku ne — a pak budete tvrdit,

že jsou to inteligentní tvorové." Nechal jsem ho při tom. Koupil jsem papouška za niklák a dal ho Španělovi, jen aby mi svým klábosením nepřekážel. Ale mne samého zajímalo, proč odolal indián i takovému lákadlu, jako je kořalka, proč nepřijal plátno nebo jiné zboží, které mu bylo nabízeno a mělo mnohokráte větší cenu. Vysvětlilo se to velice jednoduše. Přítel požádal mladíka, aby vzal s sebou jeho papouška nějakých pět set kilometrů divočinou a vyměnil ho pro něho za niklák, který mu právě chyběl do náhrdelníku. Nemohl potřebovat dvouniklák, protože by to nebylo symetrické, tím méně mohl potřebovat papírové peso, i když mělo desetinásobnou cenu. Kdyby nebyl dostal právě hledaný niklák, byl by trpělivě nesl papouška pět set kilometrů zpět. Šlo o svěřenou věc, šlo o službu příteli a tu neplatí dle indiánského názoru žádná lákadla a žádné spekulace.

Vysvětlení se mi tak líbilo, že jsem se nabídl do nikláku udělat hřebíkem a kladívkem dvě dírky, aby se snadněji mohl připevnit na náhrdelník. Indiánu, jehož jediným nástrojem je trpělivost, by to dalo snad týden, snad více práce. To jsem si dal. Všechny nikláky, kterými jsem platil, jsem musel prodírkovat. Až dlouho do noci jsem u ohně klepal kladívkem, ale vyplatilo se mi to později, když jsem chudý se musil dožadovat pohostinství vnitrozemských Sananpaná. Přišel jsem k nim jako zručný „dírkovač nikláků", tedy prospěšný člověk, a byl jsem přijat velice přátelsky. Ještě štěstí, že zásoba nedírkovaných nikláků ve všech vesnicích nebyla veliká, ale stačila, aby se na mne nedívali jako na většinu bělochů, jako na učiněného „budižkničemu".

AGURÁ - GUASÚ

„REGALANTE“ DAR, JAKOŽTO VÝSLEDEK PRIVÁTNÍHO MAJETKU A KRÁDEŽE

„Regalar“ znamená španělsky darovat. Při sestavování slovníků volných národů jsem pro toto slovo nenašel žádný překlad. Zdá se, že indiáni nemají ani pojem daru. Zvláštní, ale je to tak.

Pobřežní indiáni, od nichž běloši stále něco chtějí zadarmo — takový luk a šípy se jim zdají být maličkostí, která nestojí za to, aby se platila — slyší často toto slovo a začali ho i užívat, ovšem přizpůsobené a předělané na „regalante“. I když ho užívají, přece, myslím, neznají jeho význam. Přijde indián do mého stanu a přinese papouška nebo tykev medu divokých včel. Jsem něčím zaměstnán a nejevím zájem — nebo úmyslně nejevím zájem, abych nevyhnal cenu příliš vysoko. Indián chvíli stojí mlčky, pak se jemně dotkne mého ramene a řekne: „Já ti regalante med a ty mi regalante pět paraguayských pesů.“ Znamená pro něho tedy slovo regalante prodej a koupi nebo něco takového.

A přece jsou případy, že indián přinese něco „regalante“, „opravdu regalante“ a nechce za to nic. Dokud jsem nevypátral důvody takového daru, udělal jsem několik indiánů nešťastnými. Já zásadně nepřijímám dary, a když jsem takové opravdové regalante odmítl, tu dárce zesmutněl, odešel ze své vesnice a víc jsem ho neviděl. Někdy, když jsem se po letech vrátil a zastihl ho zas v jeho vesnici, utekl znovu. Jistě by si každý takové podivné jednání vykládal jako přílišnou sentimentalitu, přemrštěnou citlivost — alespoň já jsem si to z počátku tak vykládal. Až jsem si všiml, že takové „dary“ — dříve velice vzácné — se staly najednou častými a že vesnice náčelníka Kürá, která ležela na druhém břehu od pohostinné Kaléry Marsal (kde jsem byl hostem), se začala vylidňovat. Byl to zřejmě následek toho, že jsem odmítal dary.

Všichni obyvatelé Kaléry se divili, že mi indiáni nosí tolik darů — kdežto jim, kteří s nimi léta žijí, se nikdy takové pocty nedostalo. Vyčítali mi, že rmoutím indiány odmítáním darů a že tak budou

brzy bez pracovníků — i když toho indiáni mnoho nepodělají, ale přece jen naloví ryby, přinesou na prodej zvěř, divoké ovoce nebo med. Přijal jsem tedy „dárkem“ dřevěné housličky, které jsem dlouho nemohl dostat koupí ani za nejlepší výměnné zboží. (Za celou dobu svého pobytu u indiánů Mačikuí jsem získal troje takové housličky. Jedny dostal ode mne Mistr Kubelík, když mne navštívil v Buenos Aires, druhé jsou u Náprstků a třetí už nevím v kterém museu — myslím, že v berlinském.) Chlapci, který mi je přinesl, jsem udělal velikou radost tím, že jsem se ho ani nezeptal, co chce „regalante“ ode mne.

Asi za hodinu nato přijel tlustý náčelník Kürá s nejpřednějšími muži vesnice a chystali se rozdělat poradní oheň před verandou. Tušil jsem, že jde o něco velice důležitého, a proto jsem jim navrhl, aby se vrátili a že pojedu s nimi do jejich vesnice. Nedovolili, abych sám vesloval a převezli mne slavnostně přes řeku na mé kanoi, ale s dvěma čestnými veslaři.

Když jsme vypili maté, řekl mi rozveselený náčelník: „Když jsi odmítal opravdové regalante, měl jsem už strach, že duše tvých lidí vypovědí našim duším válku.“ Vzal jsem ho tedy důkladně na paškál a po mnohahodinovém rozhovoru jsem konečně pochopil — alespoň myslím, že jsem správně pochopil.

U pobřežních indiánů, kteří přicházejí do styku s bělochy, stává se krádež něčím dosti obvyklým, i když u volných indiánů je něčím nemyslitelným. Hlavně ukrást něco bělochu se stává jakýmsi sportem. Já jim to nemohl mít za zlé, když pomyslím, jak je běloši okrádají a jak využitkovávají jejich nevědomosti a důvěřivosti. Ovšem, to se většinou „krade“ legálně; viděl jsem, jak běloch koupil od indiána předmět, který znamenal mnoho měsíců práce, za starou plechovku od konservy, kterou by byl jinak zahodil. Namluvil mu, že je stříbrná a že nezrezaví.

Tím snadnější jsou takové krádeže maličkostí u člověka tak nepořádného, jako jsem já, a disponujícího takovým množstvím výměnného zboží, jako jsem já s sebou vozil. Snadno se ztratila šňůrka

korálů nebo udice, několik jehel — takové bezcenné předměty, ale pro indiána vzácnosti.

„Tedy“ — vykládal náčelník — „někdo ti něco ukradne. Ty nevíš, že ti to ukradl, nebo nevíš, kdo to ukradl. Nebo to víš a nic neřekneš. Jen jednou jsi se moc zlobil, když se ti ztratila mačeta (byla to celoocelová americká Collins a stála v městě libru šterlinků), ale pak ses přestal zlobit, ale jen jsi dělal, jako by ses nezlobil a pátral jsi, kdo mačetu má. Nemohl jsi ztrestat zloděje, protože jsi nevěděl, který to je. Ale tvá duše ví, kdo to je, ale nemůže ti to povědět. Když jednou umřeš a když umře jednou zloděj, tak tvá duše jeho duši ztrestá. Z toho by byla válka mezi dušemi mého kmene a dušemi tvého kmene. Když ty ale od zloděje své mačety přijmeš opravdové regalante, třeba „batatu“ (sladký brambor), tak se tvá duše vzdává práva trestat ho za krádež mačety. Když odmítneš regalante, znamená to, že tvá duše povede válku proti duši zloděje, že tvůj kmen bude po smrti válčit s mým kmenem. Protože to nechceme, tak každý, od něhož jsi nepřijal regalante, byl vypovězen z kmene a tvá duše si s jeho duší může pak vyřídit své věci a našim duším do toho nic nebude.“

Bylo už po půl noci, když se dokončil výklad, který podávám ve velice stručném výtažku, a já jel zpět přes řeku. Ale uprostřed řeky jsem dal obrátit a vrátil jsem se do vesnice. Napadlo mi, že jsem všemu ještě dobře nerozuměl. Poradní oheň se rozhořel znovu a znovu kolovala tykvice s maté. Začal jsem se vyptávat znovu: „Poslyš, Kürá, já už k vám sem jezdím šest let, jistě mi tvoji hoši kradli dřív stejně jako poslední dobou a já to nevěděl, nebo jsem dělal, že to nevím. A přece za mých dřívějších návštěv jsem sotva víc než dvakrát dostal nabídnuté regalante. Poslední dobou jich bylo mnoho. To mi toho tolik nakradli?“

„Ne — poslední dobou už ti vůbec nikdo u nás nic neukradne, to jsou většinou staré hříchy, ale dříve jsme to nebrali tak vážně (už jsem se domýšlel, že jsem si vysloužil opravdové přátelství, ale i z toho mne náčelník brzy vyvedl). Víš, že pro nás je válka zábavou

a tvůj lid je někde moc daleko. Snad by duším tvého lidu ani ta mačeta za to nestála, aby se tak daleko vypravili, a kdo ví, kolik by jich až sem došlo. Ale pak jsi zde jednou otevřel své bedny a ukazoval jsi nám obrázky svého lidu a tolda, v kterých bydlíte — někteří říkali, že se nám vysmíváš, ale pak jsi ztratil jeden obrázek, o kterém jsi říkal, že ti všichni lidé jsou tvůj lid...“; náčelník se zarazil v řeči, odešel do svého oddílu společného domu a vrátil se s rybou. „Nemáš chuť na rybu? Upeču ti ji.“ Měl jsem chuť a přijal jsem. Ale to bylo samozřejmé pohostinství a nezeptal jsem se, co stojí. Náčelník byl v zřejmých rozpacích. Pak sundal s krku okarinu z tvrdého dřeva s vyřezávanými znaky slunce a vládce nad čtyřmi úhly světa — odznak vrchního náčelníka. Byla to stará práce, majetek kmene, a proto dědičný, který jsem od něho marně lákal — ba i kořalku mu slíbil výměnou. „Nechceš mou okarinu?“

„Chci, co bys za ni chtěl výměnou?“ 153

„Nic, to je opravdové regalante!“ Nejistě a se strachem se díval, zda odolám tak lákavé nabídce, nebo zda přijmu. Asi by to znamenalo, že by náčelník sám byl vypuzen od kmene. Indiáni bývají velice důslední. Vzal jsem okarinu a bez poděkování vstrčil do kapsy. Oddychl si a zašel zase do domu. Já zatím okarinu dal do zapínací kapsy svého pasu — tam byla jistější, a tak se stalo, že teď visí nad mým psacím stolem. Náčelník přinesl nutrií kožešinu a vybalil z ní fotografii. Už jsem na ni neměl právo. Přijal jsem regalante. A jaká to byla fotografie: Za jedné své návštěvy v Praze jako žurnalista a dopisovatel argentinských časopisů jsem z balkonu pražské radnice fotografoval, jak se čtvrt milionu lidí domáhalo manifestací volebního práva pracujících vrstev. Náhodou ji zvědavý Kürá uviděl mezi mými zavazadly, a když jsem mu vysvětlil, že to všecko je můj lid a dokonce jen část jednoho „tolda“ mého lidu — neodolal a ukradl mi ji, aby ji mohl ukázat všem svým lidem i poslům z jiných vesnic. Všude se pak vedly dlouhé diskuse o tom, že by válka duší nebyla pro jejich duše žádnou zábavou. Kde je tolik duší namačkáno na tak malém místě, tam by jistě se

našlo mnoho těch, kteří by podnikli sebedelší tažení, jen aby se dostali z té mačkanice ven.

Bylo tudíž usneseno všechny staré hříchy vyrovnat užitím regalante, každého hříšníka, který by byl odmítnut, vypovědět, a pro budoucno vyjmout mou osobu ze zlodějského sportu i v případech, že bych ani nepozoroval ztráty, ani nemohl zjistit vinníka. Když ony jsou duše tak zpropadeně bystrozraké a znají i nejtajnější myšlenky.

Chudák Kürá! Neodolal, aby neukradl pro svůj kmen tak důležitý špionážní dokument, sám navrhoval vyrovnání hříchů, sám riskoval vypuzení od kmene — a stálo ho to jeho náčelnickou okarinu, kterou nechtěl vyměnit ani za nejlákavější zboží. V nejbližších dnech jsem mu tajně odcizil nějakou maličkost a nabídl mu opravdové regalante, krásnou kovovou okarinu, ideál každého indiána. Mohla se na ni hrát každá písnička, zatím co ta jeho měla jen tři tóny — ale byla to náčelnická okarina, jejíž hlas musí poslechnout každý Mačikuí. Inu — u indiánů se musí obětovat náčelník pro blaho svého lidu.

POCTIVOST

Bylo to u téhož náčelníka Kürá, na břehu Rio Paraguay, proti Marsalově vápenici, u něhož jsem nechával své bedny s knihami, mikroskopem, lékárnickými zásobami a reservním šatstvem, vždy když jsem podnikal cesty do vnitrozemí. Sám náčelník je převzal v opatrování. Nebyly zavřeny, protože bylo možné, že bych z nich mohl něco potřebovat a poslat si pro to. Každá krabice a každý balík byl označen nějakým znakem, vyrobeným malířem kmene, a já měl na své tykvi jejich seznam s sebou. Potřeboval-li jsem něco, vyryl jsem na tykev znak a poslal s ní některého z mých průvodců. Doručil tykev jako potvrzenku a dostal předmět označený stejným znakem.

Z jedné takové výpravy jsem se vrátil rychlými pochody, aniž bych zapálil signální ohně, abych neupozornil sousední indiány Sanapaná, kteří měli s mými hostiteli nějaké nedorozumění a lovili

nablízku, za neutrálním územím. Dorazil jsem ku břehu pozdě v noci, takže obyvatelé vesnice nepozorovali můj příchod dříve, než jsem byl v největší blízkosti. Šlo o důležitou zprávu, a tak jsem se nezdržoval předepsaným ceremonielem, vešel jsem přímo do společného domu a probudil náčelníka. Byl jsem unaven a hned jak jsem vyřídil svou zprávu, jsem ulehl vedle své bedny, zatím co se všichni obyvatelé vyhrnuli ven, aby zapálili poradní oheň. Již v polospánku mi napadlo, že bych si mohl zakouřit nějakou cigaretu pro změnu po těžkém indiánském tabáku a po tmě jsem sáhl do bedny. K mému velkému překvapení byla docela prázdná — vykradená. Zamrzelo mne to. Stále jsem si namlouval, že jsem získal opravdové přátelství indiánů, stále jsem si je idealisoval a odmýšlel si jejich zubožený stav a teď tak hanebným způsobem zneužili hostitelství a sprostě mne vykradli. K čemu jim může být většina těch věcí? Snad si balí cigarety do listů vzácných knih a do mých zápisníků (v bedně byly většinou knihy), snad budou mlsat jedy z mé lékárny. Ale indiáni měli vážné porady a já byl unaven. Nechal jsem vysvětlení na druhý den. Budou asi potřebovat moji pomoc k vyjednávání se sousedy, s nimiž jsem byl od dřívějška v dobrých stycích, a pak jim teprve důkladně zatopím.

Probudil jsem se pozdě. Slunce už pálilo, ale před domem hořel ještě veliký oheň a od něho se ozývaly bojovné zpěvy. Vlastně mne probudilo to, že rázem utichly — slyšel jsem je jen v polospánku. Vrátil se Mitapirú, poslaný hned po mém příchodu, ještě za tmy na zvědy a hlásil, co přečetl ve stopách. Se Sanapaná se nepotkal, ale došel až tam, kde jsem našel jejich stopu. Šel po jejich stopě a zjistil, že se k nim přidalo několik opozdilců. Jejich zprávy byly asi tak důležité, že Sanapaná rozdělali oheň a vrátili se všichni na místo, kde se stopy křížily, šli kousek po mé stopě a pak odtáhli. Nebylo jim asi těžké zjistit mou přítomnost. Málo bělochů se potlouká ve vnitrozemí Čaka a žádný nenosí tak veliké alpargaty (plátěné střevíce) jako já. Válečné nebezpečí bylo zažehnáno a narychlo bylo s tváří smyto válečné pomalování. Vzpomněl jsem si

na svou prázdnou bednu a umínil jsem si blamovat náčelníka před jeho bělošskými sousedy. Zašel jsem na břeh a dal signál na vápenici, aby mi poslali velký člun a odstěhovali mne s celým mým nákladem, který bylo těžko stěhovat na vratké kanoi. Přijel sám Don José s Giovannim, lamačem kamene a já se těšil na okamžik, až se chopí mé bedny a už podle váhy zjistí, že je prázdná. Zatím, co jsem balil drobnosti přinesené z vnitrozemí, chopili se oba siláci bedny — a já byl zklamán. Nesli dost obtížně. Inu, knihy váží hodně, jsou-li srovnány v bedně. Zastavil jsem je a otevřel víko, jako bych tam ještě něco chtěl přidat a bedna byla plná, vše ve stejném pořádku, jak jsem ji náčelníku svěřil při svém odchodu. Zdálo se mi to snad ve snu, že byla vykradena? Křivdil jsem svým hostitelům?

Věru, že jsem se styděl, když jsem se zeptal náčelníka, jak to s tou bednou bylo. Sny dovedou člověku někdy zahrát podivné věci a dovedou splést dohromady docela nelogicky různé příhody. Připomnělo mi to jinou příhodu: Také jednou jsem se vrátil z vnitrozemí k místu, kde na břehu jsem pod boudou z palmového listí nechal jednu ze svých beden. Boudu jsem našel po několikaměsíční nepřítomnosti neporušenou, také bedna tam stála, ale když jsem ji chtěl otevřít, zmizela mi před očima, sesypala se a místo ní byly jen čtyři krabičky sardinek, které jsem vždy s sebou nosil jako železnou zásobu. Tehdá mi zahráli nepěknou hru termiti. Malou dírečkou odnesli po kousíčcích nejen celý obsah bedny, knihy, prádlo, suchary, ale i bednu samu a z celé bedny zbyla jen tenoučká slupička dřeva nasáklá nátěrem a na té slupičce drželo pouze železné kování. Snad jsem spletl tuto příhodu ve snu? Ale byl jsem si jist, že jsem ji otvíral a že panty vrzaly. Zeptal jsem se tedy přímo: „Jak to je? Moje duše viděla včera v noci bednu prázdnou a teď je plná?“

„Byla prázdná celou dobu, co jsi byl pryč. Měli jsme tu návštěvou několik cizích indiánů kmene Lengua a já měl strach, aby něco neukradli. Rozdělil jsem tvé věci svým lidem. Každý dostal tolik předmětů, kolik má prstů na rukou a tolik jich musel vrátit a dát na to místo a v tom pořádku, jak je dostal. Nechybí ti nic z tvých věcí.“

Na vápenici jsem vzal tykev se seznamem a vyložil celý obsah bedny. Opravdu bylo v ní vše a ve stejném pořádku, jak jsem to zanechal při svém odchodu.

JAK JSEM DOSTAL POVĚST ZLÉHO ČARODĚJE

Snadná je věda chemikova: Smísí dva roztoky a přesně ví, co se vytvoří za sloučeninu. Stejně jednoduché to má matematik. Ví, že dvě a dvě jsou čtyři, že vždy za každých podmínek, ve všech klimatech a u všech národů to budou čtyři — nic na tom nezmění ani jeho nálada, ani jeho výchova a vsugerované názory. Narazí sice na velice obtížné případy, s kterými si někdy neví rady, ale pracuje s jistotou, že jednou je rozřeší a správně rozřeší. Oč těžší je práce toho, kdo studuje život, a ještě více toho, kdo si vezme za úkol studovat člověka. Sbírá pracně poznatky — ale nikdy o nich neví, zda jsou pravdivé, zda mu je neskreslila jeho vlastní předpojatost, zda je nevidí falešně skrze „brýle mámení", které mu nasadila jeho výchova, jeho pseudokultura, jeho vědecké i náboženské pověry, jeho světový názor a jeho morálka. Nemá pevného měřítka, dle něhož by posuzoval, leda sebe sama — a při tom nepozoruje, jak sám je měnivý — i když to každý popírá. A měřte něco, když se vám míra stále mění, když se měníte každou přečtenou knihou, každým pozorováním, každou myšlenkou? Žijete s někým léta a nepoznáte ho. Neznají se bratři a sestry, nepoznají se děti a rodiče, protože na každého působí jiné vlivy a jinak ho stále mění. A pak chtějte poznat tak zvaný duševní život indiána! A jsou lidé, kteří myslí, že ho poznali, a dokonce myslí, že mají právo ho kritisovat. Já jen sbírám střepinky mosaiky a čtenář ať si sestaví obraz sám. Ani ten asi nebude správný, ale přece bude blíž pravdě, než kdybych mu chtěl vnutit svůj.

Případ, o němž chci psát, je pouze ukázkou, jak těžké je dovědět se způsob myšlení indiána a jak jsou to často jen nepatrné náhody, které nám umožní chvilkově nahlédnout do způsobu myšlení někoho druhého.

Napočítal jsem v Paraguayi 82 druhů moskytů a kousavých mušek. Střídají se v různých denních hodinách a dle ročních počasí, ale přece je jich tolik, že v době sucha nebo v době dešťů ráno, v poledne, večer nebo v kteroukoli hodinu noční vás bodá a pije vaši krev vždy několik druhů najednou. Uděláte-li si z pozorování života těchto potvůrek sport, pak mnohem snáze snášíte to utrpení. Má to i svou praktickou stránku: Některý druh má dlouhý, ostrý sosák a zabodne se hluboko pod kůži. Plácneme-li ho, zlomí se někdy sosák a naskočí vám palčivá boule, která se někdy podebírá a zlobí několik dnů. A je jich tisíce denně. Odeženete-li je, vytáhnou sosák, pálí vás to stejně, ale uspoříte si zlé následky. Je sice pravda, že takový odehnaný komár se vrátí, kdežto ten, kterého jste rozplácli, vás už bodat nebude — ale co je jeden, sto nebo tisíc komárů, které rozplácnete, proti milionům, kteří zdaleka cítí vaši krev a hned nastoupí na místo zabitého. K tomu názoru, že je výhodnější komáry zahnat, než mstivě a vztekle rozplácnout, jsem dospěl po bedlivém a přesném pozorování. Bylo to jednou večer, když jsem se vypravil do vnitrozemí Čaka, abych se tam někde potkal se svými Čamakoky. Nenašel jsem žádného na břehu a tak jsem se vypravil sám za nimi. Našel jsem si hezké místo k přenocování v hustém lesíku na pokraji prérie. V křoví bylo dosti „karaguatá", skýtajících vodu, a dosti termitích hnízd na stromech. Ta jsou důležitou podmínkou pro klidný večer. Koldokola tábořiště rozděláme malé ohýnky a na ty naložíme rozpoltěná termití hnízda. Termiti je lepí z rozkousaného dřeva stmeleného slinami a takové hnízdo pomaloučku doutná. Je plné tučných termitů a každou chvilečku, když oheň dojde k některému z nich, vzplane ohníček, zajiskří se a vyvalí se kotouček hustého dýmu. Termitů je v každém hnízdě tisíce, a tisíce dýmů se spojuje v hustý těžký kouř, který pomalu stoupá nahoru a spojuje se ve větvích křovisek v hustý dým — jen slabý větérek jím zvolna pohybuje a tak se vytvoří nad celým ležením dobrá ochrana proti komárům. Kdyby byl vítr, nebyla by ochrana nic platná, ale vítr by také odfoukal komáry a nepotřebovali

byste jí. Ovšem i tím hustým dýmem nějaký ten komár proklouzne, ale to už je snesitelné. Neměl jsem nic na práci a tak, než se uvařila v konvici voda na maté a než se opekla srnčí kýta, pozoroval jsem, jakým způsobem bodají komáři. Posadil jsem se těsně u ohně, nechal si ozařovat hřbet ruky a pozoroval v siluetě usednuvšího komára, jak pozvolna zabodává sosák, jak se zvolna naplňuje mou krví, až byl kulatý k prasknutí. Pálilo to, ale pozorujete-li něco se zájmem, necítíte takovou maličkost. Šlo o to, nepoplašit ho cuknutím ruky nebo sebemenším zachvěním a pozorovat, jak pomalu vytahuje sosáček z mé kůže. Když byl docela nassátý a vytáhl sosáček, odfoukl jsem ho, aby udělal na mé ruce místo jinému. Takový napitý komár je tak těžký, že nemůže vzlétnout a padá těžce k zemi. Toho jsem si ani sám nevšiml.

Ale všiml si toho indián v křoví. Pozoroval v lese oheň a tiše se přikradl, aby se podíval, kdo tam táboří. Poznal mne, ale nepřihlásil se. Proseděl tam docela blízko mne celou noc, aniž bych o jeho přítomnosti měl potuchy. Pozoroval, co dělám, a začal to dělat také. Čul v tom nějaké kouzelnictví, protože dát někomu svou krev znamená — jak později uvidíme — sbratření, a sbratřuje-li se někdo se zvířaty, pak jistě rozumí jejich řeči a je jistě čarodějem. Ale můj pozorovatel neměl asi tolik trpělivosti jako já a když ho komáří bodnutí začalo pálit, foukl dřív, než měl komár čas se napít. A jeho komár nepadl „mrtev" dolů, ale odletěl s veselým bzukotem vzhůru, a to po každé, kolikrát to zkoušel.

K ránu se indián právě tak neslyšně vytratil a roznesl po celém kmeni zprávu, že jsem tak mocný čaroděj, že mohu fouknutím zabít zvířata, a jistě také lidi. Když jsem se druhého dne potkal s Čamakoky, chovali se ke mně sice přátelsky, ale přece jinak než jindy. Zdáli se mi být upjatí, zaražení, nejistí. Podezříval jsem je, že mi asi za mé nepřítomnosti provedli něco nepěkného, a začal jsem nesprávně kombinovat, že proto mne žádný nečekal na břehu a podobně. Začal jsem tedy pátrat po příčině.

Mezi mladými Čamakoky bylo několik hochů, kteří přestali věřit

učenosti starých, a kdykoli jim bylo něco nejasné, hlavně všelijaké triky čarodějů, přicházeli ke mně na radu a spolu jsme se bavili tím, že jsme hleděli čaroděje nachytat při podvodu. Na rozdíl od jiných národů, kdykoli jsme takový podvod odkryli, byl bit čaroděj a nikoli ten, kdo ho usvědčil. Jak jsme se setkali na lovu daleko od ostatních, začali se vyptávat: „Umíš fouknutím zabít člověka?" „Neumím."

„Ani zvíře?" — „Ne." — „Ani komára?" — „Ani toho ne", ale už mi začalo svítat. „Ale vždyť ‚Komár' tě viděl, jak jsi zabíjel fouknutím jeho příbuzné." Zvěd se jmenoval Komár, a proto nezabíjel komáry, jako žádný indián nezabíjí zvíře, má-li jeho jméno. Bylo právě poledne, kdy komáři nelétají, a byli jsme na volné prérii, kde v té době koušou jenom mušky „polvorin", ale koušou mnohem palčivěji a po každém kousnutí naběhne červená svědivá bulka. Až k večeru jsem jim celý zázrak ukázal a vysvětlil. Ale smluvili jsme se o tom pomlčet a nechat pověst rozrůstat, abych ji mohl při příležitosti vyzkoušet.

Příležitost se naskytla brzy. Náčelníky Čamakoků byli dva bratři: Antonio velel vnitrozemnímu klánu a Lari ovlivňoval klán Iširů, žijících větší část roku na břehu řeky. Iširové se považovali za civilisovanější — jistě se naučili už mnohým neřestem od bělochů. Kdysi jsem Antoniovi prokázal nějakou službičku a on měl ke mně přátelství. Byl konservativnější než jeho bratr, bránil se špatnému vlivu bělochů a neměl je rád. Ale na mně se mu líbilo, že jsem se zajímal o jejich staré obyčeje, těšilo ho, že jsem zapisoval jejich zpěvy a „že papír mluvil k mým očím skoro docela jako Čamakokové" a že se nikdy nezmýlil. V době mé nepřítomnosti Antonio zemřel a dost dlouho jsem se to nedozvěděl, protože se o něm vůbec nemluvilo, jako se u indiánů o mrtvých nemluví. Ale od mých mladých kamarádů, kteří se nebáli vyslovit jméno mrtvého — i když je opisovali, tím, že zásadně říkali „bratr kazika Lariho", jsem se dověděl nejen o jeho smrti, ale i o tom, že jeho pérový oblek a celá jeho čarodějnická výzbroj nebyla s ním pohřbena, protože rozkázal, aby mi byla

odevzdána. Převzal ji Lari a měl mi ji odevzdat, ale prohlašoval, že mi ji nedá. Byly to nejkrásnější a nejpečlivěji zpracované pérové ozdoby, které jsem znal. Jen v jeho čelence, která vzadu splývala až po pás, bylo přes dva kilogramy volavčích egretů, kromě jiného vzácného peří. Ani jsem se nikdy nepokusil s ním vyjednávat o prodej těchto vzácností, ale kazik Antonio myslel, že mi je zavázán za malou službičku.

Vrátil jsem se na břeh Paraguaye a poslal Larimu vyzvání, aby
mi můj odkaz vydal. Lari přišel osobně, docela po bělošsku oblečen,
ale víc než po bělošsku opilý. Napil se asi na kuráž. Když přišel do *33*
stanu, neodložil ani mačetu, ani pušku a choval se víc než drze,
takže jednu chvíli jsem na něho namířil revolver. Vysmál se mi
a odpověděl sprostou urážkou.

To byla chvíle, kdy jsem mohl vyzkoušet sílu pověry: „Nebudeš-li se, Lari, slušně chovat a neodejdeš-li hned z mého stanu, tak na tě fouknu.“ Musil jsem se přemáhat, abych zachoval vážnost, ale Lari zvážněl, zdálo se mi, že vystřízlivěl, vstal, omluvil se a odešel.

Teprve, když byl daleko a dle svého názoru mimo nebezpečí, vzkázal mi, že mi nevydá nářadí svého bratra. Poslal vyjednavače, že u nich není zvykem dědictví. U mého stanu se sešla porada starších. Rokovalo se o tom. Já tvrdil, že to není dědictví, protože Antonio mi své věci určil, dokud byl živ, a že je to tedy výměna za to, co ode mne dostal dřív. Kdyby to bylo jeho majetkem v době jeho smrti — tedy dědictvím, pak by to mělo být na jeho hrobě, ale nikdy by to nesměl mít Lari. Tento můj názor byl uznán radou starších, ale Lari vzkázal, že nevydá. Naopak mi vyhlásil válku. Všechny noviny světa pak přinesly zprávu o mé smrti a četl jsem ve svých nekrolozích, jaký jsem výborný člověk. O tom budu snad psát v kapitole o válečném umění. Výsledek byl, že Antoniova obřadná roucha místo v některém museu byla uložena na hrobě dobrého kazika.

„Waikshlatning maugyabwa", takto civilním jménem W. Barbrooke Grubb a zaměstnáním misionář, žil dlouhá léta u indiánů Lengua v jižním paraguayském Čaku. Promítal indiánům laternou magikou obrázky nebe s anděly, obrázky pekla s čerty, a indiáni z toho měli velikou legraci. Čerti se jim rozhodně líbili víc, protože to byli pořádní chlapíci, kteří se nebáli ohně — indián dobře ví, jaký je oheň hrozný živel, když se rozběsní na suché prérii. Ale byl to jeden z mála misionářů, kterého měli indiáni rádi. Také s sebou nikdy nebral vojenskou eskortu, jako to dělávají jiní misionáři, a nešilhal po děvčatech. Jen jeden mladý Lengua ho všude provázel — už léta s ním chodil a měl ho ještě radši než ostatní. Zprávy o tomto zábavném muži pronikaly jinými kmeny až daleko na sever. Najednou se roznesla zpráva, že věrný průvodce střelil zezadu misionáře šípem mezi žebra. O tom se mluvilo po celém poříčí Paraguaye — to byla voda na mlýn těch, kdo prohlašovali indiány za zákeřné vrahy. Já měl v té věci své zkušenosti: vyšetřoval jsem „vraždu" cestovatele Ibarrety, který se pustil po proudu Pilcomaya, a přivedl jsem do hlavního města Paraguaye, Asuncionu, čtyři jeho „vrahy", pohostil jsem je v hotelu a všichni se divili, jak se ti divoši vzorně a hrdě chovají. (Teprve po jejich návratu jsem uveřejnil, kdo byli ti náčelníci.) Stejně jsem vyšetřoval smrt svého předchůdce Boggianiho, kterého zabili „divocí" Čamakokové, a pomáhal jsem vyhnat trestnou expedici vedenou Canciem, i když se mi nepodařilo mu zamezit provedení všelijakých zvěrstev. Odmítal jsem odpovídat na dotěrné otázky o zákeřnosti „divochů", dokud bych věc sám nevyšetřil. „Však on ten průvodce měl asi nějaký důvod, pro který střelil svého přítele — pakliže ho vůbec střelil." Při mé aversi vůči misionářům a při mých zkušenostech s nimi bylo nasnadě, že jsem podezříval Grubba z nějaké nekorektnosti, i když o něm bylo slyšet jen chválu, nejvýše, že se lidé smáli jeho snahám. Ale to se smáli mně také a také já mnohdy jsem se hrubě,

154. (Sanapaná.) Jeden papoušek je „regalante", druhý jen za malý niklák, ale jinak za nic na světě.

155. (Pilagá.) Kazik Eskis, který dal ránu palcátem do hlavy Ibarretovy.

156. (Pilagá.) Další tři „vrahové" cestovatele Ibarrety: Kazik Leon (puma), a Kazik Sonočé (rákos), jsou ti velcí. Jméno toho maličkého jsem už zapomněl; já mu říkal Mošnička a to jméno mu zůstalo.

161. (Pilagá.) Z železné obruče, kterou byl zesílen jeden z Ibarretových člunů, vybrousili indiáni s neuvěřitelnou trpělivostí špičku šípu. Třeli železo o železo tak dlouho, až mělo žádaný tvar. Otvory jsou od hřebíků, kterými byla obruč přibita ke člunu.

ba i vědomě prohřešil proti zvykům domorodců (jen namátkou: vykopal a vykradl jsem jejich hřbitovy) a vznikla z toho mnohá nedorozumění — ba dokonce bylo o mně rozhlášeno, že mne indiáni zavraždili. Zajel jsem si tedy do Concepcion a navštívil pana Grubba. Byl v rekonvalescenci. Bylo pravda, že po něm střelil zezadu šípem, bylo také pravda, že to udělal jeho průvodce. Zajímavé bylo, že zůstal dál ve službách misionáře a že na něho hleděl stále nepřátelsky. Řekl jsem Grubbovi, co se o věci vypráví. „To je mi hrozně líto." To mi nestačilo, právě jako nestačilo, že pan Grubb se vzepřel potrestání vinníka.

„Co jste mu vlastně provedl? Musel přece mít nějaký důvod pro svůj čin."

„Měl důvod. Byl to sen. Nosil za mnou všude moji loveckou pušku. Jednou se mu zdálo, že jde za mnou, že jsem se zastavil, vzal mu pušku a bez příčiny po něm střelil. Podle jeho názoru moje duše měla úmysl ho zabít a střelila po jeho duši, když se ve snu toulaly spolu. Aby se to mé duši po druhé nepodařilo lépe, střelil mne on druhého dne šípem, který se na štěstí zarazil o žebro."

Když jsem pozoroval zarputilé a nepřátelské pohledy indiánovy, upozornil jsem na to misionáře, že chlapík stále ještě věří svému snu a že při nejbližší příležitosti se pokusí to provést dokonaleji. Komupak z nás by bylo milé dát si odstřelit duši, když — jak později uslyšíme — taková věc má i pro nesmrtelnou duši nepříjemné následky. Radil jsem misionáři, aby ho vyzkoušel a nabídl mu „regalante". Odmítl. „Právě proto ho zaměstnávám, abych vykořenil v jeho lidu pověru o snu a přivedl je na pravou cestu." Dle mého názoru vyháněl ďábla belzebubem, ale komu není rady, tomu není pomoci. Já v jeho postavení bych byl věc urovnal tak, že bych ho přinutil k pěstnímu zápasu a pořádným výpraskem bych byl jemu vyhnal víru ve sny a v duchy a u jeho krajanů bych byl pověru důkladně diskreditoval. Ovšem misionář nemůže dobře používat takových prostředků, dovolených nám, dobrodruhům, i když jsou účinnější než dobrá slova a trpělivost. Před odjezdem jsem

promluvil s několika náčelníky Lengua — při vzpomínce na nepřátelské pohledy jsem měl starost o toho dobrého naivního muže — a hleděl jsem jim nasugerovat, že by se slušelo, aby vinník nebo oni za celý kmen nabídli „regalante“ misionáři. Nevím, jak to dopadlo, ale asi se už nikdo nepokusil opakovat zákeřný útok. Alespoň ještě před málo lety jsem se doslechl, že misionářuje dál. Je to už asi stařeček. Inu, každý má svůj způsob, jak dosáhnout spasení.

SMRT CESTOVATELE IBARRETY

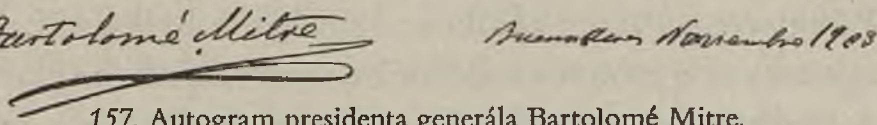
Prý bych neměl takovou věc jen nadhodit. Jistě by zajímala čtenáře. Nuže: Pilcomayo se svou spletí ramen ztrácejících se v močálech, se svými neprostupnými lesy, s divokou zvěří a ještě divočejšími indiány bylo od dob španělských dobyvatelů desideriem všech odvážlivců, dobrodruhů, cestovatelů a podobné sebranky. V době, kdy já jsem se narodil, byl na Pilcomayo zabit slavný francouzský cestovatel Creveaux. Jel z Bolivie po proudu, ale nedojel daleko. Těžko říci, zda ho udělala slavnějším jeho smrt, nebo jeho dřívější činnost cestovatelská na Orinoku a Amazoně. Byl rodem Marseillan, tedy rozený Tartarin, a dovedl psát poutavé příběhy v dopisech svým přátelům. Po jeho smrti byla vydána jeho kniha, nádherně ilustrovaná, ale byla brzy stažena a je nesmírně vzácná. Proto se neobyčejně hodí jiným cestovatelům. I u nás najdeme jeho rozsáhlé plagiáty.

Ale v každém případě byl Creveaux zkušeným cestovatelem, který vyšel po dobrém s bojovnými kmeny severní Brazilie. A přece ho zabili indiáni v Čaku. Mnoho jich tam padlo před ním, několik ještě po něm. Poslední byl Ibarreta. Jeho smrt udělala největší rozruch. Jednak byla jeho cesta poloooficielní a měla za cíl určit hranici mezi Argentinou a Paraguayí, — pak v těch dobách byla už vyvinuta žurnalistika a ta si nemohla dát ujít takové sensační zprávy, ale hlavně půda v Čaku měla už tehdy své majitele. Oni sice ti majitelé dobře nevěděli, kde velká ta latifundia, jež koupili ne vždy

poctivými cestami od ne vždy poctivých vlád — leží, ale to právě měl Ibarreta zjistit, a tak indiáni poškodili jejich zájmy. Ještě jiný byl důvod, proč začala kampaň proti „vrahům“ indiánům: Na pobřeží řeky Paraguaye a Parany začalo se vzmáhat dobytkářství. Všechny řeky a potoky tam jdou rovnoběžně od severozápadu na jihovýchod. Nebylo tedy třeba pozemky ohraničovat se tří stran. Jedině do vnitrozemí, směrem k území obydlenému indiány, byl kraj otevřený, ale tam právě byly nejlepší pastviny, o které by dobytkáři přišli, kdyby je uzavřeli drátěnými ploty. Také by ploty stály mnoho peněz. Bylo levnější nechat dobytek se volně zatoulat a jednou nebo dvakrát ročně ho zahnat zpátky. Se ztrátou, že nějaké to dobytče sežere jaguár, bylo nutno počítat a byla menší, než co by stál plot, jeho opravování a ztráta pastvisek. Že by někdo dobytek kradl, s tím se v kraji, kde je mnoho zvěře — a mimo břeh řeky žádný odbyt, nepočítalo. Ale začala jiná kalamita: „mal de cadera“, mor, který postihoval koně a psy. Těžko shánět zatoulaný dobytek, když v několika dnech vyhynuli na estancii všichni koně, a když stejný osud potkal stáda nově přihnaná. Cena koní stoupala. Dobytkáři si pomohli ke svému zatoulanému dobytku mnohem levněji než stálým nakupováním koní a placením mnoha gaučů. Poslali několika čelným novinám několik telegramů o přepadení a velikých krádežích dobytka, provedených vnitrozemními indiány a žádali vládu o ochranu civilisace proti barbarství. Oposiční noviny se toho chytily a vláda, aby měla pokoj, poslala do „postižených krajů“ oddíl kavalerie.

Velitel takového oddílu měl také své důvody, aby se vyznamenal. Abych je vysvětlil, musím se zmínit o válce Argentiny proti indiánům v Pampě a skoro celém jižním území. Žili tam velice bojovní, navzájem příbuzní Rankelové, Tehuelčé, Pikunčé atd. z čeledi Guaykurú, vedení a vojensky organisovaní několika zdatnými náčelníky, z nichž nejslavnější byl Namunkurá. Čím více se rozšiřoval prostor obývaný bělochy, tím častěji docházelo k potyčkám s indiány, stále více zatlačovanými ze svých území, až se potyčky proměnily ve stálou guerillu, přepadání nejen osamělých statků, ale

i měst. Tehdy byl presidentem generál Bartolomé Mitre, vzor počestnosti, jakých měla Argentina málo, moudrý státník, ale mizerný

157. Autogram presidenta generála Bartolomé Mitre.

voják. Bylo mu kladeno za vinu, že svou neschopností vojenskou prodloužil vyčerpávající válku tří mocností: Brazilie, Uruguaye a Argentiny proti paraguayskému Lopezovi o plná čtyři léta. Myslím, že na těchto výtkách jeho odpůrců je mnoho pravdy, ale přesto ho národ zbožňoval, jako ho musel mít rád každý, kdo s ním přišel do styku. Když později ke stáru žil jako soukromník v chudobě, dal mu národ čestný dar sto tisíc dolarů, aby mohl pokračovat ve své vědecké práci. (V té době jsem ho poznal a spřátelil se s ním.) Když potyčky na indiánském území dostoupily vrcholu, vypravil se Mitre osobně v čele velkého vojenského oddílu a byl hanebně poražen náčelníkem Namunkurá. Byly k porážce mnohé důvody, hlavně vojenští dodavatelé (z předních rodin), ale ve slušné společnosti se o tom nemluvilo s ohledem na milovaného presidenta. Ani oposiční tisk se o tom nezmiňoval. Boj s indiány se omezil na to, že když byl příliš velký nářek pohraničních obyvatel, byl poslán nějaký kapitán s menším oddílem, aby indiány zahnal, ale s tajným rozkazem, aby se dal s co možno nejmenšími ztrátami porazit. Tak rostla pověst „nepřemožitelného“ Namunkurá a zmenšovala se porážka generálova. Ale jednou byl s poměrně malým oddílem poslán kapitán Roca — a ten daného mu rozkazu neposlechl, napráskal důkladně „neporazitelnému“ náčelníku, zatlačil indiány daleko na západ i na jih a sjednal s nimi pro ně krutý mír. Tím se Roca proslavil, dotáhl to až na generála, později na presidenta republiky argentinské a jeho jmění se odhadovalo na sto dvacet milionů dolarů.

Taková závratná kariéra bzučela v hlavě každému takovému poručíku nebo kapitánu, velícímu trestné výpravě. Do pevnůstek

v Čaku bývali posíláni důstojníci z trestu. Zde byla příležitost se vyznamenat, rehabilitovat a dokonce udělat kariéru. V ministerstvu byli dobře informováni o pravém stavu indiánských „přepadení“, a proto dostali velitelé takových expedic rozumné instrukce, že se mají vyhnout každému krveprolití, že mají vše podrobně vyšetřit a přivést eventuální vinníky k soudu. Ale takový poručík viděl své vyhlídky právě v neuposlechnutí instrukcí a mimo to měl strach. Příliš mnoho slyšel o ukrutnostech divokých indiánů — statkáři, na jejichž statcích začal vyšetřovat, se o to dobře postarali — a v překvapujícím útoku a zmasakrování nic netušících indiánů je přece jen menší risiko. Trestná expedice našla opravdu pohřešovaný dobytek klidně se popásající na rozsáhlých pastvinách mezi indiánskými vesnicemi a to jim bylo dostatečným důvodem k zjištění, že dobytek byl ukraden. Co se jim z indiánského obyvatelstva nepodařilo zmasakrovat při prvém přepadení, co uteklo nebo se poschovávalo, bylo zahnáno daleko do vnitrozemí, z vládních vojáků se stali honáci dobytka, pracně ho sehnali a zahnali na fazendy na břehu — však za to byli důstojníci pohoštěni, a dokonce někteří měli vyjednanou provisi. Statkáři na tom vydělali. Vládní, dobře živení koně, takovou krátkou výpravu vydrželi, několik se jich sice vždy nakazilo a uhynulo, ale nezanesli nákazu, protože nemoc, jak se zdá, se nepřenáší přímo, nýbrž se její prvotní stadium vyvinuje ve zvířatech divočiny. Pozoroval jsem, že nemocí hynou nejprve kapibary a vlci aguará-guasú. Když ty najdeme s vysychající míchou, jak bezmocně vlekou zadní nohy za sebou, je třeba dát pozor na psy a koně, kteří brzy potom budou hynout, jeden po druhém. (Na svých výpravách jsem ochránil svá zvířata před nákazou tím, že jsem je krmil arsenikem, ale po ukončené cestě jsem je musel zastřelit.) Když byla vyhubena zvířata divočiny, vymizela nemoc.

Takové bylo pozadí pověsti zlých, divokých a krvežíznivých indiánů Čaka. Pokud stačily mé síly, použil jsem každé příležitosti obhájit ten dobrý, pohostinný lid před veřejností. A i teď, když

jsou už vyhubeni, cítím se povinován odstranit kalumnie, hozené na jejich hroby.

„Jak se můžete zastávat takových zákeřných vrahů“ — bylo mi namítáno — „a co Ibarreta?“

Jedním z hlavních, osobních cílů mé výpravy na Pilcomayo bylo vyšetřit smrt tohoto španělského cestovatele. Byl povoláním geometr. Měl své zkušenosti z pokraje Čaka. Myslel, že je schopen provést podnik, který se nepodařil tolika jiným. Ale měl vady, které ho pro ten účel dělaly neschopným a stály ho život: Věřil zprávám starých autorů o vzdálenostech. Díval se na domorodce jako na méněcenné, sebe považoval za nadčlověka a mimo to byl nahluchlý. Nahluchlí lidé bývají nervosní a snadno podrážditelní.

Dle toho, co jsem mohl zjistit, odehrála se tragedie jeho smrti asi takto: Jel s několika čluny po proudu Pilcomaya z Bolivie, až narazil na Estero Patiño. Je to rozsáhlá bařina zarostlá rákosím, v které se ztrácí řeka tak dokonale, že jen na málo místech mají některé kanály hloubku víc než metr. Je pojmenována po jesuitském misionáři Patiňovi, který tvrdil, že ji objevil. Kdyby si byl Ibarreta přečetl pozorně cestopis Padre Patiňa, mohl být nejen živ, ale mohl být prvým, kdo projel z Bolivie do Paraguaye, mohl provést, co se nepodařilo Creveauxovi a mnohým po něm. Stačilo, kdyby si byl sečetl přehnané denní pochody, uražené těžce naloženými čluny proti proudu, kde bylo třeba odstraňovat v řece zapadlé kmeny a překonávat mnohé překážky nad lidské síly. Kdyby ty pochody sečetl, nestačila by mu jihoamerická pevnina a bylo by Estero Patiño někde v Tichém oceánu. Ve skutečnosti se Patiño nedostal dál než nějakých dvacet mil proti proudu a uvízl v malé několikahektarové bařince, o které myslel, že je obrovským esterem, o němž slyšel od domorodců. Takových bařinek, v nichž se ztrácí delta Pilcomaya, je několik, jeli jsme po jejich břehu a zmapoval jsem je. Patiño ale napsal o svém imaginárním esteru, že je dlouhé 60 mil čili 300 km. K tomu esteru přirazil Ibarreta a začal si rákosím prosekávat kanál pro své bachraté čluny. Nebyla to práce těžká, protože rákosové

kmeny nedrží v bahně příliš pevně a jsou místa, kde je voda volná. Asi za dva týdny otevřel se svými pěti lidmi asi tři kilometry splavného kanálu. Ale pod sugescí Patiňova cestopisu měl před sebou ještě 297 kilometrů. To bylo nad jeho síly a vyvolalo to v něm depresi. On, geometr, zvyklý na divočinu, se prosekával bařinou a ani mu nenapadlo vylézt na pevný břeh a pěšky si prozkoumat kraj, jímž hodlal projít. Ani k tomu se neodvážil, opustit čluny a s mačetou v ruce hledat v bařině příhodnější místa, kde jen úzká pole rákosová oddělovala volnou vodu. Ani nevylezl na kteroukoli pobřežní palmu, aby se na plochou bařinu podíval s výšky. To vše mi bylo nepochopitelné, ale vysvětlilo se mi to, když jsem doslechl pověst, která ho předcházela od jednoho indiánského kmene k druhému. On totiž hned na začátku cesty provedl indiánům menší „žertíček". Když vyjel na svou výpravu, obtěžovali ho domestikovaní indiáni tím, že plavali za jeho čluny a žebrali o všelijaké maličkosti. Zbavil se jich tím, že mezi ně hodil zapálenou dynamitovou patronu. Nezabilo to žádného, byl to jen vtip, ale...

Stalo se mi jednou — ještě v dobách, kdy jsem byl nezkušený zelenáč, že při rybolovu dynamitem jsem stál po kolena ve vodě a dostal celý náraz vody do lýtek. Několik hodin jsem se nemohl dobře postavit a dovedu si představit, jak je plovoucímu člověku, dostane-li takový náraz do celého těla. Snad teprve po provedení žertíku si uvědomil, co provedl, a chápu docela, že měl strach vystoupit na břeh, s něhož pozorovalo jeho podivné počínání několik set indiánů. Byli to indiáni Pilagá a Karraim, o jejichž existenci se tehdy vůbec nevědělo, oni také jistě nevěděli, co provedl krotkým indiánům na misii, ale to vše nemohl vědět Ibarreta, který považoval pod důstojnost bělocha vyjednávat s indiány. Strach to asi byl, proč nešel rekognoskovat ani po břehu, ani ve vodě, proč se neodvážil opustit své čluny, kde se jedině cítil bezpečným mezi svými lidmi. Bylo to asi zoufalství, které ho přinutilo, aby přirazil ke břehu na Kota-late-é a utábořil se tam. V těch místech jsem postřílel za den několik tuctů velkých jelenů, abych umožnil našim hostitelům

nás pohostit a sami se najíst — v esteru jsme nabodávali na kusy drátu veliké a chutné ryby v množství, jímž se nasytily tři centurie indiánských bojovníků i s celou „chusmou“ (ženy, děti a starci), vodních ptáků, obrovských čápů, šedých i bílých volavek, hus a kachen bylo v bařině sdostatek, celý břeh porostlý nepřehledným lesem palem s jedlou dužinou, kilometry bařiny porostlé Cannou, jejíž odenky úplně nahradí brambory — v těch místech kupoval Ibarreta nejprve prostřednictvím svých peónů, později sám od indiánů ovce, aby měl co jíst. Jaký musel být jeho strach, že si nevyšel ani na lov, že se neodvážil ani na ryby nebo jedlé bahenní kořeny, že nepodsekl žádnou palmu. Místo toho poslal všech svých pět peónů pěšky, každého jinou cestou, aby se pokusili prorazit Čakem a přivolali pomoc.

Z místa, kde byl utábořen, chybělo prorazit méně než kilometr rákosím, aby se dostal k volné vodě (provedl jsem to s pomocí indiánů za dva dny) a pak už pouze jeden nízký peřej měkkého tufu a mohl bez překážky dojet se svými čluny až do Asuncionu, nejdéle — když by mu vadil nějaký do vody spadlý kmen nebo jiná překážka — ve dvou týdnech. Ale k prozkoumání toho jednoho kilometru se neodhodlal, zůstal utábořen ve svém stanu a indiáni ho nejen zabili, ale opravdu divošským způsobem naložili s jeho tělem. „Ani zvíře by tak nejednalo.“

Měl jsem jednou rasového psa airdelterriera. Nemám rád rasové psy, mnohem lépe se mi osvědčili všelijací hodně pokřížení „voříškové“. Jsou věrnější, ale hlavně inteligentnější, než stálým křížením jedné rasy zdegenerovaná zvířata. Bývají nevypočitatelně dráždivá a zlá. Ale náš Gip byl hodný, i když trochu přihlouplý, dobrák od kosti, a hlavně měl rád děti. Jako štěně se nadělal mnoho darebačin, nadělal škody v zahradě, ale nikomu neublížil svou velikou silou, až jednou: Po dlouhých letech mne navštívil starý kamarád, který se mezitím rozmnožil o malého klučíka. Loučili jsme se, když nás najednou vyrušil zoufalý výkřik chlapcův a zařvání, jaké jsem u psa nepoznal. Gip nedal se udržeti a byl by chlapce roztrhal.

Ještě dlouho po jejich odchodu se nemohl uklidnit. Myslel jsem, že budu muset psa zabít, ale zahradník mi to vysvětlil: Kluk strkal psovi násilím dva prsty do nosních dírek, jako zásuvku elektrického kontaktu. Inu, nevyzpytatelné jsou nápady kluků. Od těch dob měl pes nedůvěru k dětem. Byl jsem rád, když mi ho později ukradl jeden řezník a vydíral na mně výživné mnohem větší, než jakou měl pes cenu. Poslal jsem ho i s psem k čertu, zbyl mi jen jeho rodokmen a občasná návštěva, když se řezníkovi utrhl od boudy a nepopsatelně zarostlý mne navštívil. Při takových návštěvách jsem si vzpomínal, jak zasloužená byla smrt Ibarretova.

Utábořil se tedy u Kota-late-é a živil se kupovanými ovcemi. Pilagové jich neměli mnoho. Dostali je výměnou od sousedních kmenů a ti zas od Argentinců, jen proto, aby je s velkým ziskem dodali vnitrozemním kmenům. Jen ti vnitrozemní jsou „pány stavu“ a dovedou tkát vlněné pokrývky, jako před staletími tkávali
jejich prapředkové v Kordillerách z vlny lam a guanak. Ale v Čaku 40
nejsou zvířata s vlnou a tak nezbylo, než „importovat“ ovce řetězovým obchodem přes několik nepřátelských kmenů. Jaké naděje skládali Pilagové do počínajícího chovu ovcí — a tady cizinec jim je vyžíral. Platil sice dobře — dal za ovci kudlu, několik udic, zrcátko, harmoniku, nebo dokonce nůžky, věci vzácné, nedosažitelné, ale i mezi indiány platí pravidlo, že čím je větší poptávka a menší nabídka, tím jsou vyšší ceny, nebo dokonce se zboží vůbec odmítne prodat. To nedovedl pochopit Ibarreta. Pro něho byla ovce jako ovce, a když ji před několika dny „koupil“ za bezcenný střep, proč by dnes měla stát víc, nebo proč by dokonce měli právo mu odepřít prodat jídlo, když ho potřeboval. Náčelník Eskis
byl dokonce tak nestydatý, že za jednu z posledních tří ovcí chtěl 155
cestovatelovu winchestrovku.

„Tou si dovedu opatřit víc masa, než jednu ovci.“ Konečně pochopil, co měl vědět od začátku, že se mohl mnohem lépe živit lovem a že mohl rozdělením přebytku masa mezi indiány získat jejich přátelství a pomoc na prosekávání splavného kanálu. Ale apli-

koval svůj nápad na nepravém předmětu. Aby ukázal indiánům, že si puškou může opatřit dost masa, zastřelil jednoho z jejich koní!

Co znamená ve vnitrozemí kůň, pochopí každý, i ten, kdo nikdy v divočině nebyl. I v mnohých civilisovaných krajích se krádež koně trestá smrtí, stejně nebo přísněji než vražda člověka. Někdy to může být také horší zločin než vražda, protože může krádež koně zavinit pozvolnou smrt hladem a žízní koňova majitele. Ale mnohem větší význam měl kůň u Pilagů. Dostávali je stejně drahým řetězovým obchodem jako ovce, ale koně hynuli morem. Po dlouhých letech konečně měli několik kobyl imunních, nákaze vzdorovala také jejich hříbata — nebo snad našli indiáni lék proti nemoci. Jednoho z těch koní, kteří slibovali budoucí chov, Ibarreta zastřelil. Uřízl kus masa a pekl si je. Ale vždy hladoví indiánští psi brzy vyčichali zabitého koně a hleděli ukrást kus pro sebe. Ibarreta, který považoval samozřejmě koně za svůj úlovek a tedy za svůj majetek a při tom si uvědomil účelnost střelné zbraně, postřílel čtyři psy. Byl jistě přesvědčen, že je v právu.

Odlišný názor měli indiáni. Mysleli, že je povinen vzniklou škodu zaplatit. Odešli do svých vesnic, svolali velkou poradu a čtyři hlavní náčelníci šli vyjednávat a vymáhat zaplacení. Přišli do Ibarretova stanu a usadili se kol ohniště. Vzali s sebou tlumočníka — ale Ibarreta byl nejen rozzlobený, ale také nahluchlý. Odmítl dát jakoukoli náhradu, nadával, a hlavně křičel. Nebylo třeba tlumočníka, aby náčelníci pochopili urážky dle síly hlasu. Volný indián dovede zapomenout i ránu pěstí, ale nesnáší, aby se na něho křičelo. Muselo to být veliké rozčilení, když stařičký, hubeňoučký kazik Nogočé uhodil Ibarretu svou válečnou palicí z „železného" dřeva
156 „chakarandá". Uhodil ho vsedě a rána nebyla asi příliš silná, přece ale stačila cestovatele omráčit a snad zabít.

Koupil jsem si tu palici od Nogočéa, právě jako další tři palcáty ostatních náčelníků, které později dopadly na Ibarretovu hlavu a rozbily jeho lebku. Ale Nogočéův palcát mne provázel na několika dalších cestách a měl jsem příležitost ho vyzkoušet, když jsem

v jižních mořích lovil tuleně a kdy pořádně mířená rána stačila na zabití velikého lvouna. Teď je majetkem mé ženy, kdežto ostatní tři jsou v různých museích.

Abych čtenáře uvědomil, jak citliví jsou indiáni k hlasitému mluvení, odbočím k jedné příhodě, která mohla být i mně osudnou. Když jsem se vracel od Kainganů, byli naloženi sbírkami nejen náš nákladní mezek, na kterém na nákladu jezdil náš „gurí“ (klučina, který obstarával různé maličkosti v ležení), ale i jízdní koně, jak můj, tak mého mezkaře. My všichni šli pěšky a nesli zavazadla. Mimo to nás doprovázel náčelník s několika svými lidmi, každý z nich nesl nějakou choulostivou maličkost a dva Kurutoni, také důkladně naložení. Na svého koně jsem naložil nejchoulostivější 163
náklad: fotografický přístroj a desky, měřicí přístroje, zbytky lékárničky a pod. Měl jsem umluveno s náčelníkem, že mne doprovodí až do Tibagy, kde chtěli navštívit plukovníka Borbu, kde jsem je hodlal pohostit a kde jsem mohl opatřit různé dárky, jimiž jsem se chtěl alespoň částečně odvděčit za pohostinnost. Z Tibagy už bylo jen několik hodin vozem po dosti dobré silnici na železniční stanici a k telegrafu a bylo možno vše nejpozději za dva dny objednat z hlavního města. Tedy dost důvodů měli indiáni, aby mne provázeli. Klikatá cesta vedla lesem. V místech, kde ústila na otevřenou mýtinku, se z nějaké příčiny splašil můj kůň a hnal se plným tryskem. Fotografický přístroj se uvolnil a tloukl koně do boků. Plašil ho ještě víc. Nejcennější náklad byl v nebezpečí. Odhodil jsem svůj náklad a utíkal jsem za koněm. V místech, kde pěšina opět vcházela do lesa, šli dva Kainganové, kteří nás předešli. Volal jsem na ně, aby koně chytili, ale oni mu ustoupili z cesty a nechali ho proběhnout. Později se vysvětlilo, že mi nerozuměli. Když jsem k nim doběhl, zmizel kůň i s nákladem v lese. Jen jsem slyšel nárazy aparátu o stromy. Přenechal jsem hon za koněm mezkaři a křikl jsem na oba hochy, jak mohli provést takovou pitomost a koně pustit. Byl jsem důkladně rozvzteklen a křikl jsem asi hodně hlasitě. Pak jsem šel za koněm. Trvalo hezky dlouho, než jsme koně

chytili, a když žádný z indiánů nepřicházel, vraceli jsme se utrmáceni na mýtinku. Tam jsem našel všechna zavazadla pěkně srovnána na zemi, mezka a druhého koně hlídal „gurí" a ve stínu seděl Arikišó, ostatní indiáni byli pryč. Když jsme přišli, vstal a mlčky odcházel. Zadržel jsem ho a ptal se ho, kde jsou ostatní. „Vrátili se na Ubá a já se vracím také." Bylo marné všechno vysvětlování. „Mluvil jsi hlasitě na moje lidi." To bylo jediné vysvětlení. Nic neznamenal můj kamarádský vztah, získaný více než tříměsíčním pobytem, nic mu nebyla slíbená hostina, ani očekávané dary. Mluvil jsem hlasitě.

U loveckých potulných národů je samozřejmé, že nemohou potřebovat hlasitý hovor ze stejných důvodů, jako nemohou pěstovat kohouty: plaší zvěř a prozradí eventuálním nepřátelům. Pozvolna se z praktického důvodu vyvinula zdvořilostní etiketa a hlasitý hovor je neslušný. Křiknout na někoho se pak stává urážkou. U Čamakoků, kteří jsou nejvíce odkázáni na lov a u nichž utajení místa tábořiště může mít životní zájem, je i hlasitý smích u děvčete považován za takovou nepřístojnost, že je totožný s mravní zvrhlostí. Také už novorozeňata odnaučí pláči. Ale Kainganové byli už dávno usedlí ve vesnicích, jde tedy o zdvořilostní přežitek z velice dávných dob.

Vraťme se k Ibarretovi. Byl snad omráčen, snad zabit. Bylo však nutno se chránit důsledků. Mohl obživnout a mohl se mstít. Proto dopadly na jeho hlavu další tři palcáty. Ale bělochu není co věřit. I docela mrtvý by mohl obživnout, a i kdyby neobživl, mohl by se mstít jeho duch. Odřízli mu tedy hlavu od těla a obě pohřbili
160 daleko od sebe. Na hroby nanesli různé trní, rozbili všechny láhve, aby nadělali střepiny a tak zamezili, aby jedna nebo druhá půlka se nevyhrabala a nespojila se s druhou. Až budeme mluvit o smrti a o zlých duších, najdeme logické vysvětlení tohoto „barbarství" a zneuctění mrtvoly. Pak spálili oba čluny — tedy v očích bělochů provedli docela bezúčelné ničení. Ale k čemu jim byly čluny? Zato prkna na člunech byla stloukána dobrými hřebíky a ty se hodí jako
161 špičky šípů. Kleště neměli a tak nejsnadnější způsob, jak je nepoškozené dostat, bylo spálení zbytečného dřeva.

Tak a podobně možno vysvětlit všechna „zvěrstva", která Pilagové provedli s mrtvolou a majetkem cestovatele. Ale v očích jihoamerické veřejnosti byly to vše hrůzné činy.

Když jsem nedávno četl „Veselou plavbu k lidožroutům" od Hakona Mielcheho, vzpomněl jsem si, jak se na Pilagá hodí charakteristika tamních divochů: „Domorodci na Nových Hebridách stojí na velmi nízkém kulturním stupni. Nelžou, nepijí, nekradou a na všechno, co slíbí, lze spolehnout. Stačí přidat k tomu lidožroutství." Ne, to už se na Pilagá nehodí. U těch musíme přidat, že nesnášejí rádi, aby nějaký neschopný blázen přišel do jejich země, kradl jim majetek a ke všemu je urážel. Ani to je nezadrží, že je to běloch a nezměnilo by nic v jejich jednání, ani kdyby věděli, že byl polooficielně vyslán vládou, aby stanovil hranice dvou zemí, které si dělají nárok na jejich území.

Ale jak to vysvětlit veřejnosti, jak je obhájit v očích civilisovaných, kteří pro takové věci nemají měřítko jako má člověk, který žil v divočině? Promyslil jsem si jiný plán. Přivedu vrahy Ibarretovy inkognito do města, ať je poznají a udělají si svůj úsudek sami. Přijali mé pozvání. Neviděli ve svém činu nic nesprávného, necítili se nic více vinnými než soudce, který ve své zemi dá provést rozsudek smrti nad zločincem, který porušil zákony země. Proto šli bez obav. Šli také proto, že jsem neměl s sebou dost platidel, abych odměnil jejich služby, i když oni byli přesvědčeni, že jsme vyrovnáni plody plantáže, kterou jsem tam založil a jim nechal, co nedozrálo.

Můj plán se nezdařil, jak jsem si ho představoval. Když jsem se vrátil do Asuncionu, shledal jsem, že sám jsem byl pomluven a zostuzen Vrázem, který o mně rozhlásil, že jsem utekl z domu proti vůli svého strýce (!), že mám falešné listiny a mnoho podobného, takže mi i banka odepřela vyplatit šeky a jen s velkou potíží jsem sehnal malý úvěr. Když jsem zaň opatřil dárky pro své průvodce, zůstal jsem sice s mnoha bednami sbírek, ale bez peněz.

Diskreditovaný obhájce by jen uškodil věci, jíž chce hájit. Tím

spíše, když musí hledat práci, aby obhájil vlastní živobytí. Musil jsem to tedy odložit až do doby, kdy jsem se pracně rehabilitoval, a udělal jsem to jednak přednáškou v redakci Prensa a na kongrese, což mi vyneslo karikaturu krajana a přítele J. Friedricha, který byl ilustrátorem nejrozšířenější revue „Caras y caretas". Byl to boj s větrnými mlýny. Pilagové byli přece vyhubeni, aby na jejich území mohla přijít civilisace. Teď se tam lže, krade, nedodržuje dané slovo, ba i zabíjí pro zisk, a to docela legálně.

158. Quijotada mi vynesla hezkou karikaturu.

POZNÁMKA KE KONCI

Mají se mnou kříž korektoři všech tiskáren právě tak jako redaktoři, kteří kdy otiskli mé články o indiánech.

Prý na ně padne hana, když píši indián s malým i, a když oni to opraví na Indiány s velkým I, tak já to v korekturách zase změním, jako naschvál. Opravdu je to naschvál, i když tvrdí, že jen s velkým I je psáno správně, že je to vžité a musí se tak psát dle pravidel a brusů našeho jazyka.

Kdyby ti páni brusiči raději nekazili naši krásnou a i bez nich tak dost obtížnou řeč!

Takový filolog, který nikdy neviděl nejrychlejšího a nejsvižnějšího broučka z rodu Cicindela, si najednou vymyslí, že jeho český název pochází od slova *švihati*. Bohové vědí, čím by ten brouček švihal, nebo koho by švihal — ale takovému brusiči je to lhostejné — on má moc a donutí věřit všechny kantory a všechny děti, že jedině správné je psát *š*vižník a že docela zavržitelné je *s*vižník, jak se odjakživa mluvívalo.

Jinému zas napadne, že se má psát deštička, deštovka, vlaštovka — že se chodí na pou*t* (ne v poutech) k sv. Antoníčku — a přibrušuje dětské jazyky, aby mluvily jinak, než jejich rodiče — snad jiného napadne, že když se říká badatel, musí se říkat b*a*dání — bez ohledu na to, že se říká kazatel a sazeč, ale ani jemu nenapadlo říkat k*a*zání a s*a*zení — že se lidem při takovém čtení nechce spát, ale sp*a*t, ale už mu nenapadlo, že by se stejně mohlo říkat st*a*t a st*a*ní. Není nic protivnějšího nad takové hanobení naší řeči jen proto, aby několik lidiček si mohlo namlouvat, že jsou mocnými a učenými kouzelníky. Za nějaký rok někdo jiný prohlásí jejich kouzla za kacířská a vymyslí jiná, snad ještě horší.

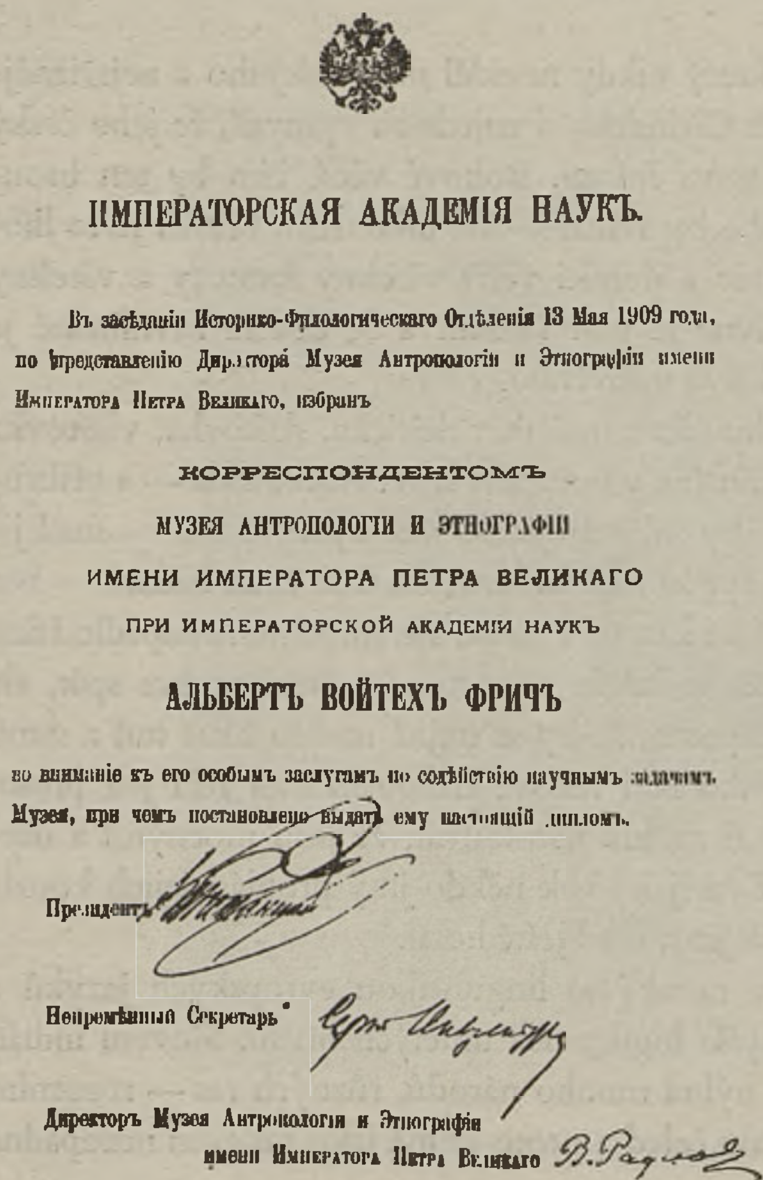
Na štěstí jsem se nezabýval linguistikou evropských jazyků a proto se přidržuji spíše logiky než umělých brusů. Slovem indián nerozumím národ, nýbrž mnoho národů, různých ras — rozumím jím název pro lidskou čeleď a proto stejně jako nikomu nenapadne

psát slova běloch nebo černoch s velkou iniciálkou, tak jen nerozumnému učenci může napadnout užívat ji u slova indián.

Píšu s velkými písmenami Ind, Číňan, Rus, Evropan, i když jsou to mnohé národy, rasy, ba i čeledě, ale ti bydlí a žijí v Indii, Číně, Rusku, Evropě, kdežto indiáni nebydlí v Indii, nýbrž v Americe a jejich pojmenování je rovnocenné se stejně nesprávným pojmenováním: rudoši. Ale oba jsou vžité, a lepší nemáme.

Beru tedy veškerou vinu za taková kacířství z korektorů a redaktorů na sebe a tím končím *první díl* svých pozorování o indiánech s malým i.

A. V. Frič.

ИМПЕРАТОРСКАЯ АКАДЕМІЯ НАУКЪ.

Въ засѣданіи Историко-Филологическаго Отдѣленія 13 Мая 1909 года, по представленію Директора Музея Антропологіи и Этнографіи имени Императора Петра Великаго, избранъ

КОРРЕСПОНДЕНТОМЪ

МУЗЕЯ АНТРОПОЛОГИИ И ЭТНОГРАФИИ

ИМЕНИ ИМПЕРАТОРА ПЕТРА ВЕЛИКАГО

ПРИ ИМПЕРАТОРСКОЙ АКАДЕМИИ НАУКЪ

АЛЬБЕРТЪ ВОЙТЕХЪ ФРИЧЪ

во вниманіе къ его особымъ заслугамъ по содѣйствію научнымъ задачамъ Музея, при чемъ постановлено выдать ему настоящій дипломъ.

Президентъ

Непремѣнный Секретарь

Директоръ Музея Антропологіи и Этнографіи имени Императора Петра Великаго

159. Můj diplom carské akademie z roku 1909.

160. (Pilagá.) Na místě, kde byl zabit Ibarreta, jsem zavěsil svou expediční vlajku. Odtud jsme prozkoumali severní rameno Pylcomaya, přešli na Bolivské území, zmapovali „tajemné“ Estero Patiño a otevřeli jeho průplav, tedy to, co Ibarreta chtěl a měl udělat.

162. (Pilagá.) Na válečné stezce. Jedna z bojovných skupin proti indiánům Sotegraik, na břehu Kota-late-é.

163. (Ššetá.) ... a dva Kurutoni, také důkladně naložení... (str. 233)

NĚKTERÁ Z INDIÁNSKÝCH ÚZEMÍ, KTERÁ JSEM PROCESTOVAL A KMENY, O KTERÝCH PÍŠU

GUAYKURÚ

1. Kaďuveo
2. Payaguá
3. Toba
4. Pilagá
5. Karraim

ČÉ

6. Rankelčé
7. Pikunčé
8. Púelčé
9. Tehuelčé

9a Pehuenčé
Araukáni

MAČIKUI

10. Lengua
11. Angaité
12. Sanapaná
13. Stanavogjet
14. Guaná
15. Tauá

ZUMUKO

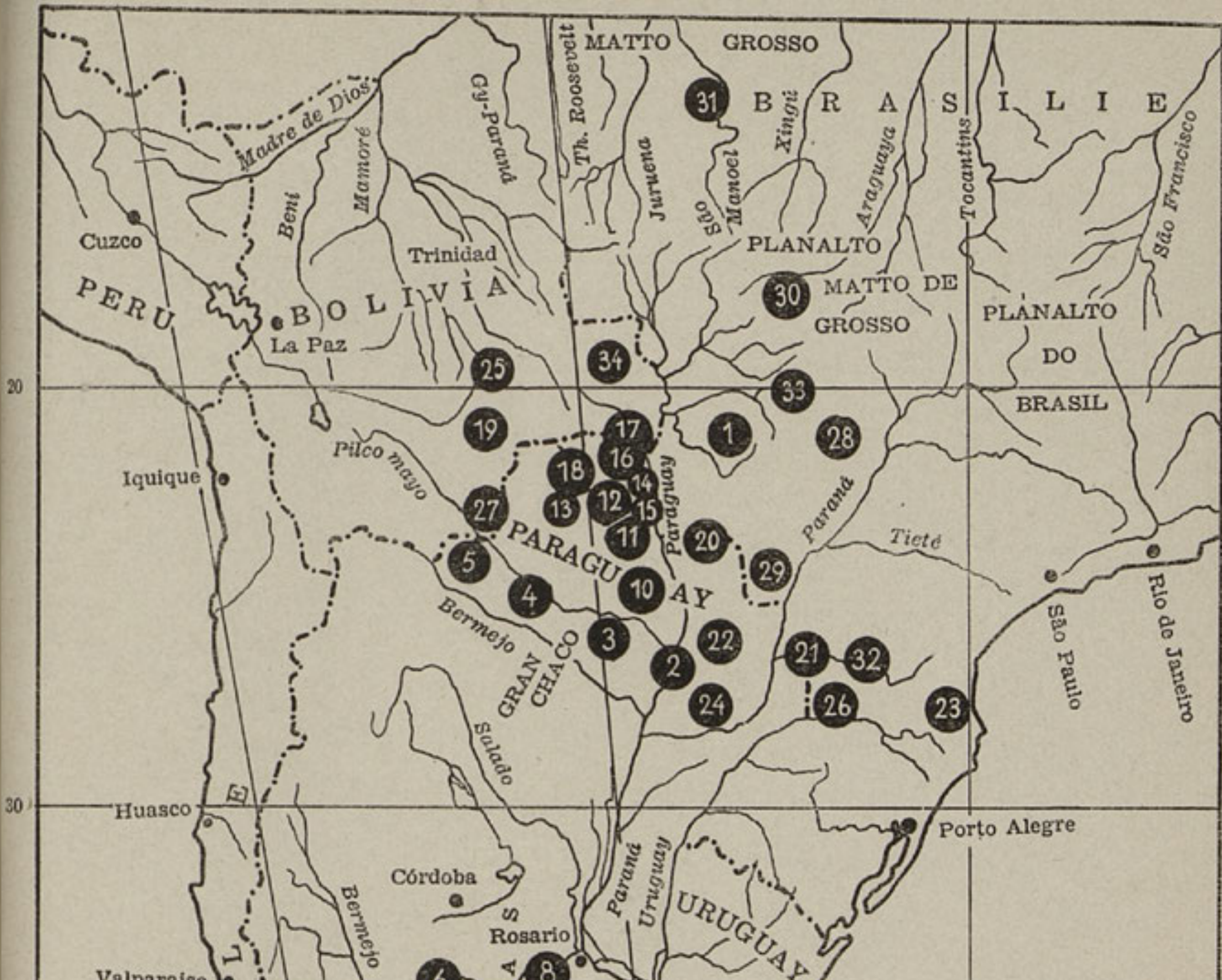
16. Čamakoko
17. Iširа
18. Tumrahá
19. Morotoco

GUARANÍ-TUPÍ

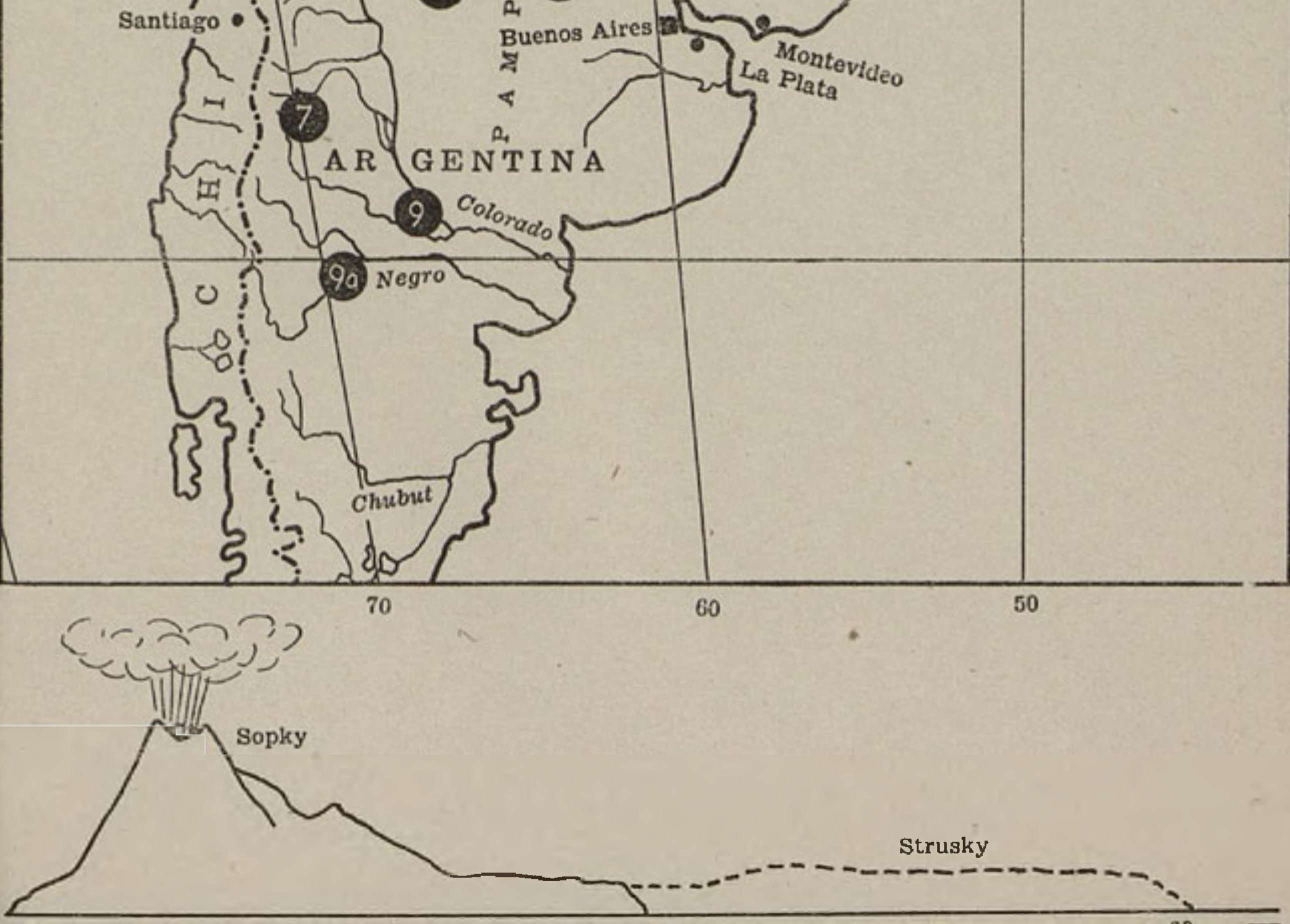
20. Cayuá
21. Ššetá
22. Guayakí
23. Sambakí
24. Paraguayci
25. Čiriguáno
26. Bugre

RŮZNÉ

27. Sotegraik
28. Cayapó
29. Šavantes
30. Boróro
31. Tapaňúma
32. Kaingan
33. Tereno

MATTO GROSSO
B R A S I L I E
Madre de Dios
Beni
Mamoré
Gy-Paraná
Th. Roosevelt
Juruena
São Manoel
Xingú
Araguaya
Tocantins
São Francisco
Cuzco
Trinidad
PERU
BOLIVIA
La Paz
PLANALTO
MATTO DE GROSSO
PLANALTO DO BRASIL
Pilco mayo
Iquique
Paraguay
Paraná
Tieté
PARAGUAY
Bermejo
GRAN CHACO
São Paulo
Rio de Janeiro
Salado
Huasco
Porto Alegre
Córdoba
Paraná
Uruguay
URUGUAY
Rosario
Valparaiso
Santiago
Buenos Aires
Montevideo
La Plata
PAMPAS
ARGENTINA
CHILE
Colorado
Negro
Chubut
20
30
40
70
60
50

Sopky
Strusky

O B S A H

A. V. FRIČ: INDIÁNI JIŽNÍ AMERIKY

II. vydání v září 1943 vydalo nakladatelství Novina, Praha. (I. vydání vyšlo v červnu 1943). 64 stran příloh se 163 obrázky, tištěných hlubotiskem V. Neubert a synové, Praha. Text tiskem knihtiskárny Orbis, Praha

Brož. K 100,—, váz. K 120,—